

КОММУНАЛ ИНФРАТУЗИЛМА ВА УЙ-
ЖОЙ КОММУНАЛ ХЎЖАЛИГИНИ
ТАШКИЛ ЭТИШ ВА БОШҚАРИШ

Тошкент архитектура-қурилиш
институтини ҳузуридаги тармоқ
маркази

**УЙ-ЖОЙ КОММУНАЛ
ХЎЖАЛИГИ ВА ШАҲАР
ХУДУДИНИ
ОБОДОНЛАШТИРИШНИНГ
ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ**

ТОШКЕНТ-2019

Мазкур ўқув-услугий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2019 йил 2 ноябрьдаги 1023-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: Л.А.Умурзоқов – инженер, “АҲКАН-ІNVEST” Инжиниринг компанияси Техник директори

Такризчи: Bo Yang, Ph.D., Professor of Civil Engineering, Director of international Exchange Office, Deputy Director of Structural Engineering Research Institute, Chongqing University, China.

Ўқув -услугий мажмуа Тошкент архитектура қурилиш институти Кенгашининг 2019 йил 4 сентябрьдаги 1-сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	15
III. НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР.....	17
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАР	63
V. КЕЙСЛАР БАНКИ	67
VI. ГЛОССАРИЙ	70
VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	82

I ИШЧИ ДАСТУР

Кириш

Бугунги кунда коммунал соҳани ривожлантириш, Уй-жой коммунал хўжалиги (УЖКХ) - иқтисодиётнинг аҳоли пунктларида инсонларнинг жойлашиш ва яшаши учун кенг кўламдаги хизматларни кўрсатиш йўли билан қулайлик ва фаровонлик яратувчи турли бинолар муҳандислик инфратузилмасининг фаолият кўрсатишларини таъминловчи соҳалар комплексини жаҳон андозаларига жавоб берадиган даражага етказиш – мамлакатимиз сиёсатининг устивор йўналишларидан бири ҳисобланади. Ваҳоланки, ушбу соҳа аҳолига хизмат кўрсатувчи ижтимоий инфратузилма объектларини ҳам ўз ичига олади.

Келажақда аҳолига хизмат кўрсатувчи ижтимоий инфратузилмани объектларини қуриш, реконструкция ва эксплуатация қилиш ҳамда бунда замонавий технологияларни қўллаш, геоинформацион тизимлардан фойдаланиш энг долзарб масалалардан ҳисобланиб, шу ўринда “Уй жой ва коммунал хўжалигининг долзарб масалалари” модулининг ўрни ва аҳамияти каттадир.

Ушбу модул ишчи ўқув дастури “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” йўналиши бўйича олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг ўқув дастури мазмунига тўғри келувчи ва ушбу модул бўйича алоҳида мавзу ва саволларни ўрганиш ҳажми, таркиби ва кетма-кетлигини аниқловчи асосий ҳужжат ҳисобланади.

Бугунги кунда Уй жой ва коммунал хўжалигининг ҳамда шаҳар худудини ободонлаштириш масалалари долзарблигидан, ушбу модулни ўқитишда Ўзбекистон Республикасининг 2006 йил 12 апрель “Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисида” (ЎРҚ-32), 2002 йил 5 апрель “Чиқиндилар тўғрисида” (362-II), 2010 йил 27 декабрь «Дафн этиш ва дафн иши тўғрисида»ги (ЗРУ-276) Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 17 август ПҚ-445 сонли “Ўзбекистон Ўзкоммунхизмат агентлигининг фаолиятини такомиллаштириш ҳамда коммунал хўжалиги ташкилотлари фаолиятини молиявий соғломлаштириш тўғрисида”, 2007 йил 3 январь ПҚ-553 сонли “Ўзбекистон Республикасида уй фондидини иссиқ ва совуқ сув сарфини ўлчаш асбоб ускуналари билан жиҳозлаш инвестицион лойиҳасини амалга ошириш чора тадбирлари тўғрисида”, 2009 йил 22 январь ПҚ-1045 сонли “Ўзбекистон Республикаси аҳоли пунктларида ободонлаштириш ишларини янада яхшилашнинг қўшимча чора тадбирлари тўғрисида”ги қарорлари ҳамда Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2009 йил 9 март 59-сонли “Замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини ташкил этиш Қоидалари”, 2009 йил 1 апрель 91-сонли “Ободонлаштириш соҳаси ходимларини моддий рағбатлантиришни кучайтириш чора тадбирлари тўғрисида”, 2011 йил 4 апрель 101-сонли “Дафн этиш жойларини сақлаш, улардан фойдаланиш ва

қабр усти ёдгорликларини ўрнатиш тартиби тўғрисидаги Низом”, 2013 йил 6 ноябрь 300-сонли “Республика иссиқлик ва ичимлик суви таъминоти корхоналари фаолиятини молиявий соғломлаштириш чора тадбирлари тўғрисида”, 2013 йил 3 декабрь 315-сон “Республика аҳоли пунктларида санитария жиҳатидан тозалаш тизимини ривожлантириш ва такомиллаштириш чора тадбирлари тўғрисида”, 2014 йил 15 июль 194-сонли “Коммунал хизматлар кўрсатиш қодаларини тасдиқлаш тўғрисида”ги ҳамда Республика раҳбариятининг бу соҳадаги бирмунча қарорларида коммунал соҳа тармоқларини ривожлантириш бўйича белгилаган устувор вазифаларнинг моҳиятини тушунтириш, уларни бажариш бўйича билим ва кўникмаларни тингловчиларда ҳосил қилиш энг муҳим вазифалардан ҳисобланади.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малака ошириш курс тингловчиларини Уй жой ва коммунал хўжалиги, коммунал ташкилотлар ишидаги муаммоларни ўрганиш, ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш, бу соҳадаги куриш, реконструкция ва эксплуатация қилишга доир билимларини такомиллаштириш, инновацион технологияларни ўзлаштириш, жорий этиш, таълим амалиётида қўллаш ва яратиш бўйича кўникма ва малакаларини таркиб топтиришдан иборатдир.

“Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” модулининг вазифалари:

- уй-жой коммунал хўжалиги тизими ва аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш турлари тўғрисида билимларни кенгайтириш;

- уй-жой коммунал хўжалиги соҳасини ривожлантиришнинг устувор йўналишлари, коммунал хўжалиги тизимида амалга оширилаётган ислохотлар бўйича билим ва кўникмаларни шакллантириш;

- уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида хизматлар нархини шакллантириш, таннархини пасайтириш, хизмат кўрсатишда ресурстежамкор технологиялар ва муқобил энергия манбаалари фойдаланиш бўйича маълумотга эга бўлиш ва уларни амалиётга татбиқ этиш;

- педагогик кадрлар тайёргарлигига қўйиладиган талаблар, таълим ва тарбия ҳақидаги ҳужжатлар, коммунал хўжалиги соҳасининг долзарб муаммолари ва замонавий концепциялари, педагогнинг шахсий ва касбий ахборот майдонини лойиҳалаш, педагог кадрларнинг малакасини ошириш сифатини баҳолаш ишлари, аҳолига коммунал хизматлар кўрсатиш соҳасидаги инновациялар ва долзарб муаммолар мазмунини ўрганишга йўналтириш;

- тингловчиларда коммунал хўжалиги соҳасида аҳолига хизмат кўрсатиш, ободонлаштириш объектларини замонавий архитектура ва

шаҳарсозлик талаблари асосида қуриш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологияларига доир проектив, прогностик ва креатив компетентликни ривожлантиришдан иборат.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

Модулни ўзлаштиришга қўйиладиган талаблар

“Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” модулининг курсини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- коммунал хўжалиги соҳасининг жамиятдаги роли ва унинг ривожланиш тарихини;

- республикамизда уй-жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштириш соҳасини ислоҳ қилишнинг ўзига хос хусусиятларини;

- уй-жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштириш соҳасининг ташкилий тузулиши ва таркибини;

- уй-жой коммунал хўжалиги ва шаҳар ҳудудини ободонлаштириш соҳаси корхоналарини ҳудудда жойлаштириш ва минтақавий хусусиятларини;

- аҳолига коммунал ҳизматлар кўрсатиш, ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш, бу соҳадаги қуриш, таъмирлаш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологияларининг сўнгги ютуқларини;

- аҳолига коммунал ҳизматлар кўрсатиш, ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш, бу соҳадаги қуриш, таъмирлаш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологиялари фанларини ўқитишдаги жаҳондаги илғор тажрибаларни;

- аҳолига коммунал ҳизматлар кўрсатиш, ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш, бу соҳадаги қуриш, таъмирлаш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологиялари соҳасида илмий тадқиқотларни ва уларни олиб бориш усулларини;

- ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш, бу соҳадаги инновациялар, режалаштириш ва лойиҳалашдаги геодезик ишлар;

- коммунал хўжалиги, шу жумладан, ободонлаштириш тизимининг барча соҳаларини, геоахборат тизимлари (ГАТ)нинг функционал имкониятларини, умумий тузилиши ва таснифини, ободонлаштириш объектларини қуриш ва эксплуатация қилишда атроф муҳитни муҳофаза қилиш технологияларидан фойдаланиш, бу соҳадаги долзарб масалалар ҳақида **билимларга эга бўлиши**;

Тингловчи:

- коммунал хўжалиги корхоналари фаолиятини ташкил этиш;

- коммунал хўжалиги корхоналарида асосий фондларни капитал таъмирлаш ишларини молиялаш;
  - уй жой коммунал хўжалигининг ишлаб чиқариш корхоналари ва базаларида илғор технологияларни қўллай олиш;
  - Ўзбекистон Республикасининг уй жой коммунал тизими соҳасидаги меъёрий ҳужжатлардаги ўзгаришларни амалиётга тадбиқ эта олиш;
  - коммунал соҳага кириб келаётган замонавий техника ва технологияларни амалиётда қўллай олиш;
  - ободонлаштириш объектларини қуриш ва эксплуатация қилишдаги ишларни замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида самарали ташкил қилиш;
  - ободонлаштириш соҳасидаги қуриш, реконструкция қилиш, эксплуатация қилиш **кўникмаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- психологик-педагогик диагностиканинг замонавий методларидан фойдаланиш;
- коммунал хўжалиги ва ободонлаштириш объектларини қуриш, таъмирлаш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологиялари фанидан инновацион ўқув машғулотларини лойиҳалаш, амалга ошириш, баҳолаш, такомиллаштириш;
- коммунал хўжалиги ва ободонлаштириш объектларини қуриш, реконструкция ва эксплуатация қилишнинг илғор технологиялари модулини ўқитишнинг дидактик таъминотини яратиш;
- ободонлаштириш объектларини қуришда сифат назорати ва ишларни қабул қилиш, қуриш ишларини ташкил қилиш;
- ободонлаштириш объектларини қуриш, таъмирлаш, реконструкция қилиш, эксплуатация қилиш технологияларини ташкил этишни лойиҳалаш, қуриш, реконструкция қилиш, эксплуатация қилиш, жиҳозлаш ва ободонлаштиришда илғор инновацияларни қўллаган ҳолда ўқув жараёнини такомиллаштириш, ушбу соҳада инновацион таълим технологияларини ишлаб чиқиш ва оммалаштириш;
- уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида хизматлар нархини шакллантириш, таннархини пасайтириш бўйича чора-тадбирлар режасини ишлаб чиқиш;
- хизмат кўрсатишда ресурстежамкор технологиялар ва муқобил энергия манбааларидан фойдаланиш;
- истеъмолчиларга сув, иссиқлик энергияси, табиий газ, электр энергияси етказиб беришни ташкил этиш;
- етказиб берилган ресурслар ва энергия учун ХУЖМШлар ва коммунал хўжалиги ташкилотлари билан ҳисоб-китобларни ташкил этиш **малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида хизмат кўрсатиш сифатини оширишда инновацион технологиларни жалб қилиш;

- уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви курсини ўқитишда талабаларни изланишли-ижодий фаолиятга жалб этиш;
- ободонлаштириш объектларини лойиҳалаш, қуриш ва эксплуатация қилиш;
- ободонлаштириш объектларини қуриш ва эксплуатация қилиш ва лойиҳалашда геоахборот тизимларини қўллаш;
- ободонлаштириш объектларини лойиҳалаш, қуриш, реконструкция қилиш, эксплуатация қилиш, таъмирлаш ва сақлаш, жиҳозлаш ва ободонлаштириш курсларини ўқитишда талабаларнинг изланишли-ижодий фаолиятга жалб этиш **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар

“Уй-жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” модулини ўқитиш жараёнида қуйидаги инновацион таълим шакллари ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- замонавий ахборот технологиялари ёрдамида интерфаол маърузаларни ташкил этиш;
- виртуал амалий машғулотлар жараёнида лойиҳа ва ассисмент технологияларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Уй-жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари” модули бўйича машғулотлар “Шаҳар қурилиши ва хўжалиги” йўналиши бўйича олий таълим муассасалари педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курсининг ўқув дастури режасидаги барча модуллар, хусусан, “Бино ва иншоотларни техник эксплуатация қилиш масалалари”, “Уй жой фондларини таъмирлашда биноларни энергия самарадорлигини ошириш”, шунингдек, “Ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил қилиш”, “Шаҳар, қишлоқ, аҳоли пунктларида ҳосил бўлаётган маиший чиқиндиларни бошқариш, уларни зарарсизлантириш, утилизация қилиш ва қайта ишлаш, ободонлаштириш соҳасининг Йўл кўприк хизмати йўналиши бўйича “Автомобиль йўллари ва аэродромларни қуриш, реконструкция ва эксплуатация қилиш технологиялари” модули ва бошқа барча блок фанлари билан узвий боғланган ҳолда уларнинг илмий-назарий, амалий асосларини очиқ беришга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Фан олий таълим муассасалари педагог кадрларининг касбий тайёргарлиги даражасини ривожлантириш, уларнинг илғор педагогик тажрибаларни ўрганишлари ҳамда замонавий таълим технологияларидан

фойдаланиш бўйича малака ва кўникмаларини такомиллаштиришга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир. Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар коммунал хўжалиги соҳаларининг ҳозирги даврдаги тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги нуқсон, камчиликлар, соҳада олиб борилаётган илғор технологияларни ўзлаштириш, жорий этиш ва амалиётда қўллашга доир проектив, креатив ва технологик касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимоти

№	Модул мавзулари	Тингловчининг ўқув юкلامаси, соат					
		Ҳаммаси	Аудитория ўқув юкلامаси			Мустақил таълим	
			Жами	Жумладан			
				Назарий	Амалий		Кўчма машғулот
1.	Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги ва уларнинг тармоқлари тўғрисида умумий маълумотлар	4	4	2	2		
2.	Шаҳар, туман, аҳоли пунктлари ҳудудларини ободонлаштириш соҳаси тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги долзарб масалалар.	4	4	2	2		
3.	Истеъмолчиларга ичимлик суви етказиб бериш ва оқава сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар	4	4	2	2		
4.	Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари фаолияти ҳамда кўп квартиралли уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар	4	4	2	2		
Жами:		16	16	8	8		

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги ва уларнинг тармоқлари тўғрисида умумий маълумотлар

Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги тўғрисида тушунчалар. Уй-жой коммунал хўжалиги тизими ва унинг аҳоли турмуш даражасини яхшилашдаги роли. Коммунал соҳада қабул қилинган норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар тўғрисида маълумотлар. Уй-жой коммунал хўжалигининг тармоқлари:

1. Энергия таъминоти (электр таъминоти, газ таъминоти, иссиқлик таъминоти), ичимлик суви таъминоти ва канализация (сув қувурлари, сув ҳовузлари (водозабор), сувни тозалаш ва ичимлик сувини аҳолига, кўпқаватли уйлар ва саноат объектларига етказиш, сувни иситиш йўли билан иссиқ сув таъминоти ва иситиш системасига етказиш, канализация-чиқинди сувларини чиқариб ташлаш. Шамоллатиш тизими (вентиляция), лифт хўжалиги.

2. Паст кучланишли тармоқлар, алоқа ва назорат тизимлари. Радиотрансляция тармоқлари, телевизион антенна ва кабель, телефон алоқа тармоқлари, компьютер тармоқлари, домофон (интерком тизими), умумий фойдаланиш жойларида видеокузатув ва х.к.

3. Бино иншоотларга техник қаров ўтказиш, уларнинг ременти, биноларни эксплуатация қилиш, ҳудудларни ободонлаштириш. Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари. Ҳудудларни ободонлаштириш.

Коммунал хўжалиги тизимининг ташкилий тузулиши ва таркиби, уй-жой коммунал хўжалигида сув таъминоти ва оқова қувур хизмати, Ўзбекистон Республикасида энергетика тизими ва истеъмолчиларга электр энергияси етказиб бериш, иссиқлик энергияси ишлаб чиқариш ва етказиб бериш, уй-жой коммунал хўжалигида табиий газдан фойдаланиш ва газ таъминоти тизими, коммунал хўжалиги тизимида ободонлаштириш ва кўкаламзорлаштириш хизматлари таркиби ва уларни ташкил этиш ўрганилади.

2-мавзу: Шаҳар, туман, аҳоли пунктлари ҳудудларини ободонлаштириш соҳаси тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги долзарб масалалар.

Ободонлаштириш тўғрисида тушунча. Ободонлаштириш соҳасидаги йўналишларнинг вазирлик, идора, корхоналар бўйича шартли тақсимоли. Қорақалпоғистон Республикаси ҳамда вилоятлар шаҳар, район хокимиятлари тасарруфидаги Ободонлаштириш бошқарма(бўлим)ларининг намунавий тузилмалари. Ободонлаштириш тизимининг айрим долзарб соҳалари. Чиқиндилар тўғрисида маълумот. Маиший чиқиндилар. Ободонлаштириш

соҳаси чиқиндилари. Қурилиш чиқиндилари. Чиқиндиларни бошқариш соҳасининг Давлат томонидан тартибга солиниши. Чиқиндиларни бошқаришнинг долзарб йўналишлари. Коммунал хўжалиги соҳасининг Дафн этиш жойлари(қабристонлар)ни сақлаш, улардан фойдаланиш хизмати. Аҳоли пунктларини замонавий архитектура ва шаҳарсозлик талаблари асосида ташкил этишда Ободонлаштириш соҳасининг Қаровсиз ҳайвонларни тутиш ва зарасизлантириш хизматларининг роли. Ободонлаштириш соҳасидаги норматив ҳуқуқий ҳужжатлар. Ободонлаштириш соҳасини ҳукумат томонидан қўллаб қувватлаш борасидаги олиб борилаётган ишлар тўғрисида. Қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилиши ва коммунал хизматларни ташкил этиш.

3-мавзу: Истеъмолчиларга ичимлик суви етказиб бериш ва оқава сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

Ичимлик суви таъминоти ва канализация хизматлари кўрсатиш соҳасида ишлатиладиган асосий тушунчалар. Ичимлик суви. Маиший оқава сувлар. Истеъмолчилар ва субистеъмолчилар. Сув таъминоти ва канализация элементларига хизмат кўрсатиш, уларнинг техник ҳолатини сақлаш ва фойдаланиш юзасидан жавобгарлик чегаралари. Ичимлик суви таъминоти истеъмолчиларининг гуруҳларга бўлиниши. Сарфланган ва чиқариб юборилган оқава сувни ҳисоблаш, кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб китоблар. Сув сарфи ҳисоблагичлари. Аҳолидан, пропискадан ўтказилмаган, вақтинча яшаётган фуқаролардан, субъистеъмолчилардан тўловлар. Сувни иқтисод қилиш борасидаги масалалар.

4-мавзу: Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари фаолияти ҳамда кўп квартиралли уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари фаолияти тўғрисида маълумотлар. Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш қоидалари. Иссиқ сув таъминоти. Иситиш. Иситиладиган майдон. Профессинал бошқарувчи ташкилот. Хусусий уй жой мулкдорлари. Иссиқлик таъминоти. Иссиқлик пункти (элеватор боғламаси). Иситиш ва иссиқ сув таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича белгиланган меъёрлар. Маҳаллий буғ қозонхоналари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАРНИНГ МАЗМУНИ.

Амалий машғулотларни “Кичик гуруҳларда ишлаш”, “Давра суҳбати” ва бошқа таълим методларидан фойдаланилган ҳолда ташкил этиш кўзда тутилган. Ичимлик суви, канализация, иссиқ сув ҳамда иссиқлик энергияси етказиш жараёни ҳисоби ва уни ташкил этиш. Ободонлаштириш соҳаси учун зарур бўлган техника, машина ва механизмлар, ишни ташкил этиш жараёни

ҳисоби. Коммунал соҳада тарифларни ишлаб чиқиш жараёни ҳисоби ва уни ташкил этиш. Бунда ўқув жараёнида фойдаланиладиган замонавий методларнинг, педагогик ва ахборот технологияларнинг қўлланилиши, маърузалар бўйича замонавий компьютер технологиялари ёрдамида мультимедияли тақдирот тайёрлаш, амалий машғулотларда педагогик ва ахборот-коммуникация технологияларидан кенг фойдаланиш, қишлоқ жойларда намунавий лойиҳалар асосида уй-жой қурилиши ва коммунал хизматларни ташкил этиш, илғор тажрибаларни ўрганиш ва оммалаштириш назарда тутилади.

Уй-жой коммунал хўжалигининг тармоқларидаги мавжуд негатив ҳолатларнинг муҳокамаси ва камчиликларни бартараф қилиш борасидаги ҳаётга яқин тажрибалар: электр энергияси таъминоти, газ таъминоти, иссиқлик таъминоти, ичимлик суви таъминоти ва канализация.

Вилоятлардаги шаҳар, район хокимиятлари тасарруфидаги Ободонлаштириш бошқарма(бўлим)ларининг намунавий тузилмалари. Ободонлаштириш тизимининг барча соҳалари бўйича жойларда йўл қўйилаётган негатив ҳолатлар ва уларни бартараф қилиш бўйича фикр, мулоҳазалар. Чиқиндиларни бошқариш соҳасидаги жойлардаги негатив ҳолатлар ва уларни бартараф қилиш бўйича мулоҳазалар. Чиқиндиларни бошқариш соҳасининг Давлат томонидан тартибга солиниши, ушбу соҳага инвестицияларни жалб қилиш ишларининг аҳволи, аҳволни яхшилаш бўйича мулоҳазалар. Дафн этиш жойларини сақлаш, улардан фойдаланиш хизматининг жойлардаги аҳволи, таклифлар ва мулоҳазалар.

Сарфланган ва чиқариб юборилган оқова сувни ҳисоблаш, кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб китоблар, сув сарфи ҳисоблагичлари, аҳолидан, пропискадан ўтказилмаган, вақтинча яшаётган фуқаролардан, субъектомолчилардан, бўш турган квартиралардаги тўловлар вариантларининг муҳокамалари. Сувни иқтисод қилиш (исроф қилиш) борасидаги фактлар.

Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасида жойлардаги негатив ҳолатлар ва уларни бартараф қилиш йўллари. Иссиқ сув таъминоти, иситиладиган майдонлардаги негатив ҳолатлар. Иссиқлик пункти (элеватор боғламаси)нинг функциялари. Иситиш ва иссиқ сув таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича белгиланган меъёрларга амал қилиниши. Маҳаллий буғ қозонхоналари.

Коммунал соҳада йўл қўйилаётган нуқсон камчиликларга кўرғазмали мисоллар (фото, видео), уларни бартараф қилиш бўйича мулоҳазалар.

Коммунал соҳада мавжуд бўлган ҳаётий илғор тажрибаларга кўрғазмали мисоллар (фото, видео), уларни жорий қилиш бўйича таклиф, мулоҳазалар.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАЗМУНИ

1-амалий машғулот. Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги ва уларнинг тармоқлари тўғрисида умумий маълумотлар

2- амалий машғулот. Ўзбекистон Республикаси вилоятларидаги шаҳар, район, аҳоли пунктларидаги Ободонлаштириш соҳаси тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги долзарб масалалар

3- амалий машғулот. Истеъмолчиларга ичимлик суви етказиб бериш ва оқава сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

4- амалий машғулот. Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари, кўп квартирали уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ «ФСМУ» методи

Технологиянинг мақсади: Мазкур технология тингловчилардаги умумий фикрлардан хусусий хулосалар чиқариш, таққослаш, қиёслаш орқали ахборотни ўзлаштириш, хулосалаш, шунингдек, мустақил ижодий фикрлаш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Мазкур технологиядан маъруза машғулотларида, мустаҳкамлашда, ўтилган мавзунини сўрашда, уйга вазифа беришда ҳамда амалий машғулот натижаларини таҳлил этишда фойдаланиш тавсия этилади.

Топшириқ: Мазкур фикрга нисбатан муносабатингизни ФСМУ орқали таҳлил қилинг.

Технологияни амалга ошириш тартиби:

- қатнашчиларга мавзуга оид бўлган якуний хулоса ёки ғоя таклиф этилади;
- ҳар бир тингловчига ФСМУ технологиясининг босқичлари ёзилган қоғозларни тарқатилади:

- тингловчиларнинг муносабатлари индивидуал ёки гуруҳий тартибда тақдимот қилинади.

ФСМУ таҳлили қатнашчиларда касбий-назарий билимларни амалий машқлар ва мавжуд тажрибалар асосида тезроқ ва муваффақиятли ўзлаштирилишига асос бўлади.

“SWOT-таҳлил” методи

Методнинг мақсади: мавжуд назарий билимлар ва амалий тажрибаларни таҳлил қилиш, таққослаш орқали муаммони ҳал этиш йўллари топишга, билимларни мустаҳкамлаш, такрорлаш, баҳолашга, мустақил, танқидий фикрлашни, ностандарт тафаккурни шакллантиришга хизмат қилади.

S – (strength)	• кучли томонлари
W – (weakness)	• заиф, кучсиз томонлари
O – (opportunity)	• имкониятлари
T – (threat)	• тўсиқлар

“Инсерт” методи

Методнинг мақсади: Мазкур метод Тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод Тингловчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
  - янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намоёниш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар.

Белгиланган вақт якунлангач, тингловчилар учун нотаниш ва тушунарсиз бўлган маълумотлар ўқитувчи томонидан таҳлил қилиниб, изоҳланади, уларнинг моҳияти тўлиқ ёритилади. Саволларга жавоб берилади ва машғулот якунланади.

“Тушунчалар таҳлили” методи

Методнинг мақсади: мазкур метод тингловчиларни мавзу буйича таянч тушунчаларни ўзлаштириш даражасини аниқлаш, ўз билимларини мустақил равишда текшириш, баҳолаш, шунингдек, янги мавзу буйича дастлабки билимлар даражасини ташхис қилиш мақсадида қўлланилади.

Методни амалга ошириш тартиби:

- тингловчилар машғулот қоидалари билан таништирилади;
- тингловчиларга мавзуга ёки бобга тегишли бўлган сўзлар, тушунчалар номи туширилган тарқатмалар берилади (индивидуал ёки гуруҳли тартибда);
- тингловчилар мазкур тушунчалар қандай маъно англатиши, қачон, қандай ҳолатларда қўлланилиши ҳақида ёзма маълумот берадилар;
- белгиланган вақт якунига етгач ўқитувчи берилган тушунчаларнинг тугри ва тулиқ изоҳини уқиб эшиттиради ёки слайд орқали намойиш этади;
- ҳар бир тингловчи берилган тугри жавоблар билан узининг шахсий муносабатини таққослайди, фарқларини аниқлайди ва ўз билим даражасини текшириб, баҳолайди.

III НАЗАРИЙ МАТЕРИАЛЛАР

1-мавзу. Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги ва уларнинг тармоқлари тўғрисида маълумотлар

Режа:

1.1. Ўзбекистон Республикасида Коммунал хизмат кўрсатиш соҳаларининг тузилмалариси тўғрисида.

1.2. Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги тўғрисида тушунчалар ва уй-жой ва коммунал хўжалигининг тармоқлари тўғрисида маълумотлар.

1.3. Хизмат кўрсатиш, маҳсулот таннархларини камайтириш мақсадларида ёқилғи-энергетика ресурсларини истеъмол қилувчи Коммунал хизмат кўрсатиш ташкилотларини энергетика текширувидан ва экспертизадан ўтказиш масалалари.

Таянч иборалар: *Коммунал соҳадаги устувор йўналишлар, коммунал соҳа тузилмаларининг шаклланиб бориши, уй-жой коммунал хўжалиги соҳасида ислохотлар, ислохотларни чуқурлаштиришининг янги босқичлари, аҳоли турмуш даражасини юксалтириш, коммунал хизматлар таннархини камайтириш, коммунал соҳада энергиятежамкорлик, давлат томонидан олиб борилаётган чора-тадбирлар, қонунчилик асослари, маҳаллий бюджет, бюджетдан ташқари манбаалар, устувор инвестиция лойиҳалари, аҳоли*

турмуш даражасини ошириш, аҳолини юқори даражадаги коммунал хизматлар билан таъминлаш

1.1. Ўзбекистон Республикасида Коммунал хизмат кўрсатиш соҳасининг тузилмалари тўғрисида.

2000 йил. Коммунал хизмат тизимида ислохотларни янада чуқурлаштириш, аҳолини ичимлик сув, табиий газ ва коммунал хизматлар билан барқарор таъминлаш, аҳолига коммунал хизмат кўрсатиш масалаларида маҳаллий давлат бошқаруви ҳамда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг аҳамияти ва масъулиятини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коммунал хизматни бошқариш тизимини янада ислох қилиш тўғрисида” 2000 йил 19 декабрь №ПФ-2791-сон Фармони қабул қилинди.

Ушбу Фармон билан Ўзбекистон Республикаси Коммунал хизмат кўрсатиш вазирлигини қайта ташкил этиш бўйича Вазирлар Маҳкамасининг 2000 йил 2 ноябрдаги 429-сон қарори билан тузилган Махсус комиссиянинг таклифларига асосан Ўзбекистон Республикаси Коммунал хизмат кўрсатиш вазирлиги тугатилди ва унинг негизида Ўзбекистон “Ўзкоммуналхизмат” Агентлиги ташкил этилди.

Юқорида зикр этилган Фармоннинг ижросини таъминлаш мақсадида Вазирлар Маҳкамасининг “Коммунал тизими фаолиятини ташкил қилишни такомиллаштириш тўғрисида” 2000 йил 21 декабрь 493-сон қарори қабул қилинди. Ушбу қарор билан:

- “Ўзкоммуналхизмат” Агентлигининг ташкилий тузилмаси ва бошқарув аппаратининг тузилмаси тасдиқланди;

- Қорақалпоғистон Республикаси Министрлар Совети, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари ҳудудий коммунал-эксплуатацион бирлашмаларининг бошқарув аппарати тузилмаси ва намунавий ташкилий тузилмаси, шунингдек, туман (шаҳар) коммунал эксплуатацион бошқармалар тузилмаси тасдиқланди.

2006 йил. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзтрансгаз” Акциядорлик компанияси фаолиятини ташкил этишни янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида” 2006 йил 6 август №ПҚ-438-сон қарорига асосан ҳамда “Ўзкоммуналхизмат” Агентлиги фаолиятини ташкил этишни янада такомиллаштириш ва самарадорлигини ошириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон “Ўзкоммуналхизмат” Агентлиги фаолиятини такомиллаштириш ва коммунал хўжалиги ташкилотларини молиявий соғломлаштириш тўғрисида” 2006 йил 17 август ПҚ - 445-сон Қарори қабул қилинди.

Ушбу қарорга асосан:

- Минтақаларо сув қувурларидан фойдаланиш Бош дирекцияси тугатилиб, унинг таркибига кирувчи минтақаларо сув қувуридан фойдаланиш бошқармалари тўғридан тўғри “Ўзкоммуналхизмат” Агентлиги бўйсинувиغا ўтказилди;

- “Ўзкоммунхизмат” Агентлигининг ташкилий тузилмаси ва марказий аппаратининг тузилмаси тасдиқланди;
- минтақалараро сув қувурларидан фойдаланиш бошқармаларининг намунавий тузилмалари тасдиқланди.

1.2. Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги тўғрисида тушунчалар, уй-жой коммунал хўжалигининг тармоқлари ва ундаги долзарб масалалар.

Коммунал хўжалиги - бу шаҳар, қишлоқ, аҳоли пунктларида аҳолига хизмат кўрсатувчи корхона, ташкилот, хўжалик, хизматлар мажмуасидир. Мажмуа санитар тозалаш, сув таъминоти, транспорт, энергетика корхоналари, ташқи ободонлаштириш иншоотлари (йўллар ва бошқа), меҳмонхона ва х.к. корхона, ташкилотларини ўз ичига олади.

Уй жой коммунал хўжалиги (УЖКХ) - бу иқтисодиётнинг аҳоли пунктларида инсонларга қулай ва фаровон яшаш шароитларини яратиш учун уларга кенг кўламдаги хизматларни кўрсатиш мақсадида барпо этилган муҳандислик инфратузилмаси турли бино-иншоотларининг фаолият кўрсатишларини таъминловчи соҳалар мажмуидир. Шунингдек, аҳолига хизмат кўрсатувчи ижтимоий инфратузилма объектларини ўз ичига олади.

Уй-жой коммунал хўжалиги кенг маънода қуйидагиларни назарда тутди:

1.2.1. Энергия таъминоти: электр энергияси таъминоти, газ таъминоти, иссиқлик таъминоти, Ичимлик суви таъминоти ва канализация, Шамоллатиш тизими, Лифт хўжалиги.

1.2.2. Паст кучланишли тармоқлар, алоқа ва назорат тизимлари.

1.2.3. Бино иншоотларга техник қаров ўтказиш, уларнинг ременти, биноларни эксплуатация қилиш, ҳудудларни ободонлаштириш.

1.2.1. Энергия таъминоти.

Энергия таъминотидаги ўз навбатида қуйидаги соҳаларни ўз ичига олади: электр таъминоти, газ таъминоти, иссиқлик таъминоти, ичимлик суви таъминоти ва канализация.

- Энергия таъминотининг электр таъминоти – бу электр энергияси етказиб беришдир. Электр энергияси - электронларнинг батартиб ҳаракати, бу соҳадаги энг долзарб масала бу уларни жиловлашдаги масалалар. Электр энергияси етказиб беришнинг энг асосий манбааларидан бири - бу гидроэлектр станциялар(ГЭС)ларнинг фаолият кўрсатишидир. Бу соҳадаги долзарб масалалардан бири - унинг сув оқимларига боғлиқлиги, Ўрта Осиё шароитларида сув оқимлари, шунингдек, ГЭС ларнинг узлуксиз фаолият кўрсатишлари кўшни давлатларнинг бир бирларига боғлиқлигидир.

ГЭС лардан бошқа энергия манбааларининг (ТЭЦ ва х.к.) фаолият юритишлари учун энг долзарб масала - бу қаттиқ ёқилғи манбааларининг даркорлигидир. Энергия анъанавий манбааларининг бепоён эмаслиги бугунги куннинг энг долзарб масалаларидан бири бўлиб турипти.

Электр энергиясини аҳолига ва корхона, ташкилотларга шартнома асосида етказиб берилишида дебитор кредитор қарздорлик алоҳида ўрин эгаллайди. Бу эса хўжалик юритувчи субъектлар томонидан биринчидан, жавобгарлик чегараларига риоя қилинишни тақозо этса, иккинчи томондан энергиятежамкорлик масалаларига алоҳида эътибор беришни тақозо этмоқда. Бу соҳада истеъмолчилар томонидан электр энергияси сарфи ҳисобини юритиш, шунингдек, электр энергияси сарфи ҳисоблагичларини, электрон ҳисоблагичларни ўрнатиш талаб қилинаётган бўлса, электр энергияси етказиб берувчи корхоналар томонидан электр энергияси сарфининг марказдан автоматик равишда бошқарилувчи электрон ҳисоблагичлар ўрнатилиши, электр энергияси сарфини Марказлаштирилган ҳолда бошқарув тизимини жорий қилиш (ЦУП) долзарб вазифалардан бири бўлиб турипти.

Электр энергиясининг - электронларнинг батартиб ҳаракатидаги фавкулотда узилишларнинг электр жиҳозларига ва саноат корхоналаридаги ишлаб чиқариш ускуналарига кўрсатаётган салбий таъсирлари ҳам долзарб масалалардан биридир.

Электр энергиясидаги қисқа узилишларнинг саноат корхоналардаги станок - ускуналарга бўлган салбий таъсирлари, ускуналар алоҳида қисмларининг муддатидан илгари ишдан чиқишлари, станок - ускунадаги ишловда бўлган хомашёларнинг чиқитга чиқарилиши (браклар) электр энергиясини йиғиш, сақлаш, керак муддатларда ишлатиш чораларини тадқиқот қилинишини тақозо қилмоқда

Бозор иқтисодиёти маҳсулот таннарҳини камайтириш масалалари (таннарҳ калькуляцияси)ни, маҳсулот таннарҳида барча турдаги энергия манбааларининг солиштирма сарфи салоҳиятини камайтирилиши (айрим ишлаб чиқариш соҳаларида энергия сарфи таннарҳнинг 45, 50 фоизини ташкил қилиши ҳоллари мавжуд) лозимлигини кўрсатиб берапти.

Бунинг барчаси ёқилғи энергетика ресурсларидан (манбааларидан) оқилона фойдаланиш лозимлигини тақозо этмоқда, ва юқоридагиларни инобатга олиб республикамизда Энергия тежамкорлиги тўғрисидаги Қонун қабул қилинган.

Коммунал хўжалиги ёнилғи энергетика ресурсларини энг кўп истеъмол қиладиган соҳадир. Коммунал соҳадаги муаммоларни ҳал қилиш, ёнилғи энергетика манбааларидан оқилона фойдаланиш ишларини тартибга солиш борасида ҳукуматимиз томонидан жуда катта ишлар олиб борилмоқда. Чунки коммунал хизмат кўрсатувчи корхона, ташкилотларнинг хизмат кўрсатиш ҳақлари, маҳсулотлари таннарҳининг қисқарилишига эришиш, бу коммунал хизматлар истеъмолчилари томонидан ортиқча тўловларнинг амалга оширилиши олди олинишига, дебитор-кредитор қарзлар салоҳиятинг камайишига, пировард натижада аҳолининг турмуш даражаси ошишига ва уларнинг фаровон ҳаёт кечиришларига асос бўлиб хизмат қилади.

Коммунал хизматлар: электр энергияси, газ, иссиқлик, ичимлик суви таъминоти ва канализация ва бошқа коммунал хизматлар кўрсатиш ва етказиб бериш таннарҳини камайтириш мақсадида ушбу коммунал хизмати

кўрсатиш корхоналари фаолиятини энергетика ва экспертиза нуктаи назаридан текширувдан ўтказиш тартиби белгиланган.

- **газ таъминоти** - газ етказиб бериш;

- **иссиқлик таъминоти** - иссиқлик энергияси ва иссиқ сув етказиб бериш, Иссиқлик Энергия Марказлари (ТЭЦ) ва қозонхоналар ишини таъминлаш; энергиятежамкорлик;

- **ичимлик суви таъминоти ва канализация:**

сув қувурлари - сув қувурларини ўрнатиш ва уларни таъмирлаш, сув ҳовузлари (водозабор) - сувни тозалаш ва ичимлик сувини аҳолига, кўпқаватли уйлар ва саноат объектларига етказиш;

- **Шамоллатиш тизими (вентиляция) ва ҳавони марказлаштирилган тарзда кондициялаш.**

- Лифт хўжалиги.

1.2.2. Паст кучланишли тармоқлар, алоқа ва назорат тизимлари.

- радиотрансляция тармоқлари;

- телевизион антенна ва кабель; - телефон алоқа тармоқлари; компьютер тармоқлари;

- домофон (интерком тизими); умумий фойдаланиш жойларида видеокузатув;

- хусусий ҳавфсизлик соҳасининг техник ускуналари;

- биноларни чакмоқдан ҳимоя қилиш тизими.

- ёнғин ҳавфсизлиги тизимлари (ёнғин нарвонлари, ёнғин тўғрисида тезкор хабар бериш тизими, ёнғинни ўчириш ускуналари).

1.2.3. Бино иншоотларга техник қаров ўтказиш, уларнинг ременти, биноларни эксплуатация қилиш, ҳудудларни ободонлаштириш.

- **Бино-иншоотларга техник қаров ўтказиш.** (бюджет ташкилотлари балансидаги бино иншоотлар тасдиқланган сметалар асосида, ғазначилик идоралари назоратида бюджет маблағлари ҳисобидан амалга оширилади. Хўжалик ҳисобидаги корхоналар балансидаги бинолар ушбу корхоналарнинг маблағлари ҳисобига, кўп қаватли уйлар ТЧСЖ (Хусусий Уй Жой Мулкдорлари Уюшмаси) томонидан амалга оширилади, маблағлар мулкдорлар тўловлари ҳисобидан амалга оширилади).

- биноларнинг техник ҳолатларини баҳолаш, уларнинг ҳолатини белгиланган ҳавфсизлик меъёрлари ва талабларига риоя қилмаслик ҳолатларини аниқлаш мақсадида масъул шахслар томонидан биноларнинг муҳандислик ускуналари ва асосий конструкцияларини даврий режали қаровларни ўтказиш.

- техник авариялар ва табиий характердаги таъсирлардан сўнг режадан ташқари текширувлар ўтказиш, шунингдек, бинолар ҳолатларини, шу жумладан, автоматлаштирилган назорат ускуналари ёрдамида техник мониторингини ўтказиш.

- хоналарда зарур ҳарорат ва намлик бўлишини, хоналар ва биноолди ҳудудларнинг ёритилишини таъминлаш.

- ёнғинга қарши чора тадбирларни таъминлаш.

- бино-иншоотларнинг асосий тузилмалари (конструкциялари): асос (фундамент), деворлар, темир бетон томёпқич плиталар, тўсиқлар, фасадлар, хоналар, зинапоялар, томлар, эшиклар, деразалар ва бошқа қурилиш элементларини сақлаш ва парваришлаш.

- биноларнинг механик, электрик, санитар-техник, шамоллатиш, газ ускуналарини сақлаш, уларга қаров ўтказиш, созлаш ва парваришлаш.

- коммунал ресурслар етказиб бериш (электр ва иссиқлик энергиялари, иссиқ ва совуқ сув таъминоти, канализация, газ таъминоти)

- бино иншоотларни куз-қиш мавсумида талофотсиз ишлашга тайёрлаш (дераза, эшикларнинг зич ёпилишини таъминлаш, синган ойналарни алмаштириш, томларни таъмирлаш, яшил майдонларни суғориш тузилмаларини консервацияга қўйиш ва ҳ.к.)

- бино-иншоотларни муҳофаза қилиш ишлари.

Биноларни жорий ва капитал таъмирлаш.

Биноларнинг ички умумий муҳандислик коммуникацияларини жорий таъмирлаш.

- Таъмирлаш ишлари, яъни бино-иншоотларнинг жисмоний ва маънавий эскиришини компенсация қилиш, эскириб ишдан чиққан элементларини тиклаш, биноларни бутунича ёки уларнинг алоҳида конструктив элементларини дастлабки режадаги техник ҳолатига келтириш:

- жорий таъмирлаш (бузилишларнинг олдини олишга йўналтирилган тадбирлар, профилактика), яъни бино иншоотларнинг ташқи кўринишини, уларнинг конструкция ва тузилмаларини, санитар-гигиеник ҳолатини сақлаб турилишини таъминлашга доир даврий олиб бориладиган ишлар

- капитал (тубдан) таъмирлаш, яъни бино-иншоотларнинг эскирган ёки ишдан чиққан конструктив элементлари ва муҳандислик ускуна тузилмалари ресурсларини бутунлай ёки қисман алмаштириш йўли билан тиклаш, объектларнинг эксплуатацион хусусиятларини (характеристикаларини) яхшилаш,

- фавқулотда ёки техноген характердаги авария ҳолатлари таъсиридан келиб чиқиб аниқланган бузилишлар, носозликларни бартараф қилиш учун бажариладиган авария-тиклаш ишлари.

Бино ва иншоотларни эксплуатация қилиш.

Бино ва иншоотларни эксплуатация қилиш - бу бино-иншоотларни сақлаш, уларга техник қаров ўтказиш ва таъмирлаш борасидаги ишлар мажмуасидир.

Бино-иншоотларни эксплуатация қилиш вазифалари.

Бино-иншоотларни эксплуатация қилиш вазифаларига қуйидагилар киради:

- биноларни уларнинг белгиланган функционал мақсадларига мувофиқ равишда нормал ишлашини таъминлаш
- объектни бутун хизмат муддати давомида режалаштирилган эксплуатацион хусусиятларини таъминлаш
- белгиланган хавфсизлик даражасини таъминлаш
- бинонинг муҳандислик-техник тузилмаларини бузилмасдан (хавф-хатарсиз) ишлашини таъминлаш
- белгиланган ички иқлим (ҳарорат ва намлик шароити)ни таъминлаш
- объект ва уй олди ҳудудда нормал санитария ва гигиена ҳолатини ушлаб туриш (таъминлаш).

Эксплуатация қилиш ишлари таркиби

Биноларни эксплуатация қилиш қўйидагиларни ўз ичига олади:

Биноларни санитария нуқтаи назаридан сақлаш:

- хоналарни ораста сақлаш
- биноолди ҳудудларни ораста сақлаш
- кўкаламзорлаштириш элементларини сақлаш ва уларга ғамхўрлик қилиш, дарахтларга шакл бериш.
- чиқинди сув йўллари (канализация), дренаж канализацияси, чиқинди қувурлари (мусоропровод), чиқинди тўплаш жойларинига қаров ўтказиш, уларни ювиш, сарамжон саришта сақлаш
- умумий фойдаланиш жойларини жорий саранжом саришта сақлаш, уларда санитария-эпидемиологик муолажалар ўтказиш (дезинфекция)
- маиший қаттиқ чиқиндиларни йиғиш, ортиш, олиб чиқиб кетиш. - кўпқаватли уйлардаги чиқинди йиғиш каналлари.
- маиший суюқ чиқиндиларни йиғиш, ортиш ва олиб чиқиб кетиш.
- маиший қаттиқ ва суюқ чиқиндиларни утилизация қилиш ва қайта ишлаш.

Бино-иншоотлардан фойдаланиш учун уларга қўйиладиган талаблар:

Бино-иншоотлар улардан фойдаланиш жараёнида нормал фаолият кўрсатишлари учун уларга қўйиладиган айрим талабларни қониқтиришлари лозим.

Ушбу талаблар бино-иншоотларнинг ҳажмий-режавий қарори, улар қайси мақсадларда қурилганликлари, улардан фойдаланиш шарт-шароитлари билан белгиланади ва бино иншоотнинг қирилиш-лойиҳа ҳужжатларида (бинонинг паспортида) кўрсатиб ўтилади:

- бино-иншоотларнинг асосий конструкциялари, конструктив элементлари, муҳандислик тизимларининг ишончли ишлаши; уларнинг ҳаддан ташқари босимларни кўтара олиш (ҳимоя қилиш) қобилияти
- бино иншоотларни таъмирлаш мумкинлиги хусусияти, тузилмаларни созлаш, тиклаш, топилган камчиликларни бартараф қилиш имконияти
- объектларни ва биноолди ҳудудларни санитария - гигиена талабларига мувофиқ ҳолда таъминлаш имконияти. (сув таъминоти объектлари (водонапорная башня) яқинида чиқиндихоналар мавжудлиги (яқинида

жойлашганлиги), қишлоқ жойларида сув водокачалари молхона, ҳожатхоналардан узоқ эмаслиги)

- бино иншоотлардаги турли элемент ва тузилмаларнинг ишлаш муддатларининг бир бирларига мувофиқлиги имконияти биноларни эксплуатация қилувчи ходимларнинг керакли техник ускуналар билан таъминланлиги.

- эксплуатация ишларини амалга ошириш учун мавжуд усуллар ва воситалардан минимал ҳаражатлар сарф қилиб амалга ошириш имконияти билан таъминланганлик.

1.3. Хизмат кўрсатиш, маҳсулот таннарҳларини камайтириш мақсадларида ёқилғи-энергетика ресурсларини истеъмол қилувчи Коммунал хизмат кўрсатиш ташкилотларини энергетика текширувидан ва экспертизадан ўтказиш масалалари.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2006 йил 7 августдаги 164-сон қарори билан “Ёқилғи-энергетика ресурслари истеъмолчиларини энергетика текширувидан ва экспертизадан ўтказиш қодалари” тасдиқланди.

Мазкур Қоидалар ёқилғи-энергетика истеъмолчилари томонидан ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолаш ҳамда ёқилғи ва энергия таъминотиغا ҳаражатларни камайтириш имкониятларини аниқлаш мақсадида энергоаудиторлар томонидан энергетика истеъмолчиларини энергетика текширувидан ва экспертизадан ўтказиш тартибини белгилайди.

Мажбурий дастлабки энергетика текширувидан ўтиши керак бўлган ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчилари рўйхати Ўзбекистон Республикаси Иқтисодиёт вазирлиги билан келишув бўйича давлат назорати органлари томонидан тузилади ва Ёқилғи-энергетика ресурсларини тежаш бўйича комиссия томонидан тасдиқланади.

Янги ва реконструкция қилинадиган объектлар, технологиялар ва асбоб-ускуналарнинг лойиҳа ҳужжатларини энергетика экспертизасидан ўтказиш мажбурий ҳисобланади.

Республикада ёқилғи-энергетика истеъмолчиларини энергетика текширувидан ва экспертизадан ўтказиш ишларини ташкил этиш, умумий раҳбарлик қилиш ва мувофиқлаштиришни давлат назорати органлари томонидан амалга оширилади, ёқилғи-энергетика истеъмолчиларини энергетика текширувларидан ва экспертизадан ўтказиш фақат энергоаудиторлар томонидан амалга оширилиши белгилаб қўйилган.

Текшириш ва экспертиза ўтказилишидан олдин энергоаудиторлар томонидан энергетика текширувлари ва экспертизалар ўтказиш дастури тузилади (энергетика текширувлари ва экспертизаларни ўтказишнинг намунавий дастурлари ишлаб чиқилган. Ушбу дастурлар текшириладиган ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчиси билан келишилади ва давлат назорати органларида тасдиқланади. Энергетика текширувлари ва экспертизалар ўтказиш дастури иқтисодиёт тармоқларида ёқилғи-энергетика

ресурсларидан фойдаланиш самарадорлигини баҳолашнинг мавжуд ёки янги илғор усуллари асосида ишлаб чиқиши керак.

Текширувлар ва экспертизаларнинг мазмуни қабул қилинган республика ва халқаро нормаларга, иқтисодий вазиятни баҳолашга, энергетика ва экология хавфсизлигини таъминлашга, маҳсулотлар, ишлар ва хизматларнинг рақобатбардошлиги таъсирини баҳолашга, энергетика текширувлари ва экспертизалар ўтказиш дастурларига мувофиқ бўлишини тақозо қилади.

Ёқилғи-энергетика ресурсининг жами истеъмоли ёки унинг ҳар бир турининг истеъмоли ҳар йили олти минг тоннадан ортиқ шартли ёқилғи ёки бир минг тоннадан ортиқ мотор ёқилғисига тенг бўлган ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчилари мажбурий энергетика текширувларидан ўтказилади.

Энергетика текширувлари дастлабки, даврий (такрорий), навбатдан ташқари, тезкор (маҳаллий) текширишларга бўлинади.

Дастлабки текширишда ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланиш самарадорлигига баҳо берилади (ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланувчининг асбоб-ускуналари иши самарадорлиги; фойдаланиладиган ёқилғи-энергетика ресурсини ҳисобга олишнинг ҳолати; улардан фойдаланиш бўйича ҳисобот бериш текширилади; ёқилғига сарф-харажатлар ва энергия таъминоти таҳлили ўтказилади). Текшириш натижалари ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчисининг белгиланган намунадаги энергетика паспортида қайд этилади.

Даврий (такрорий) текширишда олдин берилган тавсиялар бажарилганлиги текширилади, ёқилғи-энергетика ресурси истеъмоли динамикаси ва маҳсулот ишлаб чиқаришда уларнинг солиштирма харажатлари (энергия сифими, ишлаб чиқаришнинг умумий моддий харажатларида энергия ресурслари қиймати) баҳоланади.

Текшириш натижалари бўйича ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчисининг энергетика паспортига ўзгартиришлар киритилади. Ёқилғи-энергетика истеъмолчиларини даврий (такрорий) текшириш 5 йилда камида бир марта ўтказилади.

Навбатдан ташқари (режадан ташқари) текширишлар бир қанча билвосита белгилар (энергия ресурсларининг умумий ва солиштирма истеъмоли, маҳсулот ва ундаги ёқилғи таркиби таннархи, атмосферага зарарли чиқиндилар чиқариш ўсиши ва ҳоказолар) бўйича давлат назорати органида ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланиш самарадорлиги кескин пасайиб кетганлиги тўғрисида тахмин пайдо бўлса; агар энергоаудитор томонидан ўтказилган текшириш натижаларининг ишончлилиги шубҳа уйғотса, давлат назорати органининг ташаббуси билан ўтказилади.

Истеъмолчи ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланиш бўйича ўз фаолиятини текшириш тўғрисида илтимос билан мурожаат қилган тақдирда истеъмолчининг ташаббуси билан ва шошилишч аралаштириш одамларнинг ҳаёти ва соғлиғига хавф соладиган қоида бузишларнинг олдини олиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар кўриш зарурлиги

туфайли келиб чиққан тақдирда ҳамда қоида бузишлар бевосита улар содир этилаётган пайтда аниқланган тақдирда ўтказилади.

Тезкор текшириш (маҳаллий) ҳажми ва вақтига кўра чекланган хусусиятли бўлади. Бунда ёқилғи-энергетика ресурси турларининг биридан (электр ёки иссиқлик энергияси, қаттиқ, суюқ ёки газсимон ёқилғи, иккиламчи энергия ресурсларидан) ёхуд агрегатларнинг алоҳида гуруҳидан (алоҳида агрегат) фойдаланиш самарадорлиги ёхуд самарадорликнинг алоҳида кўрсаткичлари баҳоланади.

Энергоаудиторлар энергетика текшируви ва экспертизаларни намунавий дастурлар бўйича ўтказадилар.

Энергоаудиторлар энергетика текшируви тугаллангандан кейин қуйидаги ҳужжатларни расмийлаштирадилар: энергетика текшируви ўтказилганлиги тўғрисида белгиланган шаклда ҳисобот, воситалар билан тасдиқланган ёқилғи-энергетика баланси, ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчисининг энергетика паспорти, ёқилғи-энергетика ресурсидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш ва ёқилғига сарфларни камайтириш ҳамда энергия таъминоти бўйича тавсиялар.

Ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчиларини энергетика текширувидан ўтказиш бўйича ишларни молиялаштириш қуйидаги манбалардан: ёқилғи-энергетика ресурси истеъмолчиларининг ўз маблағларидан, банк кредитидан, инвестициялардан, махсус республика тармоқлараро энергия таъминоти ҳисоб рақамидан, бошқа тушумлардан амалга оширилиши мумкин.

Коммунал ташкилотлар фаолиятини ўрганиб чиқиб тегишли тавсиялар ишлаб чиқиш жараёнида қуйидаги масалалар ўрганилади:

Иссиқлик таъминоти билан шуғулланувчи корхоналар бўйича.

Буғ қозонлари агрегатлари ишининг асосий кўрсаткичларини аниқлаш, буғ қозонлари ва иссиқлик истеъмол қиладиган асбоб-ускуналарнинг режим параметрларини ўлчаш, иссиқлик билан таъминлайдиган қурилмаларнинг зарарли газ чиқиндиларини аниқлаш, қувурларнинг иссиқлик изоляцияси техник ҳолатини текшириш, сувли иссиқлик тармоқларининг иссиқлик ва гидравлик нобудгарчилигини аниқлаш, цехларни буғ билан таъминлаш ички тизимининг буғ-конденсат балансини тузиш текширилади.

Ишлаб чиқариш биноларининг иссиқлик таъминоти ва режимларини текшириш, иссиқликдан фойдаланувчи асбоб-ускуналарни текшириш, мазут (кўмир) хўжалигида иссиқлик нобудгарчилигини аниқлаш, иссиқлик таъминоти тизимининг авария ҳолатини таҳлил қилиш, буғ қозонлари томонидан иссиқлик энергияси беришга иссиқлик сарфи кўрсаткичларини нормалаштириш, электр станциялари (шу жумладан, иссиқлик электр марказлари) иссиқлик сарфининг солиштирма кўрсаткичларини нормалаштириш, текширилади ва ҳаражатларни камайтириш масаласида конкрет тавсиялар берилади.

Иссиқлик электр станциялари коммунал ташкилотлари бўйича.

Ҳар бир станция бўйича энергия баланси мавжудлиги, энергия тақчиллиги мавжуд бўлган тақдирда станциянинг барқарор ишлашини таъминлайдиган чора-тадбирлар мавжудлиги, станция ишининг таҳлили, чора-тадбирлар ва станциянинг резерв ёқилғида ишлашга ўтишга тайёрлиги, бўшаб қоладиган газ ҳажми, ёқилғи ёниши параметрлари ва уларнинг ҳисоб-китобларга мувофиқлиги, номувофиқлик сабаблари ва ёқилғи нобудгарчилиги ҳажми, буғ қозонларининг режим хариталарига риоя қилиш, ёқилғининг тўлиқ ёниши, созлаш ва ёнишни мақбуллаштириш, ёниш параметрлари ёмонлашинининг аниқ сабаблари ва у келтириб чиқарган ёқилғи нобудгарчилиги ўрганилади.

Станция бўйича қиёсий баланс, баланс таҳлили, ҳисоблаб чиқилгандан четга чиқиш сабаблари, ёқилғига қайта ҳисоблаганда энергия нобудгарчилиги, кимёвий ва сув билан тозалаш ишлари самарадорлиги, буғ қозонларини узлуксиз сиқилган ҳаво билан тозалаш миқдори (амалда нормалар бўйича) ўрганилади.

Иссиқлик манбааларида ёқилғи-энергетика ресурси, сув ва энергия манбааларини ҳисобга олиш ҳолати ҳамда норматив ва амал қилувчи ҳужжатларга мувофиқлиги, ўз эҳтиёжлари учун сарфлар, нормалаштириш масалалари кўриб чиқилади.

Бирлаштирилган станция фойдали унумдорлигининг истеъмолчиларнинг амалдаги юкмасига мувофиқлиги, станцияда энергия бериш шартномаларининг мавжудлиги ўрганилади.

Иссиқлик манбаи фойдали иш ҳаракатининг амалдаги коэффициентини баҳолаш, камайишнинг аниқ сабаблари ва бу туфайли келиб чиққан ёқилғи нобудгарчилиги, экспериментал ўлчашлар ва текширишлар натижалари бўйича ишлаб чиқариш ва иссиқлик энергиясидан фойдаланиш таҳлилинини ўтказиш ҳамда станция иш режимини мақбуллаштириш, энергия манбааларини назорат қилиш ва ҳисобга олиш тизимларини жиҳозлаш, ёқилғи-энергетика ресурси сарфини ўлчаш, энергия таъминоти схемаларини янада оқилона қуриш, энергия таъминотининг технологик схемаларини ўзгартириш, иккиламчи энергия ресурсларидан фойдаланиш, иссиқлик тармоқларининг гидравлик режими, конденсатни қайтариш, энергетика асбоб-ускуналарининг балансли синовлари бўйича ишларни ташкил этиш, энергия истеъмолининг жорий назорати дастурини амалга ошириш, энергетика жиҳатидан самарали лойиҳаларни жорий этиш ва вазифалар кўйиш (энергетика менежменти) ўрганилади.

Маҳсулот таннарҳини камайтириш борасида техник ташкилий тавсиялар ишлаб чиқилади.

Магистраль ва тақсимловчи электр ва иссиқлик тармоқлари бўйича.

Ушбу тармоқларни ўрганиш жараёнида қуйидаги энергетика объектларини тавсифлайдиган тегишли масалалар ўрганилади, чунончи, электр истеъмоли режимлари ва электр балансини тузиш, энергия

таъминотининг магистраль ва тақсимловчи электр ва иссиқлик тармоқларининг ҳолати таҳлили, иссиқлик тармоқларининг иссиқлик ва гидравлик ҳисоб-китоблари, тармоқнинг реал режими мавжудлиги, ҳисоблаб чиқилган режимдан четга чиқиш ва газга қайта ҳисоблаганда у билан боғлиқ нобудгарчиликлар, узатишда, амалдаги ва норматив энергия нобудгарчилиги, энергия таъминоти тармоқларининг техник ҳолати ва улардан фойдаланишни ташкил этиш, улар ўтказиш қобилиятининг истеъмолчилар юкламасига мувофиқлиги, энергиянинг узатиш пайтидаги ва бошқа нобудгарчилиги ва уларнинг нормативга мувофиқлиги ўрганилади.

Иссиқлик трассалари ва арматура изоляциясининг ҳолати, иссиқлик трассаларини сув босганлиги, электр энергияси сифати кўрсаткичларини ўлчаш ва баҳолаш, электр қабул қилгичларнинг параметрларини текшириш ва ўлчаш, ички ва ташқи электр таъминоти схемалари таҳлили, ёритиш тизимларини текшириш (ёритилганликни текшириш), электр таъминоти ва электр асбоб-ускуналари тизимларининг авария ҳолати таҳлили ўрганилади.

Назорат саволлари

1. Коммунал хўжалиги, уй жой коммунал хўжалигининг вазифалари нималардан иборат?
2. Республикамизда Коммунал хўжалиги соҳасининг тузилмасини умумий ҳолда қандай тасаввур қиласиз?
3. Коммунал хўжалиги соҳасининг жамиятдаги роли нимадан иборат?
4. Коммунал соҳа ташкилотларини энергетика текширувларидан, экспертизадан ўтказишнинг коммунал хизмат кўрсатиш соҳасидаги нарҳларнинг шаклланишига қандай таъсири бор?
5. Уй-жой коммунал хўжалиги тизими қандай ўзига хос хусусиятларга эга?
6. Шаҳар хўжалиги инфратузилмаси таркибига нималар киради?
7. Уй-жой коммунал хўжалиги таркибига кирувчи корхона ва ташкилотлар кўрсатадиган хизмат турларидан келиб чиқиб қандай гуруҳларга бўлинади?
8. Коммунал хизматлар асосан қандай турларга бўлинади?

2-Мавзу. Шаҳар, туман, аҳоли пунктлари ҳудудларини ободонлаштириш соҳаси тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги долзарб масалалар.

Режа:

1. Ободонлаштириш. Ободонлаштириш соҳаси йўналишлари. Вилоятлар тасарруфидаги шаҳар, туман Ободонлаштириш бошқармалари (бўлимлари) фаолияти тўғрисида.

2. Коммунал хўжалиги, Ободонлаштириш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар.

3. Замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини ташкил этиш масалалари.

3.1. Ободонлаштириш объектларини архитектура ва қурилиш нормалари ва қоидалари асосида қуриш ва барпо этиш.

3.2. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ободонлаштириш ишларини амалга оширишдаги вазифалари.

3.3. Ободонлаштириш объектларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш ишларини ташкил этиш тартиби.

3.4. Санитария жиҳатидан тозалаш.

3.5. Ҳудудларда ободонлаштириш ишларини амалга ошириш юзасидан юридик ва жисмоний шахсларга нисбатан қўйиладиган умумий талаблар.

Таянч иборалар: Ободонлаштириш коммунал соҳанинг ўзаги, устувор йўналишлар, ободонлаштириш соҳа тузилмаларининг шаклланиб бориши, ободонлаштириш соҳасида ислоҳотлар, ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг янги босқичлари, аҳоли турмуш даражасини юксалтириш, коммунал хизматлар кўрсатиш корхоналари ишини мувофиқлаштириш, хизматлар таннархини камайтириш, коммунал соҳада энергиятежамкорлик, давлат томонидан олиб борилаётган чора-тадбирлар, қонунчилик асослари, маҳаллий бюджет, бюджетдан ташқари манбаалар, устувор инвестиция лойиҳалари, аҳоли турмуш даражасини ошириш, аҳолини юқори даражадаги коммунал хизматлар билан таъминлаш.

1. Ободонлаштириш. Ободонлаштириш соҳаси йўналишлари. Вилоятлар ҳудудидаги шаҳар, туман Ободонлаштириш бошқармалари (бўлимлари) тузилмалари ва фаолиятлари тўғрисида.

Ободонлаштириш – аҳоли ҳаёти учун қулай ва маданий шарт-шароитларни яратиш, у ёки бу ҳудудни қурилиш ва нормал фойдаланиш учун яроқли ҳолга келтириш мақсадларида муҳандислик жиҳатдан тайёрлаш, йўллар қуриш, канализация, сув, энергия таъминоти иншоотлари, коммуникация тармоқларини ривожлантириш борасидаги ишлар ва ҳудудларда тозалаш, захни қочириш, ирригация, кўкаламзорлаштириш, микроклимни яхшилаш, шовқинлар даражасини камайтириш, ҳаво бассейни, очиқ сув ҳавзалари ва тупроқни ифлосланишдан ҳимоя қилиш мақсадларида амалга ошириладиган тадбирлар йиғиндисидир;

Вилоятларда ободонлаштириш ишларини ташкил этиш мақсадида шаҳар, туман ҳокимликлари ихтиёрида Ободонлаштириш бошқармалари (бўлимлари) ташкил этилган.

Шаҳар, туман ҳокимликлари Ободонлаштириш бошқарма (бўлим)ларининг фаолият йўналишлари қуйидагилардан иборат: 1. Кўкаламзорлаштириш. 2. Ирригация. 3. Дренаж. 4. Ташқи бадий безаш. 5. Тунги ёритиш тизими. 6. Йўл-кўприк хизмати. 7. Санитар тозалаш. 8.

Қаровсиз хайвонларни тутиш бригадалари. 9. Дафн этиш жойлари(қабристонлар)ни сақлаш хизмати.

2. Коммунал хўжалиги, Ободонлаштириш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар

Республикада Ободонлаштириш, Коммунал соҳа билан боғлиқ бўлган 1300 дан зиёд норматив ҳуқуқий ҳужжатлар ишлаб чиқилган, жумладан, 11 та Қонун, Кодекслар, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонлари 30 та, Вазирлар Маҳкамасининг 120 дан зиёд қарорлари, 185 дан зиёд идоравий, идоралараро, ишчи ва бошқа норматив ҳуқуқий ҳужжатлар, 850 дан зиёд Қурилиш, Санитар нормалари ва қоидалари қабул қилинган.

3. Замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини ташкил этиш тўғрисида.

Аҳоли пунктларида ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш қоидалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланган, ушбу ҳужжатлар аҳоли пунктлари ҳудудларини ва турар жойлар оралиғидаги ҳудудларни ободонлаштириш ишларини ташкил этиш, олиб бориш, молиялаштириш, шунингдек уларнинг амалга оширилишини назорат қилиш тартибини белгилайди.

Аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини ташкил этиш куйидаги йўналишларни ўз ичига олади:

- Ободонлаштириш объектларини архитектура ва қурилиш нормалари ва қоидалари асосида қуриш;
- Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ободонлаштириш ишларини амалга оширишдаги вазифалари;
- Архитектура ва қурилиш бўйича ҳудудий органларнинг ободонлаштириш ишларини амалга оширишдаги вазифалари;
- Ободонлаштириш объектларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш ишларини белгиланган тартиб асосида ташкил этиш.

3.1. Ободонлаштириш объектларини архитектура ва қурилиш нормалари ва қоидалари асосида қуриш ва барпо этиш.

Ободонлаштириш - тасдиқланган бош режага мувофиқ ишлаб чиқилган шаҳарсозлик ҳужжатларини жорий этиш (амалга ошириш)нинг узвий босқичи ҳисобланади.

Ободонлаштириш ишлари қизил чизиқларга ва қурилишни тартибга солиш чизиқларига риоя этган ҳолда аҳоли пунктларини ободонлаштириш бўйича тасдиқланган шаҳарсозлик ҳужжатлари ва лойиҳалаш ҳужжатлари асосида амалга оширилиши лозим.

Аҳоли пунктларининг шаҳарсозлик ҳужжатлари Ўзбекистон Республикасининг Шаҳарсозлик кодексига белгиланган тартибда ишлаб чиқилади ва тасдиқланади.

Ободонлаштириш бўйича лойиҳалаш ҳужжатлари шаҳарлар ва туманларнинг архитектура ва қурилиш бошқармалари (бўлимлари) томонидан ёки лойиҳалаш учун лицензияга эга бўлган ташкилотлар томонидан, шаҳар ва туманларнинг ободонлаштириш бошқармалари буюртманомалари асосида ишлаб чиқилиши керак.

Ободонлаштириш бўйича лойиҳалаш ҳужжатлари Қорақалпоғистон Республикаси "Давархитектқурилиш" кўмитасининг, вилоятлар ҳамда Тошкент шаҳар архитектура ва қурилиш бош бошқармаларининг шаҳарсозлик кенгашлари томонидан тасдиқланади.

Ободонлаштириш бўйича лойиҳалаш ҳужжатлари Ўзбекистон Республикаси стандартлари ҳамда давлатлараро стандартлар талабларини қондириши ва белгиланган тартибда экспертизадан ўтказилиши керак.

Ободонлаштириш ишларининг амалга оширилишини назорат қилиш архитектура ва қурилиш бўйича ҳудудий органларга юкланади.

3.2. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ободонлаштириш ишларини амалга оширишдаги вазифалари.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ободонлаштириш ишларини амалга ошириш бўйича ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Шаҳарсозлик кодексига, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишларига, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишларига, амалдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларга амал қиладилар.

Аҳоли пунктлари ҳудудларини ободонлаштириш масалаларини ҳал этиш маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг бевосита вазифаси ҳисобланади.

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари ўз ишида қуйидагиларни таъминлайдилар:

аҳоли пунктларининг бутун ҳудудида, шу жумладан, умумий фойдаланиладиган ҳудудларда, шунингдек аҳоли пунктлари оралиғидаги ҳудудларда ободонлаштириш ишларини ташкил этиш;

ободонлаштириш ишларини архитектура ва қурилиш нормалари ва қоидаларига қатъий мувофиқ равишда, шунингдек шаҳарлар ва аҳоли пунктларининг ташқи қиёфасига нисбатан замонавий талабларни ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш;

ободонлаштириш объектларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш ишларини санитария нормалари ва қоидаларига мувофиқ ташкил этиш;

аҳоли бандлигини, ободонлаштириш соҳасидаги ишларнинг самарадорлигини ошириш учун қўшимча иш ўринлари ва шарт-шароитлар яратиш;

ободонлаштириш бошқармаларининг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш.

3.3. Ободонлаштириш объектларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш ишларини ташкил этиш тартиби.

Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари балансида бўлган ободонлаштириш объектларини сақлаш ва улардан фойдаланиш маҳаллий бюджетлар маблағлари ҳисобига амалга оширилади.

Умумий фойдаланиладиган аҳоли пунктлари ерларидаги объектларни ободонлаштириш ишларини ташкил этиш уларни сақлаш, мукаммал, ўртача ва жорий таъмирлашни назарда тутди.

Мукаммал таъмирлаш ихтисослаштирилган пудрат ташкилотлари томонидан, белгиланган тартибда тасдиқланган лойиҳа-смета ҳужжатларига ва аниқ манзилли рўйхатларга мувофиқ олиб борилади ҳамда ободонлаштириш алоҳида объектларининг асосий техник-фойдаланиш сифатларини тўлиқ тиклашни назарда тутди.

Жорий таъмирлашда ободонлаштириш объектларининг муддатидан олдин эскириши ва бузилишининг олдини олиш ҳамда уларни иш ҳолатида сақлаш бўйича даврий тадбирлар амалга оширилади.

Ободонлаштириш объектларини ёки уларнинг элементларини таъмирлаш муддатлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан шаҳарлар ва туманлар ободонлаштириш бошқармалари билан биргаликда амалга ошириладиган уларнинг мавжуд ҳолатини ҳар йили техник жиҳатдан баҳолаш асосида белгиланади.

3.4. Санитария жиҳатидан тозалаш.

Ободонлаштириш объектларини санитария жиҳатидан тозалаш тизимига ташқарини тозалаш - ҳовли ҳудудларини, кўчаларни ва умумий фойдаланиладиган жойларни тозалаш киради, булар ёзги тозалашга (супуриб-сидириш, ювиш, чангларни йўқотиш) ва қишки тозалашга (қорни, музлаган жойларни йўқотиш) бўлинади.

Ҳудудларни санитария жиҳатидан тозалаш - қаттиқ ва суюқ маиший чиқиндиларни йиғиш, ортиш ва белгиланган жойларга чиқариб кетилишини назарда тутди, бу ишлар шартнома асосида, хўжалик ҳисоби бўйича фаолият юритадиган ихтисослаштирилган махсус корхона, ташкилотлар томонидан амалга оширилади.

3.5. Ҳудудларда ободонлаштириш ишларини амалга ошириш юзасидан юридик ва жисмоний шахсларга нисбатан қўйиладиган умумий талаблар.

Юридик ва жисмоний шахслар - аҳоли пунктидаги бинолар ва иншоотларнинг мулкдорлари ёки фойдаланувчилари, шу жумладан, ижарачилари ўзларига бириктирилган ер участкаси ҳудудида ободонлаштириш ишлари амалга оширилиши учун масъул ҳисобланадилар.

Назорат саволлари:

1. Ободонлаштириш тушунчаси тўғрисида қандай тасаввурга эгасиз?
2. Ободонлаштириш соҳаси йўналишларининг республикамизда вазирлик, идора, ташкилотлар бўйича тақсимланиши қандай?
3. Вилоятлар тасарруфидаги шаҳар, туман Ободонлаштириш бошқармалари (бўлимлари) фаолиятлари тўғрисида нималарни биласиз?
4. Ободонлаштириш ишларининг қайси соҳалари давлат бюджети маблағлари ҳисобига амалга оширилади?
5. Коммунал, Ободонлаштириш соҳасидаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатларнинг ишлаб чиқилишига республикамизда қандай кенг йўллар очиб берилган?
6. Аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш масалалари қандай долзарб аҳамиятга эга?

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.
5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'iron nomidagi NMIU, 2013.320б.
6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ., М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.

3-Мавзу. Ичимлик суви таъминоти ва оқава сувни чиқариш (канализация) хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар.

Режа:

1. Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқава сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш борасидаги муносабатлар.
2. Ичимлик суви ва канализация хизмати истеъмолчиларининг гуруҳларга бўлиниши.

3. Етказиб берилган сувни ўлчаш учун ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш масалалари.

4. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини ҳисобга олишдаги долзарб масалалар.

5. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб-китоб қилишдаги долзарб масалалар.

Таянч иборалар: *Ичимлик суви таъминоти коммунал соҳанинг асосий қисми, соҳадаги устувор йўналишлар, сув таъминоти ва канализация тизимининг шаклланиб бориши, соҳадаги ислоҳотлар, ислоҳотларни чуқурлаштиришнинг янги босқичлари, аҳоли турмуш даражасини юксалтириш, сув таъминоти корхоналари ишини мувофиқлаштириш, хизматлар таннархини камайтириш, коммунал соҳада энергиятежамкорлик, давлат томонидан олиб борилаётган чора-тадбирлар, қонунчилик асослари, маҳаллий бюджет, бюджетдан ташқари манбаалар, устувор инвестиция лойиҳалари, аҳоли турмуш даражасини ошириш, аҳолини юқори даражадаги коммунал хизматлар билан таъминлаш.*

1. Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш борасидаги муносабатлар.

Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш қоидалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланган, ушбу қоидалар билан коммунал сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш марказлаштирилган тизимларидан фойдаланиш соҳасида сув қувурлари — канализация хўжалиги (ИСКХ ташкилоти) ташкилотлари ва истеъмолчилар ўртасидаги ўзаро муносабатлар белгилаб қўйилган.

Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш Қоидалари Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида амал қилади ва мулкӣ ва идоравий мансублигидан қатъи назар, барча ИСКХ ташкилотлари ҳамда истеъмолчилари учун мажбурий ҳисобланади.

Фавқулодда вазиятларда сув таъминоти тизимларидан фойдаланиш тартиби маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан, ИСКХ ташкилотлари билан келишилган ҳолда белгиланади.

Сув сифати ИСКХ ташкилотларининг кимё-бактериология ва кимё-технология лабораториялари томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат санитария-эпидемиология хизмати («Давсанэпидназорат») ҳамкорликда назорат қилинади.

Коммунал сув таъминоти тизимларидаги ичимлик сув истеъмолчи (субистеъмолчи)ларнинг истеъмол ва коммунал-маиший эҳтиёжлари, ёнғинларни ўчириш, шунингдек ичимлик сувдан фойдаланиш талаб этиладиган технологик ва ишлаб чиқариш жараёнлари учун мўлжалланган.

ИСКХ ташкилотлари томонидан ичимлик сув билан таъминлашнинг техник имкониятлари мавжуд бўлган ҳолатларда, ихтисослашган истеъмолчилар учун марказий коммунал сув таъминоти тизимларидаги ичимлик сувдан фойдаланишга йўл қўйилади.

Марказлаштирилган коммунал канализация тизимлари истеъмолчилардан маиший оқова сувларни қабул қилиб олиш, чиқариб юбориш ва тозалаш учун мўлжалланган. Канализация тизимига оқизилаётган ишлаб чиқариш оқова сувларини истеъмолчилар томонидан ташлаш тартиби Вазирлар Маҳкамасининг 2010 йил 3 февралдаги 11-сон қарори билан тасдиқланган Ишлаб чиқариш оқова сувларини қабул қилиш қоидалари ҳамда ифлослантирувчи моддаларнинг Ўзбекистон Республикаси шаҳарлари ва бошқа аҳоли пунктларининг коммунал канализация тармоқларига нормативдан ортиқча оқизилганлиги учун компенсация тўловларини ҳисоблаш тартибида, шунингдек ИСКХ ташкилоти билан истеъмолчи ўртасида тузилган шартномада белгиланади.

Мавжуд коммунал дренажлар тизимида шаҳар, аҳоли пункти ва саноат майдончалари ҳудудидаги дренаж сувлар ва ер усти оқова (шу жумладан ёмғир) сувларининг коммунал канализация тизимига оқизилишига йўл қўйилмайди.

Сув таъминоти ва ташлаш тизимларидан фойдаланиш ва тезкор-техник бошқариш учун ИСКХ ташкилотлари техник, фойдаланиш ва ижро ҳужжатларининг, шунингдек хатлов ва паспортлаштириш материалларининг доимий равишда, комплект ҳолда сақланишини таъминлаши шарт.

Қуйидагилар ИСКХ ташкилотлари билан истеъмолчилар, шу жумладан хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатлари ўртасидаги, коммунал сув таъминоти ва оқова сувларни чиқариш элементлари (ичимлик сув ва канализация тармоқлари, иншоотлари, қурилмалари)га хизмат кўрсатиш, уларнинг техник ҳолатини сақлаш ва фойдаланиш юзасидан жавобгарлик чегаралари ҳисобланади:

а) сув истеъмоли учун — коммунал тармоққа уланишини узиб қўювчи кириш қулфи. Кириш қулфи билан ичимлик сувга уланиш, истеъмолчининг ички ичимлик суви тизимининг бир қисми ҳисобланади;

б) канализация учун — истеъмолчи канализация тизимининг ички қисми ҳисобланувчи, магистрал канализация тармоғига уланиш нуқтасидаги чиқарув қудуғи. Агар чиқарувчи канализация қудуғи (камераси) магистрал канализация тармоғида жойлашган бўлса, ушбу қудуқ ИСКХ ташкилоти коммунал канализация тармоғининг бир қисми ҳисоблананиб, унга туташтирувчи фойдаланиш чизиғи эса истеъмолчининг маблағи ва воситалари ҳисобидан амалга оширилади.

«Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ ичимлик сувдан оқилона фойдаланиш мақсадини кўзлаган ҳолда, истеъмолчилар (субистеъмолчилар) учун сувдан фойдаланиш лимитлари белгиланади, жисмоний ва юридик шахсларга иккиламчи хизмат турларини кўрсатувчи бюджет, иссиқлик ва сув таъминоти ташкилотлари бундан мустасно.

Коммунал сув таъминоти тизимидан ичимлик сув истеъмоли учун лимитлар ИСКХнинг тегишли ташкилотлари томонидан йилига бир марта белгиланади, уларнинг махсус буйруғи билан тасдиқланади ва истеъмолчилар (субистеъмолчилар) учун мажбурий ҳисобланади.

ИСКХ ташкилоти маҳаллий давлат ҳокимияти органларини — белгиланган сув истеъмоли лимитларининг саноат корхоналари томонидан бузилиш ҳолатлари тўғрисида; «Давсанэпидназорат» органларини — ўткир ошқозон-ичак ва бошқа инфекциялар пайдо бўлиши ва тарқалишининг олдини олиш, ўз вақтида профилактика чоралари кўриш мақсадида ичимлик сув ва канализация магистрал тармоқларидаги авария ҳолатлари тўғрисида; Ўзбекистон Республикаси Табиатни муҳофаза қилиш давлат қўмитаси органларини — саноат корхоналари томонидан оқизилаётган оқава сувларнинг ифлосланиш даражаси ва миқдорига бўлган талабларга риоя этилмаётгани тўғрисида хабардор қилиб туради.

2. Ичимлик суви ва канализация хизмати истеъмолчиларининг гуруҳларга бўлиниши.

ИСКХ ташкилоти истеъмолчилари қуйидаги уч гуруҳга бўлинади:

а) I гуруҳга — хусусий уй-жойларда ва кўп квартирали уйдаги хонадонларда яшайдиган жисмоний шахслар киради;

б) II гуруҳга қуйидагилар киради: иссиқлик таъминоти ташкилотлари; ИСКХ ташкилотлари; Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги ва бошқа ташкилотларнинг идоравий уй-жой фонди ва ётоқхоналари; бюджет ташкилотлари; диний ташкилотлар; элчихоналар ва дипломатик ваколатхоналар; фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари; хусусий уй-жой эгалари ширкатлари.

в) III гуруҳга I ва II гуруҳга кирмаган бошқа ташкилотлардан иборат бўлади.

Истеъмолчиларга (субистеъмолчиларга) сув бериш ва улардан оқава сувларни қабул қилиш фақат ИСКХ ташкилоти билан истеъмолчи (субистеъмолчи) ўртасида тузилган шартнома мавжуд бўлгандагина амалга оширилади. ИСКХ ташкилоти билан истеъмолчи (субистеъмолчи) ўртасида тузилган шартнома томонларнинг барча ҳуқуқ, вазифа ва мажбуриятларини акс эттириши керак.

Истеъмолчи билан сув таъминоти хизматлари юзасидан шартнома тузишда, марказий коммунал оқава сув тармоғига уланиш ҳолатлари мавжуд бўлса, мажбурий равишда, оқава сув(канализация) хизматлари учун ҳам шартнома тузилади.

I гуруҳ истеъмолчиси шартнома тузиш учун ИСКХ ташкилотига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиш лозим: турар жой эгаси паспортининг нусхаси; мулкка эгалик ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларнинг нусхалари; фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органидан доимий ва вақтинчалик

истиқомат қилувчилар сони ҳақида берилган маълумотнома; уланиш учун янги қурилган турар жойнинг лойиҳа (техник) ҳужжати.

II ва III гуруҳ истеъмолчиси (фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ва хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатларидан ташқари) шартнома тузиш учун ИСКХ ташкилотига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этиш лозим: истеъмолчи ва субистеъмолчининг бевосита сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларига уланган (уланувчи) объектлари кўрсатилган буюртманнома; уланиш учун зарур бўлган лойиҳа (техник) ҳужжат; сув таъминоти ва канализация схемалари; сув таъминоти ва оқова сув баланси; лойиҳа ташкилотлари томонидан ишлаб чиқилган, истеъмол қилинадиган ва ташланадиган оқова сувларнинг миқдори, сифати таркибини меъёрий асословчи ҳисоб ҳужжати, шунингдек коммунал-экологик нормативлар.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи ва хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати шартнома тузиш учун ИСКХ ташкилотига қуйидаги ҳужжатларни тақдим этишлари лозим: истеъмолчи ва субистеъмолчининг марказий коммунал сув таъминоти ва оқова тизимларига бевосита уланган (уланадиган) объектлари кўрсатилган буюртманнома; мулкка эгаллик ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатлар нусхалари (маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг қарори, кадастр ҳужжатлари, ижара шартномаси).

Объект эгаси автоном сув таъминоти (қудуқ, очик сув олиш ҳавзаси, ирригация тизими)га ва (ёки) марказий коммунал оқова тизимидан бошқа оқова ташлаш манбааларига эга бўлган ҳолатларда, ИСКХ ташкилоти билан шартнома тузиш учун махсус табиий сув объектларидан махсус сув олиш ёки истеъмол қилиш учун рухсатномани қўшимча равишда тақдим этиши зарур.

Сув таъминотининг хусусий автоном манбаи (қудуқ, очик сув олиш ҳавзаси, ирригация тизими ва ҳ.к.) мавжуд бўлганда коммунал канализация тизимига оқаваларни оқизиш ҳажми ўрнатилган насоснинг ишлаб чиқариш қуввати ёки ўрнатилган ва рўйхатдан ўтказилган ҳисоблаш асбобининг кўрсаткичлари бўйича аниқланади.

Истеъмолчига қарашли бўлган автоном сув таъминоти манбаининг ички тизими марказий сув таъминоти тизими билан туташмаган бўлиши керак.

Оқова сувлардаги ифлосланиш миқдори ва концентрациясининг шартномада белгиланган меъёрлардан ортиши, янги ичимлик сув ва оқова сув тармоқлари, иншоот ва мосламаларнинг ишга туширилиши ёки қайта таъмирланиши, янги субистеъмолчиларнинг қўшилиши, сув ўлчаш бўғими ечими ва тархларининг, сувни ҳисобга олиш асбобининг ўзгартирилиши кабилар фақат ИСКХ ташкилоти рухсати билан, илгари ёки янги тузилган шартномага қўшимчалар киритиш, зарур ҳолларда, янги техник шартлар олиш йўли билангина амалга оширилиши лозим.

Шартномада унинг предмети, яъни ичимлик сув билан таъминлаш ва (ёки) оқова сувларни чиқариш (оқизиш) кўрсатилиб, қуйидаги алоҳида шароитлар ҳам назарда тутилиши лозим: ичимлик сувни олиш тартиби, шу жумладан ўт ўчириш ва оқова сувларни чиқариш ҳолатларида (II ва III гуруҳ истеъмолчилари учун); ичимлик сув сифатига талаблар; истеъмолчи ичимлик сув билан таъминланмаган ёки тўлиқ таъминланмаган ҳолатларда қайта

ҳисоб-китоб қилиш; ичимлик сув таъминотини ва оқова сувларни чиқаришни тўхтатиш ёки чеклаш шартлари; олинган ичимлик сув ва чиқарилган оқова сувлар ҳисоби, тўлов тартиби, муддатлари, тарифлари ва шартлари; томонларнинг сув таъминоти ва канализация тармоғидан фойдаланиш бўйича жавобгарлик чегаралари; томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; томонлардан бирининг аризасига кўра келишувга асос бўлиши мумкин бўлган бошқа шартлар; шартномани бекор қилиш тартиби.

Янги, реконструкция қилинаётган, қайта ихтисослаштирилаётган ёки кенгайтирилаётган объектларни (кейинги ўринларда уланувчи объектлар деб аталади) марказий сув таъминоти ва канализация тизимларига улаш ҳамда сув муҳофазасига оид тадбирларни бажариш учун II ва III гуруҳ истеъмолчилари (буюртмачи) ИСКХ ташкилоти томонидан икки кун мобайнида бериладиган техник шартларга эга бўлиши керак, улар асосида кўрсатиб ўтилган истеъмолчилар норматив-техник ҳужжатларга мувофиқ лойиҳа ҳужжатларини ишлаб чиқади.

Техник талабларни бериш имконияти мавжуд бўлмаган ҳолатларда (тизимларнинг жуда бандлиги, муҳандислик коммуникацияларининг объект жойлашган ҳудудда йўқлиги, жойнинг ноқулай рельефи ва бошқа сабабларга кўра), ИСКХ ташкилоти 3 кун мобайнида истеъмолчига коммунал сув таъминоти ва канализация тизимларига уланиш имконияти йўқлиги ҳақида, асосланган, масала ечимига оид муқобил вариантларни таклиф этган ҳолда, ёзма равишда раддия тақдим этиши керак.

ИСКХ ташкилоти билан шартномавий муносабатларга эга бўлган истеъмолчи, ИСКХ ташкилоти рухсати билан ва у техник имкониятларни мавжуд деб топган ҳолатларда, ўз тасарруфидаги сув таъминоти ва канализация тармоқларига, иншоот ва қурилмаларга субистеъмолчиларнинг уланишига рухсат бериш ҳуқуқига эга.

Турар жой биноларининг ертўла қисмидан транзит сифатида ўтадиган магистрал тармоқлар ИСКХ ташкилоти тасарруфида бўлади, унинг томонидан техник хизмат кўрсатилади.

Техник шартларни олиш учун II ва III гуруҳ истеъмолчилари (буюртмачи) ИСКХ ташкилотига қуйидаги ҳужжатларни илова қилган ҳолда буюртманома топширадилар: архитектура ва қурилиш ҳудудий органлари томонидан берилган, объектнинг аҳоли яшаш жойи ҳудудига нисбатан жойлашиши акс эттирилган вазият режаси; уланаётган объектнинг сувдан фойдаланиш турлари бўйича кўрсаткичлари акс эттирилган (жумладан, ўт ўчиришда ҳам) сувдан фойдаланиш ва оқова сувни чиқариш баланси; канализация тизимига оқизишга мўлжалланган оқова сувлар таркиби ҳақидаги маълумот; иморатнинг баландлиги, қаватлари ва қандай мақсадларда фойдаланилиши ҳақидаги маълумотлар; субистеъмолчилар ҳақидаги маълумотлар, ер участкасига эгалик қилиш ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжатларнинг нусхалари.

Саноат корхоналарининг техник эҳтиёжлари учун (ишлаётган ёки лойиҳалаштирилаётган) бошқа сув манбаларидан фойдаланиш мақсадга

мувофиқ деб топилган ҳолатларда, истеъмолчи, ўз куч ва маблағлари ҳисобига, локал (маҳаллий) ишлаб чиқариш сув тармоғини қуриши мумкин.

Истеъмолчи (мулкдор)нинг ичимлик сув тармоғи ва канализация чиқиш жойлари уланмаларини ювиш, дезинфекциялаш (зарарсизлантириш), улаш бўйича ишлари ИСКХ ташкилотлари томонидан алоҳида шартнома асосида амалга оширилиши ва бу хизматлар учун ҳақ истеъмолчи ёки пудратчи томонидан тўланиши мумкин.

Назорат канализация қудуғи мавжуд бўлмаган тақдирда буюртмачи (якка тартибда уй-жой қурувчи) уни ИСКХ ташкилоти томонидан белгиланган муддатда қуриши шарт.

Фуқароларга шахсий мулк ҳуқуқи бўйича тегишли бўлган ичимлик сув тармоғи ва канализация чиқиш жойлари уланмаларини ювиш ва улаш ИСКХ ташкилоти томонидан, мулкдорлар ҳисобига амалга оширилади.

Фаолият кўрсатаётган коммунал сув таъминоти ва канализация тизимларига (шу жумладан, сув олиш колонкалари ва ўт ўчириш гидрантлари, унинг киритма ва чиқувларига ҳам) ўзбошимчалик билан уланиб олиш, шунингдек ушбу тизимлардан ўзбошимчалик билан фойдаланиш тақиқланади.

Коммунал сув таъминоти ва канализация тизимларига (юримдик ва жисмоний шахслар томонидан) ўзбошимчалик билан уланиш ҳолатлари аниқланган тақдирда, ИСКХ ташкилоти вакили томонидан икки нусхада далолатнома тузилади, улардан бир нусхаси ўзбошимчалик билан уланиб олган субъектга шахсан топширилади, ИСКХ ташкилотига қоладиган нусхага имзо қўйдирилади. Ушбу далолатнома ўзбошимчалик билан уланганнинг жавобгарлик даражасини ва ИСКХ ташкилотига етказилган зарарни аниқлаш учун асос бўлади ҳамда ИСКХ ташкилоти ўрнатилган тартиб асосида сув сарфи ва оқова сувларни чиқарганлик учун тўлов суммаларини тўлаш учун уланма эгасига тўлов ҳужжатини ёзиб беради.

Коммунал сув таъминоти ва канализация тизимларига ўзбошимчалик билан уланиш ҳолати аниқланган тақдирда ушбу уланиш истеъмолчи ёки ИСКХ ташкилоти ходими томонидан дарҳол узиб қўйилиши лозим, бажарилган ишларнинг харажатларини қоплаш истеъмолчи зиммасига юкланади.

Хона турар жойдан нотурар жой тоифасига ўтказилганда истеъмолчи сувни бериш ва оқова сувларни қабул қилишга етти кун муддатда шартнома тузиши, ҳисоблаш асбобини ўрнатиши ва рўйхатдан ўтказиши шарт. Истеъмолчини II ёки III гуруҳга ўтказиш унинг асосий иш фаолиятидан келиб чиқиб амалга оширилади. Сув таъминотига ва (ёки) оқова сувни чиқаришга эҳтиёж мавжуд бўлмаган тақдирда истеъмолчи ИСКХ ташкилотини ёзма шаклда хабардор қилиб қўйиши ва узиб қўйилганликни тасдиқлаш учун унинг вакилини таклиф этиши шарт. Сув таъминоти ва (ёки) оқова сувни чиқариш қайтадан тикланганда ҳам истеъмолчи ИСКХ ташкилотини бу ҳақда ёзма шаклда хабардор қилиши шарт.

Кўча ва ҳовлилардаги умумий фойдаланиладиган сув олиш колонкаларидан фойдаланиш, баланс бўйича мансублигидан келиб чиққан ҳолда ИСКХ ташкилоти ёки истеъмолчи томонидан амалга оширилади.

ИСКХ ташкилоти техник имконият ва зарурий ҳисоб-китоблар билан бирга буюртманома мавжуд бўлган тақдирда фуқароларнинг маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари томонидан рухсат берилган жойларда қуриладиган объектлар, хўжаликлар ва ободонлаштириш объектларини сув таъминоти ва канализация тизимларига улашни вақтинчалик схема бўйича, сувни ҳисоблагичлар мавжуд бўлган ҳолатларда амалга оширади.

ИСКХ ташкилотига ёки истеъмолчига тегишли бўлган ичимлик сув тармоғи ва қурилмаларига вақтинчалик уланиш ИСКХ ташкилоти рухсати билан амалга оширилиши мумкин. Бинолардан ташқаридаги ичимлик сув қувурлари ер остига ётқизилиши керак. Қувурларни очиқ ҳолда ўтказишга фақат ёзги ичимлик сув қувурларига рухсат этилади. Бунда кўчадаги ирригация лотокларига ва йўл четидаги ариқларга қувурларни ётқизишга йўл қўйилмайди.

Вақтинчалик сув тармоғини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш манфаатдор ташкилотларнинг ўз кучи ва маблағлари ҳисобидан амалга оширилади. Фойдаланаётган ташкилот сув тармоғини шартномага мувофиқ ўз вақтида узиб қўйилмаганлиги учун моддий жавобгар ҳисобланади.

3. Ётказиб берилган сувни ўлчаш учун ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш масалалари.

Марказий коммунал сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимига уланган ёки янгидан уланаётган истеъмолчилар (субистеъмолчилар)га хизмат кўрсатиш ИСКХ ташкилоти томонидан, мажбурий тартибда, сарфланган ва чиқариб юборилган оқова сувни ҳисоблаш учун зарур сувни ҳисобга олиш асбоблари ўрнатилган ҳолда амалга оширилади. Янги истеъмолчиларни ИСКХ ташкилоти томонидан сувни ҳисобга олиш асбобларини ўрнатмасдан коммунал сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимига улаш қатъиян тақиқланади.

Истеъмолчиларнинг II ёки III гуруҳ истеъмолчилари учун сувни ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ушбу мақсадлар учун махсус лойиҳалаштирилган сув ўлчаш узели хоналарида амалга оширилиши керак.

Сув ўлчаш узели сунъий (табiiй) ёруғликка эга бўлиши ва вентиляция қурилмаси (етарли даражадаги асосда — табiiй вентиляция) билан жиҳозланган, қиш вақтида ҳаво ҳарорати 4 °C даражадан паст бўлмаган, шунингдек узел ичида химояланган электр розеткаси бўлиши керак. Сув ўлчаш узелининг ўлчами режада икки кишининг бир вақтнинг ўзида эркин, тикилинчсиз ишлашини таъминлаши, шунингдек, сув ўлчаш узелини сув босган тақдирда уларнинг ишдан чиқиши, бузилишининг олдини олиш учун моддий қийматга эга буюмлар сақланаётган жойдан мустақкам изоляцияланган бўлиши керак. Сув ўлчаш узели хонаси ер ости ва ёмғир

сувлари тушишидан ҳимоялайдиган ташқи гидроизоляцияга эга бўлиши керак.

Сув ўлчаш узели зарурий тарзда деталлаштирилиши, шу жумладан, сувни ҳисобга олиш асбоби (сув ўлчагич ёки диафрагмали манометр) ўрнатиш ва монтаж қилишнинг батафсил схемаси лойиҳа билан расмийлаштирилган ва ИСКХ ташкилотлари билан келишилган бўлиши керак.

Сув ўлчаш узели мустақил зулфинли қурилмага эга бўлиши, унинг калитлари ташкилот буйруғи билан белгиланган масъул шахсда сақланиши керак.

Узел жойлашган хонада транзит канализация линиялари, устунлар ва чиқаргичлар ўрнатиш, бошқа муҳандислик коммуникацияларини ўтказиш тақиқланади.

Сув ўлчаш узели хонасини озода сақлаш зарур. Истеъмолчи билан ИСКХ ташкилоти ўртасида тузиладиган сувдан фойдаланиш тўғрисидаги шартномада хона, узел ускуналари сақланиши, сув ҳисоблагичдаги пломба ҳамда стволли зулфин (ёнғинга қарши)нинг бутлиги ва кириш эшиги калитларининг сақлаш жойига масъул бўлган шахснинг фамилияси кўрсатилиши керак.

Фақат сув ўлчаш узели хонаси ва ускуналари тўлиқ соз ҳолатга келтирилгандан ва барча қурилиш-монтаж ишлари тугаллангандан сўнг сувни ҳисобга олиш асбобини ўрнатишга рухсат этилади.

Узатилган сувнинг ҳисобини юритиш учун давлат синовидан ва рўйхатидан ўтказилган сув ҳисоблагичлар ишлатилиши лозим ва улар тегишли тартибда берилган метрологик аттестация ва синовлардан ўтказилганлиги тўғрисидаги ҳужжатлар билан тасдиқланган бўлиши шарт.

Сув ҳисоблагичлар ушбу турдаги ишларни олиб бориш учун «Ўзстандарт» агентлигида аккредитациядан ўтган тегишли органлар томонидан текширилган ва пломбаланган бўлиши, сувни ҳисобга олиш асбоби паспортида текшириш сертификати, метрологик аттестациядан ўтказилганлик тўғрисидаги қайдлар бўлиши лозим.

Совуқ сувни ҳисобга олишнинг мақбул усуллари ва ўлчаш воситаларини танлаш, сувни ҳисобга олиш асбобларини назоратдан ўтказиш ишлари норматив ҳужжатларга мувофиқ амалга оширилиши керак. Сув ўлчагичдан фойдаланишнинг белгиланган чегарали текширишлараро муддати тугаганда ёки унинг ҳақиқий ҳолати бўйича текширув ўтказишнинг имконияти бўлмаганда ИСКХ ташкилоти ёки ушбу асбобни таъмирлаш ва текшириш ишлари учун рухсатномаси бор, аккредитациядан ўтган тегишли органлар хулосасига кўра уни алмаштириш чора-тадбирлари кўрилади.

Сувни ҳисобга олиш асбобини текширишлар оралиғи: жисмоний шахсларнинг ҳисоблаш асбоби учун — 4 йилни; юридик шахсларнинг ҳисоблаш асбоби учун — 2 йилни ташкил қилади.

Босимнинг ўзгарувчан фарқи сарфларини аниқловчи электрон ҳисоблагичлар (дифманометрлар), ультратовушли, электр магнитли,

уюрмали ва бошқа турдаги ҳисоблагичлар учун текширишлар оралиғи — 1 йилдан иборат бўлади.

Сув ўлчаш узели ИСКХ ташкилоти томонидан пломбаланиши лозим. Пломбаланмаган ҳисоблаш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш тақиқланади.

II ва III гуруҳ истеъмолчиларида ўрнатиладиган сув ҳисоблагич шартли ўтказмаси (калибри)нинг диаметри ҳисоб-китоб билан аниқланади, объектнинг максимал ва минимал сув истеъмоли текширилади ҳамда ИСКХ ташкилоти билан келишилади.

II ва III гуруҳ истеъмолчиларида сувни ҳисобга олиш асбобларининг ишлаши назорат қилинганда, ўлчовларнинг техник тавсифномасида йўл қўйиладиган минимал чегарадан кам миқдорда сув истеъмол қилинган тақдирда ИСКХ ташкилоти сув ўлчаш узелини амалда сарфланаётган сув ҳажмига мос, кичикроқ диаметрдаги асбобга (берилган кундан кейинги 30 календарь кун ичида) қайта жиҳозлашга кўрсатма беради. Бу кўрсатма бажарилмаган тақдирда сувдан фойдаланиш ва оқава сувларни чиқариш учун тўловлар ўрнатилган тартибда амалга оширилади.

Сувни ҳисобга олиш асбобининг йўл қўйиладиган минимал чегарасидан кам миқдордаги ўлчовларда ишлашини аниқлаш II ва III гуруҳ истеъмолчиларида илгариги олти ой мобайнида сув истеъмол қилинишининг мониторинг ҳисобига кўра, фаслларга кўра нотекис тақсимланишини инобатга олган ҳолда амалга оширилади.

I, II ва III гуруҳ истеъмолчилари учун сувни ҳисобга олиш асбобларини харид қилиш, ўрнатиш, давлат назоратидан ўтказиш, фойдаланиш (таъмирлаш, алмаштириш) ишлари ИСКХ ташкилоти томонидан, истеъмолчи (субистеъмолчи)нинг маблағлари ҳисобига амалга оширилади. Бунда ИСКХ ташкилоти истеъмолчиларга мазкур хизматларни бажариш учун нархни тартибга солиш органи билан келишилган алоҳида тарифлар белгилаши керак.

Истеъмолчи (субистеъмолчи)нинг хоҳишига кўра индивидуал сувни ҳисобга олиш асбобини ўрнатиш, давлат назоратидан ўтказиш, таъмирлаш ва алмаштириш ишлари «Ўзстандарт» агентлигида аккредитациядан ўтган бошқа ташкилотлар томонидан, истеъмолчининг маблағлари ҳисобига амалга оширилиши мумкин.

ИСКХ ташкилоти «Ўзстандарт» агентлиги томонидан берилган рўйхатга кўра Ўзбекистон Республикасида қўллашга рухсат этилган сувни ҳисобга олиш асбобларининг турлари ҳақидаги маълумотни истеъмолчиларга тақдим этиши шарт.

4. Сув таъминоти ва оқава сувни чиқариш тизимларида кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини ҳисобга олишдаги долзарб масалалар.

Истеъмолчи томонидан сарфланган сув ҳажми белгиланган тартибга мувофиқ ўрнатилган сувни ҳисобга олиш асбоби кўрсаткичлари бўйича аниқланиши лозим.

Мулк эгаси ўзгарганда янги мулкдор сувни ҳисобга олиш асбобини қайта рўйхатдан ўтказиши шарт. Сувни ҳисобга олиш асбоби қайта рўйхатдан ўтказилмаган ҳолатларда II ёки III гуруҳ истеъмолчилари ёзма огоҳлантирилиб, сувни ҳисобга олиш асбобининг кўрсаткичлари ўзаро ҳисоб-китоблар учун қабул қилинмайди.

Сувни ҳисобга олиш асбоби билан таъминланмаган истеъмолчилар томонидан сарфланган сув миқдори қуйидагича аниқланади:

а) I гуруҳ истеъмолчилари учун — Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан тасдиқланган амалдаги сув истеъмоли нормаларига мувофиқ, сув бериш жадвалидан қатъи назар.

Сув истеъмоли нормаси қуйидаги ҳолларда кўпайтирилади:

дов-дарахтларни суғоришда, қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = S \times n, \text{ л, бунда:}$$

Q — суткасига бир марта суғориш шарти билан, дов-дарахтларни суғоришга сарфланган сув миқдори;

S — суғориладиган майдон, кв.м.;

n — маҳаллий шароитларни ҳисобга олган ҳолда тасдиқланган бир м² ни суғориш Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан тасдиқланган бир м² ни суғориш нормаси;

тротуар ва йўлакларга сув сепилганда, қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = S \times n, \text{ л, бунда:}$$

Q — тротуар ва йўлакларга суткасига бир марта сув сепилганда сарфланган сув миқдори;

S — сув сепилладиган майдон, кв.м.;

n — маҳаллий шароитларни ҳисобга олган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан тасдиқланган амалдаги сув истеъмоли бир м²га сув сепиш нормаси;

ичимлик сувдан ёзги душ учун фойдаланилганда қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = n \times N, \text{ бир кишига литр, бунда:}$$

n — КМК (СНиП) 2.04.02 — 97.га кўра сув сарфи нормаси;

N — кишилар сони;

машиналарни ювишга ичимлик сув ишлатилган тақдирда, қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = n \times N, \text{ бир марта ювишга литр ҳисобида, бунда:}$$

n — сув сарфи нормаси;

N — машиналар сони;

ичимлик сувдан чорва молларини сақлашда фойдаланилган тақдирда қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = n \times N, \text{ суткасига литр, бунда:}$$

n — КМК (СНиП) 2.04.02 — 97.га кўра сув сарфи меъёри;

N — чорва моллари бош сони;

ичимлик сувдан ҳовлидаги ҳовузларни тўлдириш учун фойдаланилган тақдирда қуйидаги формула бўйича ҳисобланган сув миқдорига:

$$Q = V \times n, \text{ бир ойда/литр, бунда:}$$

V — ҳовуз ҳажми, куб.м;

n — ҳар суткада ҳовуз умумий ҳажмининг 10 фоизи миқдоридан етказиб берган ҳолда ойига уч марта ҳисобидан ҳар ойдаги ойлик тўлдириш миқдори;

б) II ва III гуруҳ истеъмолчилари учун ҳисоблаш асосий ичимлик сув тармоғи уланмасининг сув ўтказиш қуввати бўйича қуйидаги формула билан амалга оширилади:

$$Q = M \times F \times \sqrt{2g \times H} \times t, \text{ бунда:}$$

M — 0,60-0,62 га тенг бўлган зулфин орқали сув сарфи коэффициенти;

F — суюқлик оқиб ўтадиган қувур ёки тешик кесими майдони (ички диаметр бўйича), m^2 ;

g — 9,8 м/секунд² га тенг бўлган эркин тушиш тезлиги;

H — сув тақсимоти ёки коммунал сув тармоғига уланиш жойидаги сувнинг бир метрдаги босими;

t — ойнинг календарь кунлари, 24 соат мобайнидаги секундлардаги вақт.

Истеъмолчиларнинг коммунал канализация тизимига чиқариладиган оқава сувлари миқдори коммунал сув таъминоти тизимидан сарфланган сув миқдорига тенг деб қабул қилинади.

Марказлаштирилган иссиқ сув таъминоти мавжуд турар жой ва нотурар жой хоналаридан чиқадиган оқава сув миқдори истеъмолчилари учун Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан тасдиқланадиган қарор билан белгиланган коэффицентга кўра, (жисмоний шахслар учун 2 коэффицентдан ошмаган ҳолда), маҳаллий шароитлардан келиб чиқиб белгиланади.

Ичимлик сувдан дов-дарахтларни суғориш учун фойдаланилишига қуйидаги истисно ҳолатларда йўл қўйилади: ирригация суви бўлмаганда,

ИСКХ ташкилоти қуввати мавжуд бўлганда ва маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан тасдиқланган жадвал бўйича, фақат тунги вақтда (соат 00–00 дан соат 05–00 гача) йўл қўйилади.

Кўп квартиралли турар жойларнинг юқори қаватларидаги хонадонлар доимий ичимлик сув билан таъминланмаган ва сувни ҳисобга олиш асбоблари ўрнатилмаган ҳолатларда, бу хонадон эгаларининг сув сарфи маҳаллий давлат ҳокимияти органлари томонидан белгиланган кўчадаги сув манбаларидан сув олиш нормалари бўйича, хусусий уй-жой эгалари ширкатлари ва ИСКХ ташкилоти вакиллари иштирокида сув бўлмаган кунлар учун тузилган далолатнома асосида ҳисобланади.

5. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб-китоб қилишдаги долзарб масалалар.

ИСКХ ташкилотининг истеъмолчилар билан, шунингдек истеъмолчиларнинг субистеъмолчилар билан етказиб берилган сув ва қабул қилинган оқова сувлар учун ҳисоб-китоблари тузилган шартнома асосида, истеъмолчиларнинг тегишли гуруҳлари учун қонунчиликка мувофиқ белгиланган тарифлар бўйича, ҳисоб-китоб даври учун сувни ҳисобга олиш асбоблари кўрсаткичлари асосида амалга оширилади.

Иссиқлик таъминоти, ИСКХ ташкилотлари, идоралар турар жой фонди ва ётоқхоналар (Ўзбекистон Республикаси Мудофаа вазирлиги бундан истисно), бюджет ташкилотлари, диний ташкилотлар, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари, хусусий уй-жой эгалари ширкатлари (ўз эҳтиёжлари учун) ичимлик сув ва оқова сувни чиқариш хизматлари учун тўловларни жисмоний шахслар учун белгиланган тарифлар бўйича, қўшимча қиймат солиғини қўллаган ҳолда амалга оширадилар.

Давлат ва идора турар жой фонди (турар жойлар, ётоқхоналар)да истиқомат қилувчи жисмоний шахслар, ичимлик сув ва оқова сувни чиқариш хизматлари учун тўловларни ушбу идораларнинг фойдаланувчи органлари орқали, ўзлари мансуб бўлган гуруҳ тарифларига мувофиқ амалга оширадилар.

Фуқаролар пропискадан ўтказилмаган хонадонларда, сувни ҳисобга олиш асбоби мавжуд бўлмаганда, ичимлик сув ва канализация хизматлари учун тўловлар қонунчиликда кўрсатилган истеъмол нормаларига кўра, белгиланган тарифларнинг орттирилувчи коэффицентини қўллаш йўли билан: бир ва икки хонали уйларда — бир киши ҳисобидан; уч хонали уйларда — икки киши ҳисобидан; тўрт хонали уйларда — уч киши ҳисобидан; беш хонали уйларда — тўрт киши ҳисобидан амалга оширилади.

Юридик шахслардан, лимитдан ортиқча сув истеъмол қилинган ҳолатларда, ИСКХ ташкилоти томонидан белгиланган тарифларга нисбатан 10,0 орттирилувчи коэффицентни қўллаш йўли билан ҳақ ундирилади.

Агар истеъмолчи ва унга уланган субистеъмолчи турли гуруҳ истеъмолчиларига мансуб бўлса, ИСКХ ташкилоти билан шартномани

истеъмолчи ҳам, субистеъмолчи ҳам тузади ва сувни ҳисобга олиш асбобини ўрнатиш ҳар иккаласи учун ҳам мажбурий ҳисобланади.

Истеъмолчи (субистеъмолчи)га берилган ичимлик сув ҳажми учун тўловлар ИСКХ корхонасига, уларнинг сувни ҳисобга олиш асбоби кўрсаткичлари бўйича ва улар мансуб бўлган гуруҳ учун белгиланган тарифлар асосида тўланади.

ИСКХ ташкилоти билан шартнома тузган истеъмолчи ўзи мансуб гуруҳдаги субистеъмолчиларга уланган бўлса, субистеъмолчиларга етказиб берилган сув ва чиқарилган оқава сув хизматлари учун тўловлар асосий истеъмолчи билан, у мансуб бўлган гуруҳ учун белгиланган тарифлар асосида амалга оширилади.

Ўз навбатида, истеъмолчи, ўзи ишлатган сув учун ИСКХ ташкилотига амалдаги тарифлар асосида тўловларни амалга оширишда субистеъмолчиларга етказиб берилган сув ҳажмларини ҳам инобатга олган ҳолда ҳисоб-китоб қилади.

Истеъмолчи ўзига тегишли бўлган ичимлик сув ва канализация тармоқларининг техник ҳолатини сақлаш мақсадида, фойдаланиш сарф-харажатлари учун субистеъмолчидан, у билан алоҳида тузилган шартнома асосида, истеъмолчи оладиган умумий сув ҳажмининг субистеъмолчига тегишли қисмига пропорционал равишда компенсация олиши мумкин. Бунда субистеъмолчи истеъмолчидан ўзига юкланаётган компенсация тўловларининг келиб чиқиш усул ва манбалари тўғрисида маълумот талаб қилиш ва уларга ўзгартириш киритиш ҳуқуқига эга.

Истеъмолчининг ичимлик сув тармоғидан сув олиб, канализация тармоқларига оқава сув чиқарувчи субистеъмолчилар ушбу ҳолат юзасидан истеъмолчи билан шартнома тузадилар. Асосий истеъмолчи билан ИСКХ ташкилоти ўртасида тузилган шартнома иловасида истеъмолчининг тармоқларига уланган барча субистеъмолчилар, уларнинг номланиши, қайси идорага тегишли эканлиги, улар сарф қиладиган ва оқизадиган сув ҳажмига доир маълумотлар, сувни ҳисобга олиш асбобларининг бор-йўқлиги каби маълумотлар қайд этилиши лозим.

Асосий истеъмолчи тўлайдиган суммани субистеъмолчилар ўртасида тақсимлаш асосий истеъмолчи томонидан амалга оширилади.

Субистеъмолчилар ўзлари жойлашган ҳудуддаги бюджетдан молиявий таъминланувчи истеъмолчи-ташкилотлар билан ишлатилган сув ва чиқарилган оқава сув хизматлари учун ўзаро тўловларни амалга оширишда ИСКХ ташкилоти билан етказиб берилган ичимлик сув ва чиқарилган оқава сув учун шартнома тузишни ўзлари мансуб бўлган истеъмолчилар гуруҳи учун белгиланган тарифлар асосида, сувни ҳисобга олиш асбобларидаги кўрсаткичлар фарқини инобатга олиш йўли билан амалга оширадилар. Агар субистеъмолчи бюджет ташкилоти бўлса, бу ҳолда ҳам тўловларнинг ушбу тартиби сақланиб қолади.

Истеъмолчи билан субистеъмолчи ўртасида тўлов масалаларида пайдо бўладиган низолар ИСКХ ташкилоти томонидан кўриб чиқилмайди.

Истеъмолчиларнинг II гуруҳи билан — сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари учун Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги Ғазначилигининг ҳудудий бўлинмалари орқали ўзаро ҳисоб-китоб қилишга ўтказилган бюджет ташкилотлари томонидан, ИСКХ ташкилоти тақдим этадиган счёт-фактуралар бўйича ҳар ойда амалга оширилади.

ИСКХ ташкилотларининг касса орқали ўтказмасдан, аҳолидан мустақил равишда нақд пул йиғиши тақиқланади.

I гуруҳ истеъмолчилари, аванс тариқасида, коммунал хизматлар учун 12 ойдан кўп бўлмаган муддатга тўловларни аввалдан амалга ошириб қўйган бўлсалар, улар шу вақт мобайнида тарифларнинг ўзгариши туфайли тўланадиган қўшимча тўловлардан озод этиладилар. Ичимлик сув таъминоти ва оқова сув хизматлари учун тўловлар I гуруҳ истеъмолчилари тарафидан ҳар ойда, (ўтган ой учун) ойнинг 10-кунидан бошлаб амалга оширилиши лозим.

II ва III гуруҳ истеъмолчилари ичимлик сув таъминоти ва оқова сув хизматлари учун календарь ой тугагандан кейин 30 кун мобайнида тўловларни тўлиқ амалга оширишлари лозим.

Уйда вақтинча истиқомат қилувчи (ёлловчи)лар истиқомат қилганда тўловлар ҳақиқатда истиқомат қилаётганлар сонига қараб амалга оширилади. I гуруҳ истеъмолчиси, ўзи яшаётган хонадонда (сувни ҳисобга олиш асбоби ўрнатилмаган бўлса) турувчилар сони кўпайиши(шу жумладан, вақтинчалик яшаётганлар ҳисобига) ёки камайиши ҳолатлари юзасидан, ўзгаришлар содир бўлган вақтдан бошлаб 5 иш кунидан кечикмай ИСКХ ташкилотини ёзма равишда огоҳлантириши лозим. Бунда истеъмолчи, ИСКХ ташкилоти, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи вакиллари ва уйнинг асосий эгаси томонидан — уч томонлама далолатнома тузилади.

Объект эгаси ўзгарганда истеъмолчи чиқиб кетишидан 7 кун аввал дебиторлик қарзларини узиб, бу ҳақда ИСКХ ташкилоти билан далолатнома имзолаши шарт. Истеъмолчи чиқиб кетгач, сувни ҳисобга олиш асбоби ва пломбаларнинг бутлиги учун жавобгарлик объектнинг янги эгаси зиммасига юкланади.

Кўп квартирали турар жой ва якка тартибдаги уй-жой мулкдорлари ўзгарган тақдирда, I гуруҳ истеъмолчилари бу ҳақда ИСКХ ташкилоти билан тузилган шартномада белгиланган муддатда ёзма равишда хабардор қилиши ва сарфланган сув ва (ёки) оқизилган оқова сувлар учун тўлиқ ҳисоб-китоб қилиши шарт, янги мулкдор эса мулкдор ўзгарган кундан бошлаб 7 кун муддатда янги шартнома тузиши шарт.

II ва III гуруҳ истеъмолчилари объектни янги эгасига топширганда бу хусусда ИСКХ ташкилотини 7 кун муддатда огоҳлантиради, янги мулкдор эса объектдан фойдаланишни бошлашдан олдин ичимлик сув таъминоти ва оқова сувларни чиқариш юзасидан янги шартнома имзолайди. Агар объект профили ўзгарадиган бўлса, янги мулкдор янги техник шартларни олиши керак.

Техник шартлар ва юқорида таъкидланган шартноманинг йўқлиги коммунал сув таъминоти ва оқова сувларни чиқариш хизматидан

фойдаланиш ўзбошимчалик билан амалга оширилаётганига асос ҳисобланади.

Ёнғинни ўчириш учун сарфланган сув харажатлари ёнғинларнинг олдини олиш ташкилоти томонидан ИСКХ ташкилотига тақдим этилган ҳисоб-китоблар асосида истеъмолчилар(саноат корхоналари, қурилиш ва транспорт ташкилотлари) томонидан, белгиланган муддатларда қопланади.

Давлат ва шахсий уй-жой фондидаги ёнғинларни ўчиришга ҳамда тактик ўқув машғулотларига, ўт ўчириш гидрантлари ва ички ёнғиннинг олдини олиш кранларини текширишга сарфланган сув учун пул тўланмайди. Ушбу мақсадлар учун сарфланган сув миқдори юзасидан ёнғин хавфсизлиги органлари ва ИСКХ ташкилотлари вакиллари иштирокида далолатнома тузилиши керак.

Назорат саволлари:

1. Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш ташкилотларининг вазифалари нималардан иборат?

2. Ичимлик суви ва канализация хизмати истеъмолчиларининг маълум гуруҳларга бўлинишида қайси мақсадлар кўзда тутилган?

3. Етказиб берилган сувни ўлчаш учун ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш масалаларининг моҳияти нимада?

4. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш соҳасида кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини ҳисобга олишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?

5. Ичимлик суви таъминотида мавжуд бўлган ностандарт ҳолатлар: хусусан, ўлчов асбоблари ўрнатилмаган, фуқаролар рўйхатда турилмаган ёки пропискада турмасдан амалда истиқомат қилинаётган, ижарада фойдаланилаётган ҳолатларда сув сарфи ҳажмлари ҳамда тўловларнинг амалга оширилиши масалалари қандай ечимини топган?

6. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб-китоб қилишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?

4-Мавзу. Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари фаолияти ҳамда кўп квартирали уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар.

Режа:

1. Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисидаги қонундан келиб чиққан талаблар.

2. Истеъмол хоссалари ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича белгиланган меъёрлар

3. Уйдаги умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланишдаги долзарб масалалар

4. Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасида етказиб берувчи билан истеъмолчи ўртасидаги баланс мансублик чегаралари тўғрисида.

5. Иссиқлик таъминоти хизматлари соҳасида айрим ностандарт ҳолатларда (суб сарфини ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлмаган, хонадонда рўйхатдан ўтказилган фуқаролар яшамаган, ёки пропискиси йўқ бўлиб яшаётган, ижарага олувчилар ва ҳ.к.) хизмат ҳақларини белгилаш борасидаги долзарб масалалар.

Таянч иборалар: Иссиқлик таъминоти коммунал соҳанинг асосий қисми, соҳадаги устувор йўналишлар, иссиқлик таъминоти тизимининг шаклланиб бориши, соҳадаги ислохотлар, ислохотларни чуқурлаштиришнинг янги босқичлари, аҳоли турмуш даражасини юксалтириши, иссиқлик таъминоти корхоналари ишини мувофиқлаштириши, хизматлар таннархини камайтириши, коммунал соҳада энергиятежамкорлик, давлат томонидан олиб борилаётган чора-тадбирлар, қонунчилик асослари, маҳаллий бюджет, бюджетдан ташқари манбаалар, устувор инвестиция лойиҳалари, аҳоли турмуш даражасини ошириши, аҳолини юқори даражадаги коммунал хизматлар билан таъминлаш.

1. Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисидаги қонундан келиб чиққан талаблар.

Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисидаги қонун 2006 йил 12 апрель, ЎРҚ-32 Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик Палатаси томонидан 2006 йил 2 февралда қабул қилинган, Сенат томонидан 2006 йил 22 февралда маъқулланган.

Ушбу Қонуннинг мақсади кўп квартирали уйларда уй-жой фондини биргаликда бошқариш ҳамда уни сақлаш, асраш ва таъмирлашни таъминлаш учун ихтиёрий бирлашма сифатида хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатларининг ташкил этилиши ва фаолияти соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Хусусий уй-жой мулкдорларининг ширкати (ширкат) кўп квартирали битта ёки яқин, зич жойлашган, ободонлаштириш элементлари бўлган умумий ер участкаси билан қамраб олинган бир нечта уйдаги хусусий турар жойлар мулкдорларининг бирлашмасидир.

Ширкат хусусий турар жойлар мулкдорларининг ташаббуси билан ташкил этилади, у ноtijорат ташкилоти бўлиб, ўз уставига мувофиқ ўзини ўзи бошқариш асосида фаолият кўрсатади.

Ширкат ўз мажбуриятлари бўйича ўзига қаршли барча мол-мулк билан жавоб беради ва ўз аъзоларининг мажбуриятлари бўйича жавоб бермайди.

Ширкат аъзоси ширкатнинг мажбуриятлари бўйича жавоб бермайди.

Ширкат уй-жой фондини биргаликда бошқариш ва унинг сақлаш, асраш ва таъмирлашни, кўп квартирали уйдаги турар жойлар мулкдорларининг умумий мол-мулкдан (мол-мулк) фойдаланилишини таъминлаш учун ташкил этилади.

Ширкатнинг фаолияти қуйидаги принципларга асосланади:

ихтиёрийлик, ташкилий ва молиявий жиҳатдан мустақиллик, ўзини ўзи бошқариш, очиқлик ва ошкоралик, ўз ишини бозор механизмларига мувофиқ шартнома асосида ташкил этиш, коммунал хизматлар ва таъмирлаш хизматлари бозоридаги рақобат, уй-жой мулкдорлари олдида мунтазам ҳисобот бериш.

Кўп квартирали уйдаги турар жойга нисбатан мулк ҳуқуқига эга бўлган юридик ёки жисмоний шахс кўп квартирали уйдаги турар жой мулкдори ҳисобланади (мулкдор).

Жой мулкдори умумий мол-мулкка нисбатан улушли мулк иштирокчиси ҳисобланади.

Кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жойга нисбатан мулк ҳуқуқига эга бўлган юридик ёки жисмоний шахс кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдори ҳисобланади.

Яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдори умумий мол-мулкка нисбатан улушли мулк иштирокчиси ҳисобланади.

Кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдори умумий мол-мулкни сақлаш ва таъмирлаш бўйича умумий харажатларни биргаликда зиммасига олиши шарт ҳисобланади.

Яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдорининг умумий харажатлардаги иштироки улуши уйнинг умумий майдонидаги мулкдорга қарашли яшаш учун мўлжалланмаган жой майдонига мутаносиб равишда белгиланади.

Ширкатнинг кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдори билан муносабатлари улар ўртасида мажбурий тартибда тузиладиган шартнома билан тартибга солинади.

Кўп квартирали уйдаги яшаш учун мўлжалланмаган жой мулкдори шартнома тузишдан бўйин товлаган тақдирда, ширкат шартнома тузишга мажбурлаш тўғрисидаги талаб билан судга мурожаат этишга ҳақли бўлади.

Давлат ширкатларнинг ва ширкат аъзоларининг ҳуқуқлари таъминланиши ҳамда қонуний манфаатлари ҳимоя қилинишини кафолатлайди, ширкатларнинг ривожланиши ва мустаҳкамланишига кўмаклашади.

Ширкатлар фаолиятини давлат томонидан қўллаб-қувватлаш қуйидаги йўллар билан амалга оширилади: уй-жой соҳасида норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар, шу жумладан стандартлар қабул қилиш, коммунал хизматларга ҳақ тўлаш тизимини такомиллаштириш, уй-жой-коммунал соҳасида хизматлар кўрсатишда рақобатни ривожлантириш учун шароитлар яратиш, имтиёзлар ва кредитлар бериш, таъмирлаш-тиклаш ишлари учун бюджет ссудалари бериш, кўп квартирали уйларни сақлаш ва коммунал хизматларга ҳақ тўлашда кам таъминланган оилаларга ёрдам кўрсатиш, доимий

фойдаланиш ҳуқуқи асосида ер участкалари бериш, алоҳида дастурлар қабул қилиш ва қонун ҳужжатларига мувофиқ бошқа чора-тадбирлар кўриш ва ҳоказо.

Ширкатни ташкил этиш тўғрисидаги қарор кўп квартирали битта ёки яқин, зич жойлашган бир нечта уйдаги жойлар мулкдорларининг кўп квартирали ҳар бир уйдаги барча жой мулкдорларининг ёки улар вакиллариинг эллик фоизидан кўпи ҳозир бўлган умумий йиғилишида қабул қилинади.

Жой мулкдорларининг умумий йиғилиши исталган жой мулкдорининг ташаббуси билан чақирилиши мумкин.

Кўп квартирали уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш қоидалари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан тасдиқланиб иссиқлик таъминоти ташкилотлари — иссиқлик энергиясини етказиб берувчилар (етказиб берувчи) билан кўп квартирали уйлардаги иссиқлик энергияси истеъмолчилари, шунингдек иссиқлик таъминоти жараёнига жалб қилинган манфаатдор томонлар ўртасидаги ўзаро муносабатларни тартибга солади, уларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари ва жавобгарликларини, улар ўртасида шартномалар тузиш ва иссиқлик сифатини назорат қилиш тартибини белгилайди.

Ушбу Қоидалар Ўзбекистон Республикасининг барча ҳудудида амал қилади ҳамда мулкчилик шакллари ва идоравий мансублигидан қатъи назар, иссиқлик таъминотининг барча ташкилотлари Хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатлари, бошқарувчи ташкилотлар ва иссиқлик энергияси истеъмолчилари учун мажбурийдир, улар Истеъмолчилар томонидан коммунал-маиший эҳтиёжлар учун иссиқлик энергиясидан фойдаланиш билан боғлиқ муносабатларга татбиқ этилади.

Етказиб берувчи иситиш учун иссиқлик энергияси етказиб бериш ва иссиқ сув билан таъминлашга Истеъмолчилар билан иссиқлик таъминоти шартномаси тузади ҳамда иссиқлик тармоғининг баланс мансублилиги чегарасида иссиқлик энергияси бериш режими ва сифати учун жавоб беради.

Кўп квартирали уйларда коммунал хизматлар Истеъмолчисининг номидан шартнома Ижро этувчи (уй-жой фондидан фойдаланувчи юридик шахс — хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати, бошқарувчи ташкилот ва бошқалар) томонидан тузилиши мумкин.

Ушбу қоидаларга мувофиқ иситиш ва иссиқ сув таъминоти, уй ичидаги тизимларга, шу жумладан иссиқлик пунктига (элеватор боғламасига) техник хизмат кўрсатиш Ижро этувчи (хусусий уй-жой мулкдорлари ширкати, бошқарувчи ташкилот ва шу кабилар) билан тузилган шартнома бўйича, тўлов асосида Етказиб берувчи ёки бошқа ташкилот томонидан амалга оширилади.

Иссиқлик таъминоти шартномасини тузиш учун Истеъмолчилар куйидаги ҳужжатларни тақдим этиши керак: турар жой ёки нотурар хонанинг мулкдори шахсини тасдиқловчи ҳужжат; кўп квартирали уйда хонанинг мулкдори (фойдаланиш) ҳуқуқини тасдиқловчи ҳужжат ва ушбу ҳуқуқ пайдо бўлган сана; ички ишлар бўлими паспорт бўлинмасидан берилган

маълумотнома (ф-17) ёки уй дафтарида кўчирма; юридик шахс давлат рўйхатидан ўтказилганлиги ҳақидаги гувоҳнома (нотурар хонанинг мулкдори учун); иссиқлик таъминоти тизимларига уланиш учун лойиҳа ҳужжатлари (нотурар хонанинг мулкдори учун);

Иссиқлик таъминоти шартномасида қуйидагилар назарда тутилади: истеъмол ва иссиқлик энергияси сифати кўрсаткичларининг белгиланган режимларига риоя қилиш шартлари ва томонларнинг мажбуриятлари; баланс мансублилик чегаралари; иссиқлик энергияси билан таъминлашни тўхтатиш ёки чеклаш шартлари; ҳақ тўлаш тартиби, вақти, тарифлар ва шартлар; истеъмолчига иссиқлик энергиясини етказиб бермаган ёки тўлиқ ҳажмда етказиб берилмаган ҳолларда тўловларни қайта ҳисоб-китоб қилиш; ҳисобга олиш асбоблари бўйича маълумотлар (иссиқ сувни индивидуал ҳисобга олиш асбобининг тури); иссиқлик энергиясини бериш ва истеъмол қилишнинг асосий шартлари; томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари; томонларнинг жавобгарлиги; низоларни ҳал этиш тартиби; томонларнинг реквизиитлари; қонун ҳужжатларига зид бўлмаган бошқа шартлар.

Ижро этувчи томонидан иситиш ва иссиқ сув таъминотининг уй ичидаги тизимни фойдаланиш учун техник жиҳатдан яроқли ҳолатда сақлаш шarti билан Етказиб берувчи Истеъмолчига сифатига кўра стандартлаштириш бўйича норматив ҳужжатлар талабларига, санитария нормалари ва қоидаларига ҳамда иссиқлик таъминоти шартномаси шартларига мувофиқ бўлган иссиқлик таъминоти бўйича хизматлар кўрсатиши шарт.

Кўп квартирали уйда хоналар мулкдорларининг умумий мулки таркибига кирувчи уй ичидаги иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимларининг тайёрлигини таъминлаш Ижро этувчига ёки кўп квартирали уйда хоналарнинг мулкдорларига (ушбу уй бевосита бошқарилган тақдирда) юкланади.

Истеъмол хоссалари ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича белгиланган меъёрлар

Истеъмол хоссалари ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими белгиланган меъёрларга мувофиқ бўлиши керак, яъни:

Иситиш бўйича — белгиланган тартибга кўра хоналарни иситиш бўйича чора-тадбирларни (деразалар, балконлар ва кириш эшикларининг даҳлизларини зичлаштириш, иситиш тагсинчларини изоляциялаш) бажариш шarti билан иситиш мавсуми даврида 1995 йилгача қурилган кўп қаватли турар жой хоналаридаги ҳарорати камида 20° С, агар кўп қаватли уйлардаги иссиқлик тизими реконструкция қилинмаган бўлса — турар жой хоналаридаги ҳарорат камида 18° С бўлиши лозим;

Иссиқ сув таъминоти бўйича — иссиқ сув таъминотининг марказлаштирилган тизимларини назорат қилишнинг санитария қоидаларига мувофиқ сув олиш жойларида иссиқ сувнинг ҳарорати 50 — 75° С бўлиши керак. Бунда, сувнинг эпидемия хавфсизлиги, сувнинг қулай органолептик хоссалари, сувнинг инсон организмга зарарли таъсирининг олдини олиш

бўйича иссиқ сув таъминотининг марказлаштирилган тизимларини назорат қилишнинг санитария қоидалари талабларининг бажарилиши таъминланиши керак.

Хоналарни иситиш эҳтиёжлари учун иссиқлик энергиясини беришда Етказиб берувчи иситиш даврини Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари томонидан белгиланган муддатларда бошлайди ва тамомлайди.

Иситиш даври ташқи ҳавонинг ўртача суткалик ҳарорати 8°Сдан паст бўлган 5 кунлик давр тамом бўлган кундан кейинги кундан бошланиши, 8°С юқори бўлганда эса тамомланиши керак.

Турар жой хоналарини иситиш тизими иссиқлик таъминоти соҳасидаги норматив-техник ҳужжатлар талабларига мувофиқ бўлиши ҳамда улардан турар жой фондидан техник фойдаланиш қоидалари ва нормалари талабларига мувофиқ фойдаланилиши керак.

Кўп квартирали уйларнинг айрим турар жой ва нотурар жой хоналарини иситишнинг ушбу тизимларини иссиқлик жиҳатидан ва гидравлик қайта тартибга солмаслик учун иситиш ва иссиқ сув таъминотининг уй ичидаги тизимидан узиш, иситиш асбобларига қўшимча секцияларни бирлаштириш ёки улар сонини камайтириш, шунингдек қайта жиҳозлаш бўйича талабларга риоя этмасдан иситиш учун радиаторларнинг камгайгини олиб ташлаш ва иситиш ҳамда санитария-техник асбоблар жойини ўзгартириш тақиқланади.

Истеъмолчи иссиқлик энергияси тўлиқ узиб қўйилиши ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатишдаги танаффус тўғрисида ёзма шаклда огоҳлантирилади (кўп квартирали уйнинг барча кириш жойларидаги эълонлар тахтасига ёки кўп квартирали уй жойлашган ер участкаси доирасида эълон жойлаштириш, шунингдек танаффуслар вақти кўрсатилган ҳолда оммавий ахборот воситалари орқали).

Аҳолини марказлаштирилган иссиқлик таъминоти билан қамраб олиш имконияти мавжуд бўлмаганда Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Кенгаши, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликлари Истеъмолчиларни маҳаллий иссиқлик таъминоти (модуль, локал, буғ қозонхонаси, иситиш қурилмалари) билан таъминлаш бўйича тезкор чора-тадбирлар кўриши шарт.

Маҳаллий буғ қозонхонаси қуриш маҳаллий бюджет маблағлари ҳисобига амалга оширилади, кейинчалик Истеъмолчиларга иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш учун тезкор бошқариш ва хизмат кўрсатиш ҳуқуқи билан Етказиб берувчига (ёки бошқарувчи ташкилотда техник ва молиявий имкониятлар мавжуд бўлган тақдирда бошқарувчи ташкилотга) берилади.

Фақат «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси томонидан берилган истеъмолчиларнинг иссиқликдан фойдаланиш қурилмаларини ва иссиқлик тармоқларини фойдаланишга қўйиш учун берилган рухсатнома мавжуд бўлган тақдирда кўп квартирали уйнинг иссиқлик таъминоти тизимидан фойдаланишга рухсат этилиши мумкин.

Иссиқликдан фойдаланиш қурилмалари ва иссиқлик тармоқлари техник кўриқдан ўтказилиши ва фойдаланишга рухсат берилиши учун

«Ўздавэнергоназорат» инспекцияси жавоб беради. Фойдаланиш жараёнида Истеъмолчиларнинг иссиқлик таъминоти тизимларини техник кўриқдан ўтказишнинг даврийлиги қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда «Ўздавэнергоназорат» инспекцияси томонидан, бироқ бир ойда камида бир марта белгиланади.

Иссиқлик таъминотининг ишлаб турган тизимларига ўзбошимчалик билан уланиш, шунингдек ушбу тизимлардан ўзбошимчалик билан фойдаланиш тақиқланади, бундай тизимлар, ишларни бажаришга харажатлар суммасини тўлаш учун Истеъмолчига талаб қўйилган ҳолда, Етказиб берувчи ёки Ижро этувчининг ходимлари томонидан дарҳол узиб қўйилиши керак.

Турар жой биноси нотурар жой бинога айлантирилганда Истеъмолчи етти кун муддатда иссиқлик таъминоти хизматларидан фойдаланиш учун шартнома тузиши, ҳисобга олиш асбобини ўрнатиши ва рўйхатдан ўтказиши керак. Иссиқ сув таъминотига зарурият бўлмаганда Истеъмолчи Етказиб берувчини ёзма шаклда хабардор қилиши ва узиб қўйишни тасдиқлаш учун унинг вакилини таклиф этиши шарт. Иссиқ сув таъминоти тикланганда ҳам Истеъмолчи бу ҳақда Етказиб берувчини ёзма шаклда хабардор қилиши шарт.

Иссиқлик тармоқларига ўзбошимчалик билан уланиш қонун ҳужжатларига мувофиқ жавобгарликка олиб келади.

Уйдаги умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланишдаги долзарб масалалар.

Кўп квартирали уйлардаги иссиқлик таъминоти тизими иссиқлик энергиясининг умумий ва индивидуал (бир хонадаги) ҳажмини (сарфини) аниқлайдиган ва иссиқ сувнинг реал ҳажмини миқдорий ҳисобга оладиган, шунингдек унинг сифат кўрсаткичларини белгилайдиган умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбоблари билан таъминланади.

Кўп квартирали уйлардаги иссиқлик энергиясини уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбобидан уни балансида сақловчининг (кимнинг балансида эканлигига қараб Етказиб берувчи ёки Ижро этувчининг) маблағлари ҳисобига фойдаланилади ва қиёсловдан ўтказиш амалга оширилади.

Ўрнатилгандан кейин уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоби Ижро этувчи ва Етказиб берувчининг вакилларида иборат бўлган таркибдаги комиссия томонидан ишга туширилади ҳамда Етказиб берувчи томонидан тамғаланади.

Ижро этувчилар Ижро этувчи ва Етказиб берувчи ўртасида тузилган шартнома асосида иссиқлик энергиясини ҳисобга олишнинг умумий асбоби кўрсаткичлари бўйича берилган иссиқлик энергияси учун Етказиб берувчи билан ҳисоб-китоб қиладилар.

Ижро этувчи иссиқлик энергиясини уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоби сақланишини таъминлаши керак.

Уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоблари: Ўзбекистон Республикасининг ўлчов воситалари давлат реестрига киритилиши,

белгиланган тартибда қиёслашдан ўтказилиши, индивидуал паспортга, қиёсловдан ўтказилганлиги тўғрисидаги сертификатларга ва текшириш тамғаларига эга бўлиши; лицензияланган лойиҳа ташкилоти томонидан ишлаб чиқилган лойиҳага мувофиқ ўрнатилиши, Ётказиб берувчи томонидан тамғаланган бўлиши, Қиёслашдан ўтказиш муддатида қиёсловдан ўтказилган бўлиши керак.

Ўй бўйича умумий ҳисобга олиш асбобларини қиёслашдан ўтказиш оралиғи: босимнинг ўзгарувчан даражаси электрон сарфларни ўлчагичлар (дифманометрлар) учун — 1 йилда 1 мартани; ультратовуш, электромагнит, оқимли ва шу каби сарфни ўлчагичлар учун — 2 йилда 1 мартани ташкил этади.

индивидуал ҳисобга олиш асбоблари учун қиёслашдан ўтказиш оралиғи: юридик шахслардаги иссиқ сувни ҳисобга олиш асбоби учун — 2 йилда 1 мартани; жисмоний шахслардаги иссиқ сувни ҳисобга олиш асбоби учун — 4 йилда 1 мартани ташкил этади.

Ҳисобга олиш асбоблари ўз вақтида қиёслашдан ўтказилмаганда Ётказиб берувчи томонидан иссиқ сувни ҳисоблаш, қиёсловни ўтказиш вақтигача ҳисобга олиш асбобининг кўрсаткичлари бўйича: турар жой биноларида — соз ҳолатдаги ҳисобга олиш асбобининг охири қайд этилган кўрсаткичлари вақтидан бошлаб қиёслов ўтказилгунгача рўйхатдан ўтказилган (яшовчи) одамларнинг сони бўйича; нотурар жой хоналар бўйича — ҳисобга олиш асбоби қиёслов ўтказилгунга қадар ҳисоблаб чиқилган юклама бўйича амалга оширилади.

Истеъмолчиларнинг ҳисобга олиш асбобларини сотиб олиш, ўрнатиш, давлат қиёсловидан ўтказиш, фойдаланиш (таъмирлаш, алмаштириш) Ётказиб берувчи томонидан Истеъмолчиларнинг (субистеъмолчиларнинг) маблағлари ҳисобига бажарилади. Бунда Ётказиб берувчи кўрсатиб ўтилган хизматларни истеъмолчиларга бажариш учун нархни тартибга солиш органлари билан келишилган алоҳида тарифларни белгилаши лозим.

Истеъмолчининг (субистеъмолчининг) хоҳишига кўра ва унинг ҳисобига индивидуал ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш, давлат қиёсловидан ўтказиш, таъмирлаш ва алмаштириш «Ўзстандарт» агентлиги органларида аккредитациядан ўтган бошқа ташкилотлар томонидан ҳам бажарилиши мумкин.

Ётказиб берувчи Истеъмолчига «Ўзстандарт» агентлиги томонидан тақдим этиладиган рўйхат бўйича Ўзбекистон Республикасида қўллашга йўл қўйилган индивидуал ҳисобга олиш асбоблари турлари тўғрисидаги ахборотни тақдим этиши шарт.

Индивидуал ҳисобга олиш асбобини ўрнатиш, таъмирлаш, давлат текширувидан ўтказиш ёки алмаштириш учун ечиб олиш бўйича хизматлар янгидан ўрнатиладиган индивидуал ҳисобга олиш асбобининг рақами ёки ўрнатиш ва ечиб олиш пайтидаги ҳисобга олиш кўрсаткичлари билан биргаликда ҳисобга олишнинг ечиб олинадиган индивидуал ҳисобга олиш асбоби рақами кўрсатиладиган икки томонлама далолатнома тузилган ҳолда, Истеъмолчи ёки унинг вакили иштирокида бажарилиши керак.

Индивидуал ҳисобга олиш асбобини ўрнатиш ёки уни ечиб олиш тўғрисидаги далолатномаларни тузиш, шунингдек Етказиб берувчи томонидан уларни тамғалаш бепул амалга оширилади.

Индивидуал ҳисобга олиш асбобини ва улардаги тамғаларнинг сақланиши ва бутлиги учун жавобгарлик Истеъмолчига, ҳисобга олиш умумий асбобларининг сақланиши ва тамғаларининг бутлиги учун жавобгарлик — балансда сақловчига юкланади.

Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасида етказиб берувчи билан истеъмолчи ўртасидаги баланс мансублик чегаралари тўғрисида

Кўп квартиралар уйнинг пастки қисми Етказиб берувчи ва Ижро этувчи (бундай уй бевосита бошқариладиган тақдирда Истеъмолчи) ўртасидаги баланс мансублик чегараси ҳисобланади.

Иссиқлик пункти бинонинг ташқарисида жойлашган тақдирда иссиқлик тармоқлари томонидан элеватор боғламасининг кириш қопқоқлари гардишлари ажратиш чегараси ҳисобланади.

Уй ичидаги иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимларининг зарур техник ҳолати ва улардан фойдаланиш Ижро этувчи (Истеъмолчи — бундай уй бевосита бошқарилганда) томонидан таъминланади.

Хонадон ичидаги асбоб-ускунанинг зарур техник ҳолати ва улардан хавфсиз фойдаланиш Истеъмолчи томонидан таъминланади. Бунда уй-жой мулкдорига тегишли бўлган хонадондаги сув олинадиган тик қувурдан иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимларининг тармоқланиши, хонадон мулкдорининг фойдаланиш бўйича жавобгарлик жойи ҳисобланади.

Етказиб берувчига тегишли бўлган иссиқлик тармоқларида Истеъмолчига тегишли бўлган қурилмалар ва асбоб-ускуналар бўлмаслиги керак.

Иситиш даври тамом бўлгандан кейин Ижро этувчи (бундай уй бевосита бошқарилган тақдирда — Истеъмолчилар) Етказиб берувчининг вакили ҳозирлигида иситишнинг уй ичидаги тизимини гидравлик пресслаши ва кейинчалик уни тармоқдаги сув билан тўлдирган ҳолда ювиши керак, бу ҳақда тегишли далолатномалар тузилади. Тизимларни ювиш учун водопровод сувидан ёки техник сувдан фойдаланилади.

Уйнинг ичидаги иситиш тизимини ювиш тўғрисидаги далолатнома Етказиб берувчи ва Ижро этувчининг (Истеъмолчиларнинг) вакиллари томонидан имзоланади.

Ювиш бўйича харажатлар Ижро этувчининг (Истеъмолчиларнинг) ҳисобига амалга оширилади ва умумий мулкни сақлаш ҳамда таъмирлашга мажбурий бадалларни шакллантиришда назарда тутилади.

Етказиб берувчининг иссиқлик тармоқларини режали-олдини олувчи таъмирлашларни бажаришда иссиқлик таъминотини бир йилда 15 кундан ортиқ бўлмаган муддатга, белгиланган тартибда узиб қўйишга йўл қўйилади.

Етказиб берувчи камида 2 сутка олдин Истеъмолчини ёзма равишда огоҳлантирган ҳолда, қонун ҳужжатларида белгиланган тартибга мувофиқ, қуйидаги ҳолларда иссиқлик энергияси беришни тўлиқ ёки қисман тўхтатиш чора-тадбирларини кўриш ҳуқуқига эга: тўловни иссиқлик таъминоти шартномасида назарда тутилган муддатларда иссиқлик энергияси учун тўлов ҳужжати бўйича амалга оширмаслик; Истеъмолчиларнинг иссиқлик таъминоти тизимларига ўзбошимчалик билан уланиб олиш; Етказиб берувчининг вакилларини ҳисобга олиш асбобини кўздан кечириш ва уларнинг кўрсаткичларини ёзиб олиш учун ҳисобга олишнинг умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбобларига сабабсиз қўймаслик.

Режали-олдини оловчи таъмирлашлар бажарилганда ёки янги Истеъмолчилар уланганда Етказиб берувчи кўп квартирали уйдаги мавжуд хоналарнинг иссиқлик таъминотини узиб қўйиш ҳуқуқига эга.

Истеъмолчиларни огоҳлантириш иссиқлик энергиясини беришдаги танаффусни келишиш учун 7 кун олдин амалга оширилади. Агар огоҳлантириш олингандан кейин 5 кун муддатда Ижро этувчи (Истеъмолчилар) иссиқлик энергиясини етказиб беришдаги танаффус вақтини келишиб олмасалар, Етказиб берувчи ушбу вақтни мустақил белгилаш ҳуқуқига эга.

Аварияларнинг олдини олиш ёки уларни бартараф этиш юзасидан кечиктириб бўлмайдиган чора-тадбирлар кўриш учун Етказиб берувчи Истеъмолчиларга иссиқлик энергияси етказиб беришни тўхтатиш ҳуқуқига эга, бироқ узиб қўйиш сабаблари тўғрисида дарҳол билдиришнома юборади.

Етказиб берувчи Истеъмолчилар олдида иссиқлик энергиясини етказиб беришдаги танаффуслар, иссиқлик бериш параметрларининг пасайиши ва иссиқлик энергиясини етказиб бермасликка сабаб бўлувчи қуйидаги ҳолатларда:

Етказиб берувчининг асбоб-ускунаси ишдан чиқишига сабаб бўлган табиий офатлар, шунингдек ёнғин ва ташқи ҳавонинг ҳарорати 3°C дан паст ва ушбу жойда иситишни лойиҳалаштириш учун қабул қилинган ҳисоб-китобдаги ҳарорат 48 соатдан кўп давом этадиган узоқ муддатли совуқ тушиши, бирламчи сув сифатининг ёмонлашиши;

хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатининг ходимлари ва Истеъмолчилар томонидан иссиқлик таъминоти режими ўзгаришига сабаб бўлган бузилишлар;

бир неча сутка мобайнида Ижро этувчи ёки Истеъмолчилар томонидан шартномавий иссиқлик юкламалари оширилишига ёки иссиқлик манбаи параметрларининг пасайишига олиб келган унинг учун белгиланган иссиқлик истеъмоли режимларига риоя қилмасликка йўл қўйилиши туфайли иссиқлик энергияси тўлиқ берилмаслиги учун Истеъмолчилар олдида моддий жавоб бермайди.

Етказиб берилмаган иссиқлик энергияси ҳажми Истеъмолчи ва Ижро этувчининг вакиллари иштирокида Етказиб берувчи томонидан аниқланади ва далолатнома билан расмийлаштирилади.

Етказиб берувчи қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Истеъмолчининг ҳаёти, соғлиғи ёки мол-мулкига етказилган зарар учун тўлиқ ҳажмда жавоб беради.

Етказиб берувчи, агар иссиқлик таъминотининг кўрсатиладиган хизматлари сифати пасайиши енгиб бўлмайдиган куч ҳолатлари ёки Истеъмолчи томонидан иссиқлик таъминоти шартномаси шартлари бузилиши оқибатида юз берганлигини қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда исботлай олса, иссиқлик таъминотининг кўрсатиладиган хизматлар сифатининг бузилиши учун жавобгарликдан озод қилинади.

Ижро этувчи қуйидагиларга мажбур:

иссиқлик энергиясини тегишли ҳажмларда ва зарур сифатда бериш учун иссиқлик таъминотининг уй ичидаги тизимларини зарур тарзда сақлаш;

улардан фойдаланган ҳолда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиладиган иссиқлик таъминотининг уй ичидаги тизимларига мустақил равишда ёки бошқа шахсларни жалб этган ҳолда хизмат кўрсатиш;

аварияларни бартараф этиш, шунингдек Истеъмолчининг буюртманомаларини ўз вақтида бажариш, иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими ва сифати бўйича Истеъмолчиларнинг мурожаатлари (аризалари, таклифи, шикоятлари) ҳисобини юритиш;

иситиш ва иссиқ сув таъминотининг уй ичидаги тизимлари ва (ёки) иссиқлик тармоқлари ва асбоб-ускуналари ишида носозликлар аниқланган кундан бошлаб бир сутка мобайнида иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатишнинг мўлжалланаётган тўхтатиб турилиши даври ёки чекланишининг сабаблари тўғрисида Истеъмолчини хабардор қилиш;

Истеъмолчининг талабига кўра иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатилмаганлиги ёки зарур сифатда кўрсатилмаганлигининг сабабларини аниқлаш учун ўз вақилини юбориш (тегишли далолатнома тузилган ҳолда), шунингдек авариялар, табиий офатлар, иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатилмаганлиги ёки сифатсиз кўрсатилганлиги сабабли Истеъмолчининг ҳаёти, соғлиғи ёки мол-мулкига етказилган зарарни қайд этувчи далолатномани юбориш;

кўп квартирали уйдаги хонанинг ичкарисида режали ишлар ўтказилишидан олдин уч кундан кечикмай ушбу хонага кириш вақтини Истеъмолчи билан келишиш ёки Истеъмолчининг хонаси ичкарисида ишларни бажариш тўғрисида унга ёзма билдиришнома юбориш. Ёзма билдиришномада ишларнинг бажарилиши учун масъул ходим (фамилияси, исми ва отасининг исми, лавозими ва телефон рақами кўрсатилган ҳолда), бажариладиган ишларнинг тури, санаси, вақти ва муддатлари кўрсатилади;

иситиш ва иссиқлик сув таъминотининг уй ичидаги тизимлари қайта жиҳозланишига йўл қўймаслик;

иситиш тизимидан тармоқ сувининг оқиши ва чиқиб кетишига йўл қўймаслик;

Етказиб берувчининг вакили билан биргаликда уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоби билан бирлаштириш штуцерларини тамғалаш, тамғаларнинг, шу жумладан завод тамғаларининг сақланишини таъминлаш;

кўп квартирали уйни иситиш тадбирига тайёрлаш, шу жумладан герметизация ҳамда дераза ва эшик ёриқларини (шу жумладан шахталар ва туйнукларни) ойна билан беркитиш ва иситиш йўли билан кўп квартирали уйнинг умумий хоналарини (квартиралар оралиғидаги майдончаларни) иситиш, кириш йўлакларида иситиш асбоблари, радиатор акс эттирувчилари ўрнатиш, томларни ёпиш материалларини тўплаш ишларини бажариш бўйича тегишли чора-тадбирлар кўриш;

иситиш даври бошланишидан бир ой олдин Етказиб берувчига уйнинг иситиш ва иссиқ сув таъминоти уй ичидаги тизимларининг иситиш даврига тайёрлиги тўғрисидаги далолатномани тақдим этиш;

иссиқлик истеъмоли режимига нисбатан Етказиб берувчининг тезкор кўрсатмаларини бажариш;

Етказиб берувчи билан таъмирлашларнинг ҳажми, муддати ва жадвалларини келишган ҳолда режали-олдини оловчи таъмирлашни ва қувурларни, тик қувур ва тартибга солувчи арматурани синашни ўз вақтида бажариш;

иссиқлик ва иссиқ сув берилишидан ва тўхтатилишидан 7 кун олдин Истеъмолчини огоҳлантириш;

Етказиб берувчининг буюртманомалари бўйича унинг ваколатли вакилларининг иситиш ва иссиқ сув таъминотининг уй ичидаги тизимларига тўсиқсиз киришини таъминлаш;

етказувчининг балансидаги иссиқлик тармоқларини, асбоб-ускуналар ва уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбобларини таъмирлаш ва улардан фойдаланиш бўйича олдиндан келишилган ишларни бажариш учун ўз ҳудудига Етказиб берувчини киритиш;

уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлганда ҳар ойда ойнинг охирги ҳафтасида Етказиб берувчининг вакили билан биргаликда уларнинг кўрсаткичларини ёзиб олиш, уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоблари кўрсаткичларини ҳисобга олиш дафтарига ёзиш, иссиқлик энергияси ҳажмини Истеъмолчилар ўртасида тақсимлаш, Истеъмолчининг талабига кўра мурожаат қилинган кундан кейинги бир иш куни мобайнида унга кўрсатиб ўтилган дафтарни тақдим этиш;

белгиланган тартибда хусусий уй-жой мулкдорлари ширкатиغا бириктирилган ва иссиқлик тармоқларининг ер ости трассаси ўтадиган уй атрофидаги ҳудудда: қурилишлар тикланишига; материаллар уйилишига; иссиқлик тармоқларидан камида 5 метр масофада дарахтлар ўтқазилишига; аварияли таъмирлаш-тиклаш ишлари олиб борилишига тўсқинлик қилувчи ер қазиш ишлари бажарилишига; иссиқлик тармоқлари ўтадиган хоналарда одамлар доимий равишда бўлишига йўл қўймаслик, навбатчи ходимлар бундан мустасно.

Ижро этувчи конун ҳужжатларига мувофиқ бошқа мажбуриятларга ҳам эга бўлиши мумкин.

Истеъмолчи учун қўйидагилар тақиқланади: иситиш тизимидан иссиқлик манбаини чиқариб ташлаш;

уй ичидаги иссиқлик тармоқларига ўзбошимчалик билан уланиб олиш ёки ҳисобга олишнинг умумий ёки индивидуал ҳисобга олиш асбобларини четлаб ўтиб уларга уланиш, тегишли ўзгаришларни белгиланган тартибда киритмасдан иссиқлик таъминотининг уй ичидаги тизимларига ўзгартиришлар киритиш;

турар жой хонасида ўрнатилган иситиш асбобларининг иситиш юзасини хонанинг техник паспортида кўрсатилган параметрлардан ортиқ ўзбошимчалик билан кўпайтириш, шунингдек қўшимча тартибга солувчи ва тик қувур арматурасига ўрнатиш;

кўп қаватли уйнинг иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимидан алоҳида турар ва нотурар жойларнинг иситиш асбобларини демонтаж қилиш орқали иситиш тизимидан узиб қўйиш;

индивидуал ҳисобга олиш асбобларидаги тамғаларни ўзбошимчалик билан бузиш, ҳисобга олишнинг умумий ёки индивидуал ҳисобга олиш асбобларини қисмларга ажратиш ва уларнинг кўрсаткичларини бузишга ёки шикастлашга йўналтирилган хатти-ҳаракатларни содир этиш;

иссиқлик энергиясидан унинг бевосита вазифасидан (иситиш, иссиқ сув таъминоти) бошқа мақсадда фойдаланиш;

иссиқлик таъминоти шартномасида ва ушбу Қоидаларда белгиланган иссиқлик энергиясидан фойдаланиш тартибини бузувчи хатти-ҳаракатларни содир этиш.

Иссиқлик таъминоти хизматлари соҳасида айрим ностандарт ҳолатларда (сув сарфини ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлмаган, хонадонда рўйхатдан ўтказилган фуқаролар яшамаган, ёки пропискаси йўқ бўлиб яшаётган, ижарага олувчилар ва ҳ.к.) хизмат ҳақларини белгилаш борасидаги долзарб масалалар.

Жисмоний шахсларга кўрсатиладиган иссиқлик таъминоти хизматларига тарифлар қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда:

а) иситишга — иситиладиган майдоннинг бир квадрат метрига (сўм/кв.м/ой);

б) иссиқ сув таъминотига:

индивидуал ҳисобга олиш асбоблари бўлмаган тақдирда — бир одамга бир ойда (сўм/киши/ой);

индивидуал ҳисобга олиш асбобларининг кўрсаткичлари бўйича, улар мавжуд бўлганда, иссиқ сувнинг бир куб метри учун (сўм/куб.м) тасдиқланади.

Уйларда, ётоқхоналарда, идоравий турар жой фонди хонадонларида яшовчи истеъмолчилар иссиқлик энергияси учун тўловни ушбу идоранинг фойдаланиш органига жисмоний шахслар (аҳоли) учун белгиланган тарифлар бўйича тўлайдилар. Бунда тасарруфида ва балансида турар жой фонди бўлган давлат корхоналари, муассасалар, ташкилотлар уларнинг

идоравий турар жой фондида яшовчи жисмоний шахсларга иссиқлик таъминотининг кўрсатилган хизматлари учун юридик шахслар учун тарифлар бўйича шартнома тузадилар ва тўловни Етказиб берувчига тўлайдилар.

Иссиқ сувни индивидуал ҳисобга олиш асбобига эга бўлмаган жисмоний шахсларга етказиб берилган иссиқлик энергияси (иссиқ сув) қийматига ҳақ тўлаш иссиқ сув таъминоти хизматлари учун белгиланган тарифларга қонун ҳужжатларида белгиланган оширувчи коэффициент қўлланган ҳолда амалга оширилади.

Рўйхатдан ўтказилган фуқаролар бўлмаган турар жой хонадонларида иссиқ сувни индивидуал ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлмаганда иссиқ сув таъминоти хизматлари учун ҳисоб-китоблар бир хонали ва икки хонали турар жой биносидаги бир кишига; уч хонали турар жой биносидаги икки кишига; тўрт хонали турар жой биносидаги уч кишига; беш хонали турар жой биносидаги тўрт кишига ҳисобидан, иссиқ сув таъминоти хизматларига белгиланган тарифларга қонун ҳужжатларида белгиланган оширувчи коэффициент қўлланган ҳолда, амалга оширилади.

Жисмоний шахсларга кўрсатиладиган марказий иситиш хизматлари учун ҳисоблаш календарь йил мобайнида ҳар ойда тенг равишда белгиланган тарифлар бўйича амалга оширилади.

Жисмоний шахсларга кўрсатиладиган иссиқ сув таъминоти хизматлари учун ҳисоблаш йил мобайнида ҳар ойда белгиланган тарифлар бўйича амалга оширилади.

Марказий иситиш манбаига эга бўлган уйга кўчиб кирган мулкдорлар ёки турар жойни ижарага олувчилар иситиш мавсуми тамом бўлгандан кейин марказий иситиш учун тўловларни, бошқа истеъмолчилар билан тенг равишда, белгиланган тариф бўйича тўлашга мажбур.

Уй-жой мулкдорлари ёки турар жойни ижарага олувчилар, истиқомат қилишидан ва/ёки рўйхатда туришидан қатъи назар, марказий иситиш учун тўловларни амалга ошириши шарт.

Иссиқлик энергияси таъминоти хизматларига тарифлар ўзгарганда, санадан қатъи назар, иссиқлик таъминоти шартномаси кучида қолади ва Истеъмолчи фойдаланилган иссиқлик таъминоти хизматларига улар жорий этилган кундан бошлаб янги тарифлар бўйича ҳақ тўлашга мажбур. Етказиб берувчи тариф ўзгаришидан ўн беш кун олдин оммавий ахборот воситаларида тегишли хабарни эълон қилиш йўли билан тарифлар ўзгариши тўғрисида Истеъмолчиларни хабардор қилиши шарт.

Бунда Истеъмолчи — жисмоний шахс ушбу даврда тегишли тарифлар ошган тақдирда иссиқлик таъминоти хизматларига аванс билан тўланган тўловларга (тўлов кунидан бошлаб ўн икки ойдан ошмайдиган даврга) қўшимча тўловлар тўлашдан озод этилади.

Истеъмолчи томонидан иссиқлик таъминоти хизматларига аванс тўланганда Етказиб берувчи иситиш ва иссиқ сув таъминотига тўлов пайтида амалда бўлган тарифлар бўйича тўлов ҳисобланади (аванс тўловлар муддатига, бироқ ўн икки ойдан ортиққа эмас).

Нотурар жой янги мулкдорга берилганда Истеъмолчи бу ҳақда Етказиб берувчига 7 кун муддатда хабар беради, янги эгаси эса нотурар жой хонасидан фойдаланиш бошлангунга қадар иссиқлик таъминоти хизматларидан фойдаланиш юзасидан янги шартнома тузади, нотурар жой хонадан фойдаланишни қайта ихтисослаштириш юз берган тақдирда эса янги мулкдор ҳам янги техник шартларни олиши шарт.

Техник шартлар ва кўрсатиб ўтилган шартнома мавжуд бўлмаган тақдирда иссиқлик таъминоти тизимларидан ўзбошимчалик билан фойдаланилган деб ҳисобланади.

Вақтинча яшовчилар (ижарага олувчилар) яшаганда тўлов амалда яшаган шахслар сони учун тўлиқ тўланади.

Турар жой хонаси ҳисобга олиш асбоби билан жиҳозланмаган тақдирда Истеъмолчи ўзи эгаллаб турган хонадонда яшовчи (шу жумладан вақтинча яшовчи) фуқаролар сони кўпайганлиги ёки камайганлиги тўғрисида) юз берган ўзгаришлар кунидан бошлаб 5 иш кунидан кечикмай Етказиб берувчини ёзма равишда хабардор қилиши шарт. Бунда Етказиб берувчининг, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органининг вакиллари ва хонанинг мулкдори ўртасида уч томонлама далолатнома тузилади.

Кўп квартирали уйларнинг иссиқ сувни индивидуал ҳисобга олиш асбоби билан жиҳозланмаган нотурар жой хоналарига иссиқ сув беришга йўл қўйилмайди.

Назорат саволлари:

1. Истеъмолчиларга иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш ташкилотларининг вазифалари нималардан иборат?

2. Истеъмол хоссалари ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича қандай меъёрлар белгилаб қўйилган?

3. Иссиқлик энергияси, иссиқ сув етказиб беришда уйлардаги даги умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?

4. Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасида етказиб берувчи билан истеъмолчи ўртасидаги баланс мансублилик чегараларининг мавжудлиги қандай аҳамиятга эга?

5. Иссиқлик таъминоти соҳасида иссиқлик пункти (элеватор боғламаси)нинг моҳияти нимада?

6. Иссиқлик энергияси, иссиқ сув таъминотида кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини ҳисобга олишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?

5. Иссиқлик таъминоти соҳасида мавжуд бўлган ностандарт ҳолатлар: хусусан, ўлчов асбоблари ўрнатилмаган, фуқаролар рўйхатда турилмаган ёки пропискада турмасдан амалда истиқомат қилинаётган, ижарада фойдаланилаётган ҳолатларда кўрсатилган коммунал хизматлар миқдори ҳамда тўловларнинг амалга оширилиши масалалари қандай ечимини топган?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув кўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув кўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.
5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'iron nomidagi NMIU, 2013.320б.
6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ., М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.

IV АМАЛИЙ МАШҒУЛОТ МАТЕРИАЛЛАРИ

1-амалий машғулот. Коммунал хўжалиги, уй-жой коммунал хўжалиги ва уларнинг тармоқлари тўғрисида умумий маълумотлар

Ишдан мақсад:

Коммунал хўжалиги соҳасининг ўзига хос хусусиятларини инобатга олган ҳолда Мустақиллик йилларида республикамизда коммунал соҳа тузилмаларини шаклланиб боришини тингловчиларга етказиш ва унинг қадрига етиш.

Масаланинг қўйилиши:

Коммунал соҳада бошқарув тизимини ислоҳ қилишда давлатнинг роли.

Назорат саволлари:

1. Коммунал соҳа қандай йўналишларни ўз ичига олади?
2. Коммунал соҳа тузилмаларини давлат тасарруфидан чиқалилишини сиз қандай тушунасиз?
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Коммунал хизматни бошқариш тизимини янада ислоҳ қилиш тўғрисида” 2000 йил 19 декабрь №ПФ-2791-сон Фармони моҳияти нимада?
4. Коммунал хизматни бошқариш тизимини янада ислоҳ қилиш мақсадида Мустақиллик йилларида Вазирлар Маҳкамаси томонидан қандай тадбирлар амалга оширилди?
5. “Ўзкоммуналхизмат” Агентлигининг ташкилий тузилмаси ва бошқарув аппаратининг тузилмаси қачон тасдиқланган?
6. Қорақалпоғистон Республикаси Министрлар Совети, вилоятлар ва Тошкент шаҳар ҳокимликларида ҳозирги кундаги коммунал соҳа тузилмалари қандай шаклда?
7. Коммунал соҳанинг қайси йўналиши Ўзбекистон Республикасида давлат маблағлари ҳисобига амалга оширилади?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.

2- амалий машғулот. Ўзбекистон Республикаси вилоятларидаги шаҳар, район, аҳоли пунктларидаги Ободонлаштириш соҳаси тузилмалари, уларнинг фаолиятидаги долзарб масалалар

Ишдан мақсад:

Аҳоли яшайдиган жойларни кўкаламзорлаштириш, ободонлаштириш ишларини давлат маблағлари ҳисобига амалга оширилишини тингловчиларга тушунтириш ва унинг кадрига етиш.

Масаланинг қўйилиши:

Кўкаламзорлаштириш, ободонлаштириш ишларини молиялаштириш масалаларини давлат томонидан тартибга солиниши.

Назорат саволлари:

1. Аҳоли пунктларини Ободонлаштириш соҳаси қандай йўналишлардан иборат?

2. Коммунал хўжалиги, Ободонлаштириш соҳасида қандай норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар бор?

3. Замонавий архитектура-шаҳарсозлик талабларини ҳисобга олган ҳолда аҳоли пунктларини ободонлаштириш ишларини ташкил этиш масалалари деганда нимларни тушунасиз?

4. Ободонлаштириш объектларини архитектура ва қурилиш нормалари ва қоидалари асосида қуриш ва барпо этиш тўғрисида ҳукуматнинг қандай қарори қабул қилинган?

5. Маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг ободонлаштириш ишларини амалга оширишдаги вазифалари нималардан иборат?

6. Ободонлаштириш объектларидан фойдаланиш ва уларни сақлаш ишларини ташкил этиш тартиби қандай?

7. Аҳоли пунктларини Санитария жиҳатидан тозалаш деганда нималарни тушунасиз?

8. Худудларда ободонлаштириш ишларини амалга ошириш юзасидан юридик ва жисмоний шахсларга нисбатан қўйиладиган умумий талаблар нималардан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.

2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.

3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.

4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.

5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'lon nomidagi NMIU, 2013.320б.

6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ., М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.

3- амалий машғулот. Истеъмолчиларга ичимлик суви етказиб бериш ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

Ишдан мақсад:

Ичимлик сувининг етишмовчилиги муаммоси бутун дунё халқларининг муаммоси эканини ҳамда республикамизда бу соҳада олиб борилаётган ишлар тўғрисида тингловчиларга маълумот бериш.

Масаланинг қўйилиши:

Ичимлик сувидан оқилонга фойдаланишнинг республикамизда тартибга солиниши тўғрисидаги масалалар.

Назорат саволлари:

1. Истеъмолчиларга сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш хизматлари кўрсатиш деганда нималарни тушунасиз?
2. Ичимлик суви ва канализация хизмати соҳасида истеъмолчилар қандай гуруҳларга бўлинади?
3. Етказиб берилган сувни ўлчаш учун ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш масалалари қандай?
4. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатиладиган хизматлар ҳажмини ҳисобга олишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?
5. Сув таъминоти ва оқова сувни чиқариш тизимларида кўрсатилган хизматлар учун ҳисоб-китоб қилишдаги долзарб масалалар нималардан иборат?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.
5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'iron nomidagi NMIU, 2013.320б.
6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ, М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.

4- амалий машғулот. Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари, кўп квартиралли уйларда иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасидаги долзарб масалалар

Ишдан мақсад:

Кўп квартиралли уйларда яшовчиларга коммунал хизмат кўрсатишнинг ўзига хос хусусиятларини инобатга олиб Хусусий уй жой мулкдорлари ширкатлари (ХУЖМШ) фаолияти, иссиқлик таъминоти тартиблари тўғрисида тингловчиларга маълумотлар бериш.

Масаланинг қўйилиши:

ХУЖМШ фаолияти, Иссиқлик энергияси таъминотининг ўзига хос хусусиятлари

Назорат саволлари:

1. Хусусий уй - жой мулкдорлари ширкатлари тўғрисидаги қонундан келиб чиққан қандай талабларни биласиз?
2. Истеъмол хоссалари ва иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш режими бўйича белгиланган меъёрлар қандай белгиланган?
3. Уйдаги умумий ва индивидуал ҳисобга олиш асбобларини ўрнатиш ва улардан фойдаланиш тартиблари қандай?
4. Иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш соҳасида етказиб берувчи билан истеъмолчи ўртасидаги баланс мансублик чегаралари қандай белгиланган?
5. Иссиқлик таъминоти хизматлари соҳасида айрим ностандарт ҳолатларда (сув сарфини ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлмаган, хонадонда рўйхатдан ўтказилган фуқаролар яшамаган, ёки пропискаси йўқ бўлиб яшаётган, ижарага олувчилар ва ҳ.к.) хизмат ҳақларини белгилаш қандай амалга оширилади?

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.
5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'lpom nomidagi NMIU, 2013.320б.

6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ, М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.

V КЕЙСЛАР БАНКИ

Кейс №1: Назария таърифлари.

Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари :

I. Педагогик аннотация.

Модул номи: “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ”.

Мавзу: Модуль мақсади ва вазифалари. Аҳоли яшаш жойларининг сув таъминоти ва оқоваларини оқизиш хўжаликлари. Шаҳар, саноат корхоналарининг сув таъминоти ва канализация хўжалиklarини бошқариш.

Берилган case study мақсади: “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ”га умумий тавсиф беради, Тингловчиларга баҳо бериш мезонлари тушунтирилади, гуруҳчалар ташкил қилади, кейс стадининг индивидуал босқичида бажариш учун мавзу берилади. Тингловчиларга кейс дафтарчалари тарқатадилади. Мавжуд адабиёт билан таништирилади.

Кутилаётган натижалар: Тингловчилар ушбу мавзунини ўрганиш жараёни орқали “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ил” модулининг асосий вазифалари, ютуқлари, бошқа модулар билан боғланиш даражалари, жамиятдаги аҳамияти ҳамда бугунги Ўзбекистандаги тараққиёт даражалари ҳақида тушунчаларга эга бўладилар.

Case study-ни муваффақиятли бажариш учун Тингловчи қуйидаги билимларга эга бўлиши лозим:

Тингловчи билиши керак:

Модуль мақсади ва вазифаларини. Аҳоли яшаш жойларининг сув таъминоти ва оқоваларини оқизиш хўжаликлари. Шаҳар, саноат корхоналарининг сув таъминоти ва канализация хўжалиklarини бошқариш.

Тингловчи амалга ошириши керак: мавзунини мустақил ўрганади, муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларни илгари суради, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади, ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чиқаради, маълумотларни таққослайди, танқидий хулоса чиқаради, таҳлил қилади ва умумлаштиради.

Case study-нинг объекти: Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари назарияларининг таърифлари, вазифалари.

Case study-да ишлатилган маълумотлар манбаи:

“Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ” модули бўйича адабиётлар.

Case study-нинг типологик хусусиятларга кўра характеристикаси:

Case study кабинетли тоифага кириб сюжетсиз ҳисобланади, case study маълумотларни тақдим қилишга, уларни ҳал этишга, ҳамда таҳлил қилишга қаратилган.

Муаммолар:

Мустақил Ўзбекистонда ушбу йўналишда дастлаб қандай модул ўқилган ?

Ундан кейин бакалавр ва магистрларга ўқилган модулнинг номи ?

Назария, таҳлил, танқидчилик тавсифи ?

Назария учун тахминнинг аҳамияти нимада ?

Назария учун қонунийликларнинг аҳамияти нимада ?

Архитектура назарияси учун уч хил олийгоҳларнинг муҳимлиги нимада ?

Бошланғич даража олийгоҳлар нимага хизмат қилишни ўргатишади ?

Мосланувчи олийгоҳлар (early adapter schools) қандай модулларни ўз дастурларига киритадилар ?

Тахминлар олийгоҳларидаги изланишлар нимага қаратилган, ва улар маданият муаммоларига қандай қарайдилар?

I. Педагогик аннотация.

Модул номи: “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ”.

Мавзу: Аҳоли яшаш жойларининг сув таъминоти ва оқоваларини оқизиш хўжаликлари.Шаҳар, саноат корхоналарининг сув таъминоти ва канализация хўжаликларини бошқариш..

Берилган case study мақсади: “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ”га умумий тавсиф беради, Тингловчиларга баҳо бериш мезонлари тушунтирилади, гуруҳчалар ташкил қилади, кейс стадининг индивидуал босқичида бажариш учун мавзу берилади. Тингловчиларга кейс дафтарчалари тарқатадилади. Мавжуд адабиёт билан таништирилади.

Кутилаётган натижалар: Тингловчилар ушбу мавзунини ўрганиш жараёни орқали “Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ” модулининг асосий вазифалари, ютуқлари, бошқа модуллар билан боғланиш даражалари, жамиятдаги аҳамияти ҳамда бугунги Ўзбекистондаги таракқиёт даражалари ҳақида тушунчаларга эга бўладилар.

Case study-ни муваффақиятли бажариш учун Тингловчи қуйидаги билимларга эга бўлиши лозим:

Тингловчи билиши керак:

Аҳоли яшаш жойларининг сув таъминоти ва оқоваларини оқизиш хўжаликлари. Шаҳар, саноат корхоналарининг сув таъминоти ва канализация хўжаликларини бошқаришни

Тингловчи амалга ошириши керак: мавзуни мустақил ўрганади, муаммонинг моҳиятини аниқлаштиради; ғояларни илгари суради, мустақил қарор қабул қилишни ўрганади, ўз нуқтаи назарига эга бўлиб, мантиқий хулоса чақаради, маълумотларни таққослайди, танқидий хулоса чиқаради, таҳлил қилади ва умумлаштиради.

Case study-нинг объекти: Сув таъминоти ва канализация тизимлари.

Case study-да ишлатилган маълумотлар манбаи:

“Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ” модули бўйича адабиётлар.

Case study-нинг типологик хусусиятларга кўра характеристикаси:

Case study кабинетли тоифага кириб сюжетсиз ҳисобланади, case study маълумотларни тақдим қилишга, уларни ҳал этишга, ҳамда таҳлил қилишга қаратилган.

Муаммолар: Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари ўрни қандай? Технология нима, ва унинг объектлари қандай? Янги технологиянинг эскисидан фарқлари нимада?

Нимага Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари зарур?

Нимага Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари - кашфиёт воситаси ?

Компьютернинг 3D моделлаштириш дастурида виртуал 3-ўлчамликда ёки анимацияларида ишлаганмисиз ?

Компьютернинг 3D моделлаштириш дастурининг виртуал 3-ўлчамлигида ёки анимацияларида қандай ҳаракатларни бажаргансиз ?

3D моделлаштириш дастуридаги виртуал 3-ўлчамлик ва/ёки анимация ҳаракатларининг таҳлил қилганмисиз ? /ёки назария асосларига олиб келганмисиз ?

Лойиҳалашни қандай ресурсларига, ёки кўрсатиш усулларига эгасиз ?

Рақамли лойиҳалашда Ксерокс ёрдамидан фойдаланганмисиз ?

Ўалқаро кўламда кетаётган экспериментлардан, инновациялардан хабардормисиз ?

Ўозирги ва ХХ-нчи аср бошидаги СОВЕТ ИТТИФОҚИ ва Ўзбекистон Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари билан алоқадорлиган хабардормисиз ?

ИТ - яъни “информацион технологияларнинг” - бугунги Уй жой коммунал хўжалиги ва шаҳар худудини ободонлаштиришнинг долзарб масалалари га таъриф беринг ?

4. Шаҳар, саноат корхоналарининг сув таъминоти ва канализация хўжаликларини бошқариш тизимидан хабардормисиз ?

Мавжуд программалардан ташқари янги программа асосида фойдаланиш ва бошқа имкониятларни/усулларни тарқатиш ва тестлаш. Эволюцион инновацияларни ўзгаришдан (изменение, mutation) бошлаб, саралашга (отбор) утиш керак, ва, ниҳоят, ишлаб чиқаришга (воспроизведение) келтириш даркор. Компьютерда виртуал лабораторияларнинг мавжудлиги, 3D моделлаштириш дастури, тармоқнинг гидравлик ҳисоблаш дастури ва авария ҳолатини олдиндан аниқлаш асбобининг мавжудлиги.”. ушбу сўзларига шарҳингиз?

VII. ГЛОССАРИЙ

иссиқлик энергияси сифати — бу иссиқлик тармоғининг баланс бўйича мансублиги бўлиниш чегарасида иссиқлик элтувчи параметрларининг иссиқлик энергиясидан фойдаланиш шартномасида белгиланган талабларга мувофиқлиги;

иссиқлик энергиясини ҳисобга олиш прибори — Иссиқлик энергиясини ҳисобга олиш қоидаларининг талабларига жавоб берадиган, уларнинг кўрсаткичлари бўйича истеъмол қилинган иссиқлик энергияси учун иссиқлик таъминоти корхонаси билан ўзаро ҳисоб-китоблар амалга ошириладиган ҳисобга олиш приборлари;

иссиқлик таъминоти корхонаси — иссиқлик энергиясидан фойдаланиш шартномаси бўйича иссиқлик энергиясини сотиш ва тақсимлаш ҳуқуқига эга бўлган юридик шахс, шу жумладан улгуржи истеъмолчи-қайта сотувчи;

иситиш — уланган тармоқ орқали иситиладиган турар жой хонасида ҳаво ҳароратининг меъёрини сақлаш;

иситиладиган майдон — турар жой хоналарининг умумий майдони. Иситиш асбоблари (иситиладиган юзалар билан) ёки иссиқлик таъминотининг уй ички тизимларига уланган хоналарга бирлаштирилган ҳолда қайта режалаштирилган (иситиладиган юзалар билан) пешайвонлар, балконлар, айвонлар ва террасалар майдони иситиладиган майдон ҳажмига киради;

ичимлик сув — белгиланган санитария нормалари ва норматив ҳужжатларнинг талабларига жавоб берадиган, истеъмолчи (субистеъмолчи)ларнинг ичимлик сувга ва коммунал-маиший эҳтиёжлари талабларига жавоб берадиган, ёнғинларни ўчириш, шунингдек ичимлик сувни ишлатиш зарур бўлган технологик ва ишлаб чиқариш жараёнлари учун мўлжалланган сув;

ичимлик сув ва канализация тармоғи — ичимлик сувларни тўплаш, улар билан таъминлаш ва оқова сувларни чиқариш учун мўлжалланган қувурлар, коллекторлар, каналлар ва иншоотлар тизими;

канализация назорат қудуғи — истеъмолчининг оқова сувларини ҳисобга олиш ва улардан намуналар олишга мўлжалланган қудуқ ёки истеъмолчининг канализация тизимидаги канализация тармоғига уланадиган жойдан олдинги охириги қудуқ;

коммунал-экологик норматив — истеъмолчилар ва субистеъмолчилар учун сув оқизишнинг йўл қўйиладиган чекланган миқдорларини тартибга соладиган ҳужжат;

кўчадан сув олиш қурилмаси — ичимлик сувни бевосита сув қувири тармоғидан ажратиб оладиган қурилма;

марказлаштирилган коммунал канализация тизими — чўкиндиларни йиғиш, тозалаш, қайта ишлаш ҳамда истеъмолчиларнинг оқова сувларини чиқариш учун мўлжалланган аҳоли пунктларидаги муҳандислик иншоотлари мажмуи.

маиший истеъмолчи (аҳоли) — ҳудудий электр тармоқлари корхонаси (бош ишончнома асосида ҳудудий электр тармоқлари корхонаси номидан шартнома тузувчи электр таъминоти корхонаси) билан электр таъминоти шартномаси тузган ва электр энергиясидан маиший эҳтиёжлар учун фойдаланадиган жисмоний шахс;

маиший оқова сувлар — инсон ҳаёт фаолияти (таом тайёрлаш, ҳожат, кир ювиш ва ҳоказо) жараёнида юзага келадиган барча оқова сув турлари;

нарх (тариф) — товар бирлиги қийматининг пул ифодаси.

оқова сувлар таркиби — ифлослантирувчи моддалар ва уларнинг концентрациясини ўз ичига олувчи оқова сувлар тавсифи;

ободонлаштириш объектлари — кўчалар, тор кўчалар, йўллар, марказий майдонлар, йўлкалар, кўприклар, ер ости йўллари, йўловчилар ер ости ўтиш йўллари, кўчалар, аҳолининг маданий-маиший эҳтиёжларини қондириш ва уларнинг дам олишлари учун фойдаланиладиган объектлар (маданият ва истироҳат боғлари, боғлар, хиёбонлар, скверлар), цемент суғориш ариқлари тармоқлари;

оқова сувни чиқариш — истеъмолчи(субистеъмолчи)лардан оқова сувларни қабул қилиб олиш, кейинчалик уни канализация тозалаш иншоотларига узатишни таъминлайдиган технологик жараён;

профессional бошқарувчи ташкилот (бошқарувчи ташкилот) — ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, кўп квартирали уйни бошқариш шартномаси асосида кўп квартирали уйни бошқарувчи юридик шахс;

рентабеллик — зарурий фойда миқдорини (давр харажатлари, молиявий фаолият бўйича харажатлар ва соф фойда суммаси) ишлаб чиқариладиган товарга тўғри келадиган ишлаб чиқариш харажатлари суммасига бўлиш йўли билан ҳисоблаб чиқилладиган корхона фаолиятининг фойдалилик нисбий кўрсаткичи;

режали узиб қўйиш — ҳудудий электр тармоқлари корхонасининг электр қурилмаларини режали — эҳтиётан таъмирлаш жадвали бўйича таъмирлаш ёки профилактика қилиш даврида истеъмолчиларни олдиндан (камида 3 сутка олдин) огоҳлантирган ҳолда истеъмолчига электр энергияси беришни тўлиқ ёки қисман тўхтатиш, агар электр таъминоти шартномасида бошқача қоида назарда тутилмаган бўлса;

субистеъмолчи — ҳудудий электр тармоқлари корхонаси розилиги билан истеъмолчининг электр тармоқларига бевосита уланган ва истеъмолчи билан электр таъминоти юзасидан шартнома тузган истеъмолчи. Электр

энергияси субистеъмолчига берилганда, истеъмолчи Электр энергиясидан фойдаланиш қоидаларига риоя қилиниши бўйича ҳудудий электр тармоқлари корхонаси олдида жавобгар бўлади;

сув истеъмоли лимити — ИСКХ ташкилоти томонидан «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ истеъмолчига ҳар суткада бериладиган сув ҳажмининг чекланган миқдори;

суяқ маиший чиқиндилар — жисмоний шахсларнинг ҳаёти ва фаолияти, шунингдек юридик шахсларнинг фаолияти (оқова сувлар, чиқинди тўкиладиган ўралар ва септикларда йиғилиб қолган турли ҳил суяқ чиқиндилар, ишлаб чиқариш жараёнида ҳосил бўладиган ювинди чиқиндилари, марказлашмаган канализациянинг нажас чиқиндилари) натижасида ҳосил бўлувчи чиқиндилар;

смёт — йўл қопламаларининг емирилиш ва едирилиш маҳсули, чанг, тупроқ, ташлаб юборилган нарсалар, тўкилган хазонлар, ахлатдонлар ичидаги чиқиндилар, сув оқиб тушадиган қудуқлардаги чўкиндилар;

«сигнал» усули — хусусий сектордаги шохобчани чиқинди йиғувчи автомашинада айланиб чиқиб, сигнал бериш йўли билан қаттиқ ва суяқ маиший чиқиндиларни тўплаш.

сувни ҳисобга олиш асбоби ёки сув ҳисоблагич — юборилган ичимлик сувни ўлчаш учун мўлжалланган, меъёрий метрологик тавсифга эга бўлган, ўлчови муайян вақт мобайнида ўзгармас деб қабул қилинган (белгиланган нуқсон чегаралари доирасида) физик ўлчам бирлигини ҳосил қиладиган ва сақлайдиган, тижорат ҳисоби учун фойдаланишга рухсат этилган техник восита;

сув истеъмоли — истеъмолчи (субистеъмолчи) томонидан ўзининг шахсий, коммунал-маиший эҳтиёжларини қондириши, шунингдек ишлаб чиқаришда технологик эҳтиёжларни қондириш мақсадида ичимлик сувдан фойдаланиш ҳолатлари;

сув таъминоти — ичимлик ва технологик сувни олиш, тайёрлаш, узатиш ва истеъмолчи(субистеъмолчи)га етказишни таъминлайдиган технологик жараён;

техник сув — ишлаб чиқариш технологиясига риоя этишни талаб қиладиган, ичиш учун мўлжалланмаган сув;

турар жой - фуқароларнинг доимий яшашига мўлжалланган, белгиланган санитария, ёнғинга қарши, техник талабларга жавоб берадиган, шунингдек белгиланган тартибда махсус уйлар (ётоқхоналар, вақтинчалик уй-жой фонди уйлари, ногиронлар, фахрийлар, ёлғиз қариялар учун интернат-уйлар, шунингдек болалар уйлари ва бошқа махсус мақсадли уйлар) сифатида фойдаланишга мўлжалланган жойлар.

тариф сметаси — даромадлар ва харажатлар, ишлаб чиқарилган товарлар ҳажми кўрсаткичи ва хўжалик юритувчи субъект фаолиятини акс эттирадиган ва тартибга солувчи коэффицентни аниқлашда асос қилиб олинадиган бошқа иқтисодий кўрсаткичлар;

турар жой хонаси — белгиланган санитария, ёнғинга қарши, техник талабларга жавоб берадиган, фуқароларнинг доимий яшашига, шунингдек

ихтисослаштирилган уйлар (ётоқхоналар, маневрлаштирилган турар жой фонди уйлари, ногиронлар, фахрийлар, ёлғиз кексалар учун интернат-уйлар, шунингдек болалар уйлари ва махсус мўлжалланган бошқа уйлар) сифатида белгиланган тартибда фойдаланиш учун мўлжалланган хона;

тўлов ҳужжати — тўлов талабномаси ёки тўлов топшириқномаси, унинг асосида ҳудудий электр тармоқлари корхонасининг ҳисоб-китоб рақамига пул маблағлари ўтказилади, шунингдек билдиришнома (счёт), унинг бўйича тўлов нақд пул билан амалга оширилади;

уй-жой фонди – инсон яшаши учун яроқли бўлган турар жойдан, шу жумладан уйлар, квартиралар, хизмат турар жойлари, махсус уйлардан (ётоқхоналар, вақтинчалик уй-жой фонди уйлари, ногиронлар, фахрийлар, ёлғиз қариялар учун интернат-уйлар, шунингдек болалар уйлари ва бошқа махсус мақсадли уйлардан) иборат бўлган фонд.

хавфли чиқиндилар — таркибида ушбу хавфли хусусиятлардан фақат биттаси бўлган (токсинлилик, юкумлилик, портлаш хавфи бўлган, ёниш хавфи бўлган, юқори реакционлик хоссасига эга бўлган, радиоактивлик) ва нафақат мустақил равишда, балки бошқа моддалар билан бириктирилганда ҳам фуқаролар ҳаёти ва саломатлиги учун бевосита ёки яширин хавфни ўзида намоён қиладиган чиқиндилар;

хоналарнинг мулкдорлари — кўп квартирали уйда қонун ҳужжатларига мувофиқ турар жой ёки нотурар жойга мулкчилик ҳуқуқига эга бўлган жисмоний ёки юридик шахс;

чиқиндиларни утилизация қилиш — чиқиндилардан зарурий компонентлар ишлаб чиқариш ёки чиқиндилардан иккиламчи хом ашёлар, ёқилғи, ўғит сифатида ёки бошқа мақсадларда фойдаланиш;

чиқиндиларни қайта ишлаш — экологик хавфсиз сақлашга, транспорт воситасида ташишга ёки улардан фойдаланишга тайёрлаш мақсадида чиқиндиларнинг табиий, кимёвий ёки биологик хусусиятларини ўзгартириш билан боғлиқ технологик операцияларни амалга ошириш;

электр энергияси — бир вақтнинг ўзида ҳосил қилиниши ва истеъмол қилиниши билан тавсифланадиган алоҳида турдаги товар;

электр энергияси истеъмолчиси (истеъмолчи) — электр таъминоти шартномасига мувофиқ ишлаб чиқариш ва (ёки) маиший эҳтиёжлар учун электр энергиясидан фойдаланувчи юридик ёки жисмоний шахс;

электр энергиясини қабул қилгич (электр қабул қилгич) — электр энергиясини қабул қилиш ва ундан фойдаланиш учун мўлжалланган қурилма ёки прибор;

электр энергияси ва қувватини ҳисобга олиш прибори — электр энергияси (қуввати) сарфини ҳисобга олиш прибори, шу жумладан жамловчи қурилмалар ҳамда электр энергиясини ҳисобга олиш ва назорат қилишнинг автоматик тизимлари, истеъмол қилинган электр энергияси ва қувватининг ҳақ тўланиши лозим бўлган ҳажми уларнинг кўрсаткичлари асосида аниқланади;

электр энергияси сифати — электр энергияси параметрларининг давлат стандартлари бўйича белгиланган талабларга мувофиқлиги;

электр энергиясини ҳисобга олишни назорат қилиш прибори — назорат қилиш учун фойдаланиладиган ҳисобга олиш прибори, унинг кўрсаткичлари асосида алоҳида цехлар, технологик линиялар, кўп энергия сарфлайдиган ускуналар ва шу кабилардаги электр энергияси (қуввати) сарфи аниқланади;

ягона электр энергетика тизими — электр энергияси ишлаб чиқарувчи, магистрал электр тармоқлари, ҳудудий электр тармоқлари ва уларни тезкор—диспетчерлик бошқариш корхоналари йиғиндиси;

ўзбошимчалик билан фойдаланиш — сув таъминоти ва канализация тизимларидан сув бериш (олиш) ва оқова сувларни қабул қилиш (оқизиш) юзасидан тузилган шартномасиз фойдаланиш, шунингдек истеъмолчи (субистеъмолчи) томонидан шартнома шартларини бузган ҳолда фойдаланиш;

қаттиқ ва суюқ маиший чиқиндиларни тўплаш ва олиб чиқиб кетиш хизмати — санитария ва экология талабларига мувофиқ қаттиқ маиший чиқиндиларни тўплаш, сақлаш, транспорт воситасида ташиш, жойлаштириш, фойдаланиш, зарарсизлантириш, зарарли микроблардан тозалаш, уларни полигонларда кўмиб ташлаш, шунингдек суюқ маиший чиқиндиларни олиб чиқиб кетиш, транспорт воситасида ташиш ва кўмиб ташлашни ўз ичига оладиган санитария жиҳатидан тозалаш бўйича хизматлар мажмуи;

қурилиш чиқиндилари — қурилиш, тиклаш, таъмирлаш ва турар жой уйлари, маъмурий биноларни, кўп қаватли уйнинг хонадонларини бузиш ишлари чоғида вужудга келадиган чиқиндилар;

қаттиқ маиший чиқиндилар — жисмоний шахсларнинг ҳаёти ва фаолияти, шунингдек юридик шахсларнинг фаолияти (озик-овқат, шишалар, резиналар, қоғозлар, тўқимачилик маҳсулотлари, ўраш-жойлаш материаллари, ўзининг фойдаланиш хусусиятларини йўқотган уй-рўзғор асбоблари, супуринди чиқиндиларининг, қаттиқ ёқилғида ишловчи маиший печкалар ва иситиш буғқозонларидан фойдаланиш натижасида вужудга келадиган чиқиндилар) натижасида ҳосил бўлувчи чиқиндилар;

ҳудудий электр тармоқлари корхонаси — вилоят, шаҳар, иқтисодий зона (саноат зонаси) доирасида электр таъминоти шартномаси асосида истеъмолчиларга электр энергиясини сотиш ва тақсимлаш ҳуқуқига эга бўлган юридик шахс;

ҳисоб-китоб даври — электр энергияси (қуввати) истеъмолининг сарфи (ҳажми) аниқланиши, истеъмол қилинган электр энергияси учун истеъмолчи ва ҳудудий электр тармоқлари корхонаси ўртасида ўзаро ҳисоб-китоб қилиниши керак бўлган вақт даври (ой).

ободонлаштириш объектлари - кўчалар, айланма кўчалар, йўллар, марказий майдонлар, йўлкалар, кўприклар, туннеллар, йўловчилар ўтадиган ер ости йўллари, фавворалар, ариқлар, каналлар, дарёлар, кўллар ва бошқа сув ҳавзаларининг қирғоқлари, аҳолининг маданий-маиший эҳтиёжларини ва ҳордиқ чиқаришини қондириш учун фойдаланиладиган объектлар (маданият

ва истироҳат боғлари, ўрмон массивлари, боғлар, бульварлар, хиёбонлар), ташқи ёритиш, реклама паннолари, йўл кўрсаткичлари, порталлар, пешлавҳалар, дренаж (дренажнинг вертикал, ёпиқ ва очик горизонтал, ёпиқ коллектори), ирригация новлари тармоқлари, ташқи ёритиш тармоқлари;

ободонлаштириш ҳудудлари - бино ёки иншоотга туташ ер участкаси, ободонлаштириш объектнинг ҳудуди жойлашган ерлар;

турар жойлар оралиғидаги ҳудудлар - икки ва ундан кўп аҳоли пунктлари оралиғидаги аҳоли пунктлари чегаралари ташқарисидаги ҳудудлар;

шаҳарсозлик - ижтимоий-иқтисодий, қурилиш, техник, архитектура-бадий ва санитария-гигиена ечимлари комплексини таъминлайдиган аҳоли пунктларини, турар жойлар оралиғидаги ҳудудларни режалаштириш ҳамда қуриш назарияси ва амалиёти;

шаҳарсозлик фаолияти - давлат органларининг, юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳудудларни, аҳоли пунктларини ривожлантиришни шаҳарсозлик жиҳатидан режалаштириш, ер участкаларидан фойдаланиш турларини белгилаш, қурилиш материаллари ва буюмлари ишлаб чиқариш, фуқаролар, жамоатчилик ва давлат манфаатларини, шунингдек кўрсатиб ўтилган ҳудудлар ва аҳоли пунктларининг миллий, тарихий-маданий, экологик, табиий хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда бинолар, иншоотлар ва бошқа объектларни қуриш ва реконструкция қилишни лойиҳалаштириш соҳасидаги фаолияти;

қизил чизиқ - шаҳарсозлик ҳужжатларида белгиланган чегара, у мавзеларни, микрорайон ва режалаштирилаётган тузилманинг бошқа элементларини кўчалардан, ўтиш жойларидан ва аҳоли пунктлари майдонларидан ажратади;

қурилишни тартибга солиш чизиқлари - қизил чизиқлардан ёки ер участкаси чегараларидан ажратган ҳолда бинолар ва иншоотларни жойлаштиришда шаҳарсозлик ҳужжатларида белгиланадиган қурилиш чегаралари;

бино - функционал вазифаларига кўра одамларнинг яшаши ёки бўлиши учун ҳамда ишлаб чиқариш жараёнларининг ҳар хил турини бажариш учун мўлжалланган, тугалланган ҳажмни ҳосил қиладиган асосий, тўсувчи ёки қўшма конструкциялардан иборат бўлган қурилиш тизими;

иншоот - ишлаб чиқариш жараёнларининг ҳар хил турини бажариш, материаллар, буюмлар, асбоб-ускуналарни сақлаш, одамларнинг вақтинчалик бўлишлари, одамлар, юклар ва шу кабиларнинг ўтиши учун мўлжалланган асосий, тўсувчи ёки қўшма конструкциялардан иборат бўлган ҳажмли, текис ёки қатор қурилиш тизими;

дренаж - очик ўзанлар ва ёпиқ, тешикли қувурлар (горизонтал), аҳоли пункти ҳудуди захини қочириш мақсадида зарур бўлган даражагача пасайтириш учун сизот сувларни тўплаш ва оқизиб юбориш учун сув сатҳини пасайтирадиган қудуқлар (вертикал) тизими;

ирригация - ободонлаштириш объектларидаги кўкаламзорлаштириш ҳудудини суғориш, шу жумладан, сунъий суғориш;

ташқи ёритиш - сунъий ёритиш манбалари ёрдамида бинолар ва иншоотлар ташқарисида зарур ёритилганликни ва ёруғликни яратиш.

авария — марказлашган коммунал сув таъминоти ёки оқова сувни чиқариш тизимлари, алоҳида иншоотлар, ускуналар, қурилмаларнинг шикастланиши ёки ишдан чиқиши натижасида сув таъминоти ва оқова сувларни чиқариб юборишнинг тўхташига ёхуд улар ҳажмининг камайишига, шунингдек ичимлик сув сифатининг пасайишига олиб келган ҳолатлар;

сув истеъмоли ва оқова сувни чиқариш баланси — барча сув таъминоти манбаларидан амалда олинган сув ҳажми билан оқова сувларни чиқариш ҳажмлари ўртасидаги нисбат;

маиший оқова сувлар — инсон ҳаёт фаолияти (таом тайёрлаш, ҳожат, кир ювиш ва ҳоказо) жараёнида юзага келадиган барча оқова сув турлари;

сув истеъмоли — истеъмолчи (субистеъмолчи) томонидан ўзининг шахсий, коммунал-маиший эҳтиёжларини қондириши, шунингдек ишлаб чиқаришда технологик эҳтиёжларни қондириш мақсадида ичимлик сувдан фойдаланиш ҳолатлари;

сув таъминоти — ичимлик ва технологик сувни олиш, тайёрлаш, узатиш ва истеъмолчи(субистеъмолчи)га етказишни таъминлайдиган технологик жараён;

оқова сувни чиқариш — истеъмолчи(субистеъмолчи)лардан оқова сувларни қабул қилиб олиш, кейинчалик уни канализация тозалаш иншоотларига узатишни таъминлайдиган технологик жараён;

ичимлик сув ва канализация тармоғи — ичимлик сувларни тўплаш, улар билан таъминлаш ва оқова сувларни чиқариш учун мўлжалланган қувурлар, коллекторлар, каналлар ва иншоотлар тизими;

истеъмол қилинадиган ичимлик сув ҳисобини олиб бориш боғланмаси (сув ўлчаш боғланмаси) — истеъмол қилинадиган (олинадиган) ичимлик сув ва чиқариб юбориладиган (қабул қилинадиган) оқова сув ҳажмини ўлчашни таъминлайдиган асбоб ва қурилмалар мажмуи;

фойдаланиш учун жавобгарлик чегараси — томонларнинг келишуви билан белгиланадиган сув таъминоти ва (ёки) канализация тизимлари (сув қувури ва канализация тармоқлари ҳамда улардаги иншоотлар) элементларини сув таъминоти ва (ёки) канализация тизимларидан фойдаланиш юзасидан мажбуриятлар (жавобгарлик) белгиларига кўра чегаралаш чизиги;

буюртмачи — истеъмолчи ёки субистеъмолчи бўлиш ниятидаги юридик ёки жисмоний шахс;

алоқа воситалари — ИСКХ ташкилоти билан истеъмолчи ўртасидаги алоқа воситалари ИСКХ ташкилоти томонидан шакллантирилиб, қўллаб турилади, улар жумласига телефон, факс, электрон почта, интернет сайт (ИСКХ ташкилотининг веб-сайти, коммунал соҳанинг ихтисослаштирилган сайтлари, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг сайтлари), шунингдек истеъмолчини зарур маълумотлар билан таъминлаб турувчи, унинг учун

кулай ва имконияти даражасидаги алоқа ва ўзаро муносабатларнинг бошқа шакллари;

канализация назорат қудуғи — истеъмолчининг оқова сувларини ҳисобга олиш ва улардан намуналар олишга мўлжалланган қудуқ ёки истеъмолчининг канализация тизимидаги канализация тармоғига уланадиган жойдан олдинги охириги қудуқ;

коммунал-экологик норматив — истеъмолчилар ва субистеъмолчилар учун сув оқизишнинг йўл қўйиладиган чекланган миқдорларини тартибга соладиган ҳужжат;

сув истеъмоли лимити — ИСКХ ташкилоти томонидан «Сув ва сувдан фойдаланиш тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ истеъмолчига ҳар суткада бериладиган сув ҳажмининг чекланган миқдори;

локал тозалаш иншоотлари — истеъмолчи (субистеъмолчи)нинг оқова сувларини коммунал канализация тизимига оқизишдан (қабул қилишдан) олдин уларни тозалаш учун мўлжалланган иншоотлар ва қурилмалар;

рухсат этилмаган оқова сувни оқизиш — канализация тизимида авария ҳолатини юзага келтирадиган ёки келтириши мумкин бўлган, зарар етказадиган, ушбу тизимнинг нормал ишлаб туришини бузадиган ва атроф муҳитни ифлослантиришга олиб келадиган оқизилиши тақиқланган оқова сувлар ва ифлослантирувчи моддалар;

сув қувури-канализация хўжалиги (ИСКХ) ташкилоти — коммунал сув таъминоти тизимидан сув билан таъминлашни ва (ёки) коммунал канализация тизимига оқова сувларни қабул қилишни амалга оширувчи ҳамда ушбу тизимлардан фойдаланувчи ташкилот;

истеъмолчи — ИСКХ ташкилоти билан сув олиш ва (ёки) оқова сувларни оқизиб юбориш хизматлари олиш юзасидан белгиланган тартибда шартнома тузган юридик ва жисмоний шахслар. Шунингдек, хўжалик юритувида ва (ёки) оператив бошқарувида уй-жой фонди ҳамда муҳандислик инфратузилмаси объектлари бўлган ташкилотлар ва давлат (идоравий) уй-жой фондида жойлашган жисмоний шахсларга коммунал хизматлар кўрсатишга ваколати бўлган ташкилотлар;

канализация тармоғига оқизиладиган оқова сувнинг чекланган ҳажми (ЙҚЧХ) — назорат пунктида сув сифати меъёрларини таъминлаш мақсадида белгиланган вақт, режимда, маълум бир жойдан, максимал оқизилиши мумкин бўлган ишлаб чиқариш оқова сувидаги модда массаси. Сувдан фойдаланиш жойларида моддалар концентрациясининг рухсат этилган даражаси, сув объектининг ассимиляциялашуви имкониятлари ҳамда истеъмолчилар томонидан ташланаётган моддаларнинг мақбул тақсимланиши каби ҳолатлардан келиб чиққан ҳолда белгиланади;

ичимлик сув — белгиланган санитария нормалари ва норматив ҳужжатларнинг талабларига жавоб берадиган, истеъмолчи (субистеъмолчи)ларнинг ичимлик сувга ва коммунал-маиший эҳтиёжлари талабларига жавоб берадиган, ёнғинларни ўчириш, шунингдек ичимлик сувни ишлатиш зарур бўлган технологик ва ишлаб чиқариш жараёнлари учун мўлжалланган сув;

сув ўтказиш имконияти — ичимлик сув (канализация) уланмасининг муайян вақт ичида белгиланган режимда сувнинг (оқова сувнинг) ҳисобли миқдорини ўтказиш (оқизиш) имконияти;

ишлаб чиқариш оқова сувлари — барча гуруҳдаги истеъмолчиларининг бирор-бир маҳсулот ишлаб чиқариши ёки хизмат кўрсатиши, ишлаб чиқариш фаолиятини юритиши жараёнида ҳосил бўладиган ишлаб чиқариш оқова сувлари;

техник шартлар — марказлаштирилган коммунал ичимлик суви ва оқова сув тармоқларига уланиш учун ИСХК ташкилоти томонидан қонунчиликка мувофиқ бериладиган рухсатнома;

лойиҳа — марказлаштирилган коммунал ичимлик сув ва оқова сув тармоқларига уланиш учун бериладиган техник шартларга мувофиқ ишлаб чиқилган лойиҳа ҳужжатлари;

сувни ҳисобга олиш асбобларини рўйхатдан ўтказиш — ушбу асбоб ўрнатилганлиги тўғрисидаги икки томонлама тасдиқланган далолатнома асосида сув ўлчаш бўғинига назорат пломбаларини ўрнатиш;

марказлаштирилган коммунал сув таъминоти ёки канализация тизимларига ўзбошимчалик билан уланиш — жисмоний ва (ёки) юридик шахсларнинг техник шартларсиз ёхуд техник шартларни бажармасдан ёки уларни бузган ҳолда ичимлик сув ва оқова сув тармоқларига уланиб олиши;

ўзбошимчалик билан фойдаланиш — сув таъминоти ва канализация тизимларидан сув бериш (олиш) ва оқова сувларни қабул қилиш (оқизиш) юзасидан тузилган шартномасиз фойдаланиш, шунингдек истеъмолчи (субистеъмолчи) томонидан шартнома шартларини бузган ҳолда фойдаланиш;

оқова сувлар таркиби — ифлослантирувчи моддалар ва уларнинг концентрациясини ўз ичига олувчи оқова сувлар тавсифи;

оқова сувларни меъёрдан ортиқча оқизиш — сувни чиқариб юборишнинг ҳажм ва таркиб бўйича меъёрлари билан белгиланган ОЙҚЧМ (оқизишнинг йўл қўйиладиган чекланган миқдори)дан ортиқча оқова сувлар ва ифлослантирувчи моддаларнинг чиқарилиши;

сувнинг лимитдан ортиқча истеъмоли — истеъмолчи (субистеъмолчи)нинг маиший ва коммунал-хўжалик эҳтиёжлари учун белгиланган лимитдан ташқари фойдаланган сув таъминотига кўрсатиладиган хизматлар ҳажми;

ихтисослашган истеъмолчи — технологик ва ишлаб чиқариш жараёнида ичимлик сувдан фойдаланишни талаб этадиган истеъмолчи;

сувни ҳисобга олиш асбоби ёки сув ҳисоблагич — юборилган ичимлик сувни ўлчаш учун мўлжалланган, меъерий метрологик тавсифга эга бўлган, ўлчови муайян вақт мобайнида ўзгармас деб қабул қилинган (белгиланган нуқсон чегаралари доирасида) физик ўлчам бирлигини ҳосил қиладиган ва сақлайдиган, тижорат ҳисоби учун фойдаланишга рухсат этилган техник восита;

субистеъмолчи — истеъмолчи билан сув тармоғидан фойдаланишга ва оқова сувларни чиқариб ташлашга шартномаси мавжуд бўлган, сув

таъминоти ташкилотининг розилиги билан истеъмолчининг ичимлик сув-канализация тармоқларига бевосита уланиб олган юридик ёки жисмоний шахс;

техник сув — ишлаб чиқариш технологиясига риоя этишни талаб қиладиган, ичиш учун мўлжалланмаган сув;

кўчадан сув олиш қурилмаси — ичимлик сувни бевосита сув қувири тармоғидан ажратиб оладиган қурилма;

марказий коммунал сув таъминоти ва канализация тизимига уланиш мосламаси ёки иншооти — истеъмолчи томонидан ичимлик сувни оладиган ва (ёки) оқова сувни чиқарадиган марказий коммунал сув таъминоти ва (ёки) оқова сувни чиқариш мосламаси ва иншооти;

марказлаштирилган коммунал сув таъминоти тизими — истеъмолчиларга ичимлик сувни чиқариш, йиғиш, тайёрлаш, ташиш ва узатиш учун мўлжалланган аҳоли пунктларидаги муҳандислик иншоотлари мажмуи;

марказлаштирилган коммунал канализация тизими — чўкиндиларни йиғиш, тозалаш, қайта ишлаш ҳамда истеъмолчиларнинг оқова сувларини чиқариш учун мўлжалланган аҳоли пунктларидаги муҳандислик иншоотлари мажмуи.

авария — иссиқлик таъминотининг тўхтатилишига ёхуд ҳажмининг пасайишига ва иссиқлик таъминоти хизматлари сифатига таъсир кўрсатишга олиб келган иссиқлик таъминоти тизимларининг бузилиши ёки ишдан чиқиши;

иситиш ва иссиқ сув таъминотининг уй ичидаги тизими — иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиш учун мўлжалланган ва кўп квартирали уйнинг умумий фойдаланиладиган ички ва ташқи жойларидаги муҳандислик коммуникациялари ва асбоб-ускуналар (шу жумладан иссиқлик пунктлари), шу жумладан иситиш ва иссиқ сув таъминотининг квартира ичидаги тик қувурлари, шунингдек иситиш ва (ёки) иссиқ сув таъминоти хизматларини бажарувчи томонидан ишларни бажариш ва хизматлар кўрсатиш учун тик қувурлар (марказлаштирилган иситиш ва ёки иссиқ сув таъминоти мавжуд бўлмаганда);

квартира ичидаги асбоб-ускуна — кўп квартирали уйнинг турар жой ёки нотурар жой хонасидаги ва кўп квартирали уйнинг иситиш ва иссиқ сув таъминоти уй ичидаги тизимлари таркибига кирмайдиган улардан фойдаланилган ҳолда иссиқлик таъминоти хизматларидан фойдаланиладиган муҳандислик коммуникациялари, механик, санитария-техник ускуна ва бошқа асбоб-ускуна (тармоқлар, жўмраклар ва иссиқ сув учун мўлжалланган аралаштиргичлар, радиаторлар ва шу кабилар);

иссиқ сув таъминоти — кўп квартирали уйларда Истеъмолчиларни тармоқни турар жой ва нотурар жой хонасига улаш бўйича зарур ҳажмларда бериладиган зарур сифатга эга бўлган иссиқ сув билан кеча-кундуз таъминлаш;

иссиқлик тармоғи ва фойдаланиш жавобгарлигининг баланс мансублилик чегараси (кейинги ўринларда **баланс мансублилик чегараси** деб аталади) — иссиқлик тармоғининг баланс мансублилиги билан белгиланадиган иссиқлик тармоқларидан фойдаланилганлиги учун жавобгарлик (мажбурият) белгиси бўйича иссиқлик тармоқларининг ажралиш линияси;

иссиқ сувни индивидуал ҳисобга олиш асбоблари (кейинги ўринларда индивидуал ҳисобга олиш асбоби деб аталади) — иссиқ сувнинг (унинг ҳарорати 50-75°С доирасида бўлиши керак) реал ҳажмини ёки унинг кўрсаткичлари бўйича Истеъмолчи иссиқ сув таъминоти хизматлари учун Етказиб берувчи билан ўзаро ҳисоб-китоб қиладиган техника хавфсизлиги, фойдаланиш, таъмирлашга яроқлилиқ, ўзаро алмаштириш, қурилмалар индикаторларига эркин яқинлашиш бўйича техник шартлар талабларини қондирадиган сувнинг турли миқдор оқимларини ўлчаш учун зарур ва етарли градациялар бўйича ишлаб чиқариладиган Ўзбекистон Республикасида қабул қилинган ўлчов бирликларида ифодаланган шкалага эга бўлган қувур кесими орқали ўтадиган иссиқ сувдаги иссиқлик энергияси ҳисобининг сифат (миқдор) ҳисобини амалга оширувчи ўлчов воситаси;

Ижро этувчи — ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимларидан фойдаланган ҳолда Истеъмолчиларга иссиқлик таъминоти хизматлари кўрсатиладиган уй ичидаги тизимларга хизмат кўрсатиш ва уларнинг техник ҳолати учун жавоб берувчи юридик шахс;

алоқа боғлаш йўллари — кўп квартирали уйларда Етказиб берувчи томонидан, шу жумладан телефон, электрон почта бўйича, Интернет-сайтлар орқали (коммунал соҳа учун ихтисослаштирилган сайтлар, маҳаллий давлат ҳокимияти органларининг сайтлари) ташкил этиладиган ва сақланадиган Етказиб берувчи ва Ижро этувчи (Истеъмолчи) ўртасидаги алоқа боғлаш йўллари, шунингдек алоқа боғлаш ва Ижро этувчиларни (Истеъмолчиларни) хабардор қилиш учун кўп квартирали уйлардаги Истеъмолчилар учун қулай бўлган бошқа алоқа боғлаш шакллари;

иссиқлик энергиясини истеъмол қилишнинг норматив ҳажми — кўп квартирали уйларда индивидуал ҳисобга олиш асбоблари мавжуд бўлмаганда иссиқлик энергиясидан фойдаланганлик учун тўлов миқдорини аниқлашда фойдаланиладиган Истеъмолчи томонидан иссиқлик энергияси истеъмоли ҳажми (сарфи);

иссиқлик энергиясини уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоби (кейинги ўринларда **уй бўйича умумий ҳисобга олиш асбоби** деб аталади) иссиқлик берувчи ва тескари қувурлар орқали ўтадиган, берилган иссиқлик энергиясини ва иссиқлик манбаини ўлчаш учун мўлжалланган ўлчов воситаси, Ижро этувчи, кўп квартирали уйдаги хоналарнинг мулкдорлари (бундай уй бевосита бошқарилган тақдирда) истеъмол қилинган иссиқлик энергияси учун Етказиб берувчи билан унинг кўрсаткичлари бўйича ўзаро ҳисоб-китоб қилади;

иситиш — уланган тармоқ орқали иситиладиган турар жой хонасида ҳаво ҳароратининг меъёрини сақлаш;

иситиладиган майдон — турар жой хоналарининг умумий майдони. Иситиш асбоблари (иситиладиган юзалар билан) ёки иссиқлик таъминотининг уй ички тизимларига уланган хоналарга бирлаштирилган ҳолда қайта режалаштирилган (иситиладиган юзалар билан) пешайвонлар, балконлар, айвонлар ва террасалар майдони иситиладиган майдон ҳажмига киради;

режали узиб қўйиш — Ижро этувчи ва Истеъмолчи билан белгиланган тартибда олдиндан келишилган ва хабардор қилинган ҳолда режали-огоҳлантирувчи таъмирлаш жадвали бўйича иссиқлик тармоқларини Етказиб берувчи томонидан таъмирлаш ва профилактика ишларини бажариш учун иситишлар оралиғи даврида Истеъмолчига иссиқлик энергияси етказиб беришни тўлиқ ёки қисман тўхтатиб қўйиш.

Етказиб берувчи — иссиқлик таъминоти шартномаси асосида иссиқлик энергиясини тақсимлаш ва сотиш ҳуқуқига эга бўлган юридик шахс;

Истеъмолчи — кўп квартирали уйда иссиқлик таъминоти шартномаси бўйича ёки бошқа қонуний асосда хонага мулк эгаси ҳуқуқидан фойдаланувчи, иссиқлик таъминоти шартномаси бўйича иссиқлик таъминоти хизматларидан фойдаланувчи юридик ёки жисмоний шахс;

профессионал бошқарувчи ташкилот (кейинги ўринларда **бошқарувчи ташкилот** деб аталади) — ташкилий-ҳуқуқий шаклидан қатъи назар, кўп квартирали уйни бошқариш шартномаси асосида кўп квартирали уйни бошқарувчи юридик шахс;

лойиҳалаш ҳужжатлари — иссиқлик таъминоти тизимларига улаш лойиҳасининг техник шартларига мувофиқ лицензияга эга бўлган лойиҳа ташкилоти томонидан ишлаб чиқиладиган ҳужжатлар;

ҳисоб-китоб даври — иссиқлик энергияси истеъмоли ҳажми (сарфи) аниқланиши керак бўлган вақт даври. Ҳисоб-китоб даври календарь ойга тенг этиб белгиланади;

иссиқлик таъминоти тизими — технологик жиҳатдан иссиқлик тармоқларига уланган иссиқлик энергияси манбалари ва иссиқлик истеъмоли тизимлари мажмуи;

хоналарнинг мулкдорлари — кўп квартирали уйда қонун ҳужжатларига мувофиқ турар жой ёки нотурар жойга мулкчилик ҳуқуқига эга бўлган жисмоний ёки юридик шахс;

иссиқлик таъминоти — турар жой ва нотурар жой хоналар мулкдорларининг иситиш ва иссиқ сув таъминоти тизимларини иссиқ сув (иссиқлик манбаи) билан таъминлаш;

иссиқлик пункти (элеватор боғламаси) — қуйидагилар учун мўлжалланган боғлама: иссиқликдан истеъмол (иситиш, иссиқ сув таъминоти) турларига қараб иссиқлик манбаини тақсимлаш; иссиқлик манбаи параметрларини, иссиқликни истеъмол қилиш режимини ҳисобга олиш ва назорат қилиш; тезкор қайта улашларни амалга ошириш.

техник шартлар — марказлаштирилган коммунал иситиш тизимига уланиш учун иссиқлик билан таъминлаш ташкилотлари томонидан бериладиган рухсатнома.

VIII АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

Махсус адабиётлар

1. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Уй-жой коммунал хўжалиги иқтисодиёти ва бошқаруви. Дарслик. –Тошкент: Noshir, 2012. 400б.
2. Асаул А.Н., Икрамов М.А., Мирахмедов М.М., Ёдгоров В.У. Экономика недвижимости. Учебник. Т.: Изд-во национальной библиотеки Узбекистана им. А.Навои, 2010.-380с.
3. Ёдгоров В.У. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 1-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -190б.
4. Ёдгоров В.У., Бутунов Д.Я. Коммунал хўжалиги иқтисодиёти, 2-қисм. Ўқув қўлланма. –Тошкент: Тошкент архитектура қурилиш институти. 2007. -210б.
5. Имомов Н.Ф. Уй-жой ҳуқуқи: дарслик. –Тошкент: Cho'lon nomidagi NMU, 2013.320б.
6. Жуков Д.М. Экономика и организация жилищно-коммунального хозяйства города. Учебное пособие для студ. ВУЗ, М., Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС. 2003 96с.
7. Симионов Ю.Ф., Дрозд Н.И. Жилищно-коммунальное хозяйство. Справочник. ИКЦ «Март»; Ростов-на-Дону. 2004. -272с.
8. Каменева Е.А. Реформа ЖКХ, или Тепер мы будем жить по новому. Ростов-на-Дону. Феникс. 2006.
9. Правила и нормы технической эксплуатации жилищного фонда. Т.: РУМНИЦ «Ўзкоммунақувташқилотқи» 2003.
10. Сборник №12 нормативных актов по жилищно-коммунальной реформе в Республике Узбекистан. Т.: РУМНИЦ «Ўзкоммунақувташқилотқи» 2005.
11. ШНК 2.08.01-05 «Тура-жой бинолари» ЎЗР Давархитектқурилиш қўмитаси – Тошкент, 2005.
12. ШНК 1.03.01-08. Корхона, бино ва иншоотлар капитал қурилиши лойиҳа ҳужжатларини ишлаб чиқиш, келишиш ва тасдиқлаш тартиби ва тарқиб. Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси. Тошкент 2008.

Интернет сайтлари

1. www.gkas.uz (Ўзбекистон Республикаси Давлат архитектура ва қурилиш қўмитаси расмий сайти)
2. www.kommunhizmat.uz (Ўзбекистон “Ўзкоммунақизмат” Агентлиги)
3. www.e-kommunal.uz
4. www.suvsoz.uz
5. www.tenploenergo.uz.